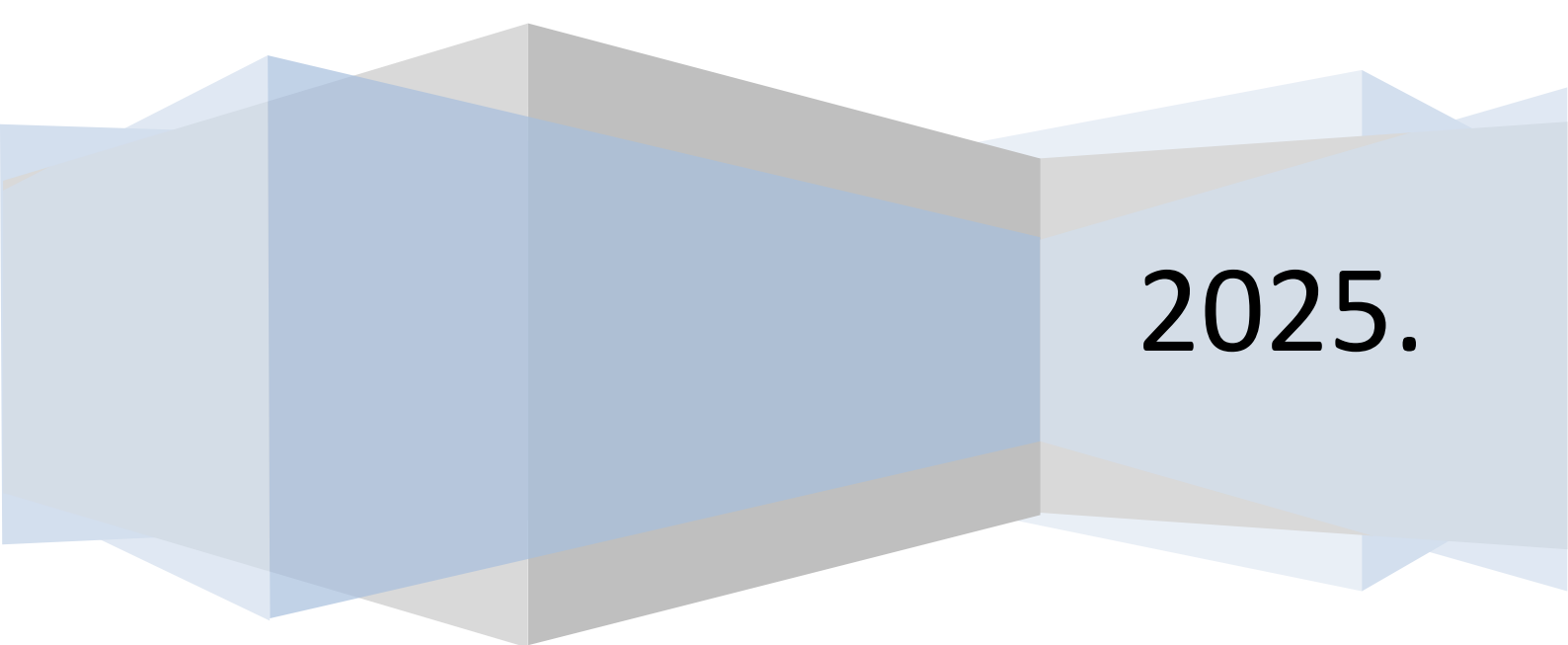

**Projekat poboljšanja upravljanja cestovnom
imovinom u Federaciji BiH – FRAME (P511815)**

Okvir upravljanja okolišnim i društvenim aspektima - ESMF

2025.

Sadržaj

1.	SAŽETAK	1
2.	UVOD.....	10
2.1	Pregled projekta.....	10
2.2	Ciljevi projekta	11
2.3	Korisnici.....	12
2.4	Ciljevi ESMF-a.....	12
2.5	Komponenta za hitni odgovor na izvanredne situacije (CERC).....	13
3.	OSNOVNE OKOLIŠNE KARAKTERISTIKE PROJEKTOG PODRUČJA.....	14
3.1	Fizičke karakteristike.....	14
3.1.1.	Geografski položaj i veličina.....	14
3.1.2.	Klima.....	14
3.1.3.	Geologija	15
3.1.4.	Karakteristike reljefa	15
3.1.5.	Zemljište i tlo.....	16
3.1.6.	Voda	16
3.1.7.	Kvaliteta vode	17
3.1.8.	Kvaliteta zraka.....	17
3.2.	Biološke karakteristike.....	17
3.2.1.	Flora i fauna	17
3.2.2.	Rijetke/ugrožene vrste.....	18
3.2.3.	Osjetljiva staništa	18
3.2.4.	Kulturno-povijesna i prirodna baština	19
3.3.	Šume i gospodarenje šumama.....	19
3.4.	Kritični okolišni, klimatski i sigurnosni čimbenici za intervencije na cestama u Federaciji BiH 20	
4.	OSNOVNE SOCIO-EKONOMSKE KARAKTERISTIKE PROJEKTOG PODRUČJA.....	21
4.1.	Povijesni i politički kontekst.....	21
4.2.	Demografske karakteristike	22
4.3.	Ekonomске značajke	22
5.	PRAVNI OKVIR	24
5.1.	Međunarodni zahtjevi.....	24
5.1.1.	Zahtjevi Svjetske Banke ESF (2018.).....	24
5.2.	Pregled okolišnih i društvenih zahtjeva u Federaciji BiH	33
5.2.1.	Postupak procjene utjecaja na okoliš	33
5.2.2.	Pravilnik o gospodarenju otpadom	34

5.2.3.	Propisi o upravljanju vodama	34
5.2.4.	Pravilnik o zaštiti prirode	35
5.2.5.	Građevinski propisi	36
5.2.6.	Otkup zemljišta	37
5.2.7.	Radni propisi	39
5.2.8.	Pravilnik o sigurnosti na radu.....	40
5.2.9.	Propisi o zaštiti kulturnih dobara	41
5.2.10.	Propisi o sigurnosti prometa.....	42
5.2.11.	Propisi o kvaliteti i zaštiti zraka.....	43
5.3.	Usporedba nacionalnog zakonodavstva i ekoloških i socijalnih zaštitnih mjera Svjetske Banke	45
6.	INSTITUCIONALNI OKVIR.....	47
6.1.	Institucije na razini BiH.....	47
6.2.	Institucije na razini Federacije BiH.....	47
6.3.	Institucije na razini kantona i općina	48
7.	PROCJENA OKOLIŠNOG I DRUŠTVENOG RIZIKA PROJEKTA.....	50
7.1.	ESS-ovi relevantni za projekt.....	50
7.2.	Klasifikacija rizika	50
7.3.	Preliminarna identifikacija potencijalnih utjecaja na okoliš i društvo s predloženim mjerama ublažavanja	52
7.4.	Upravljanje okolišnim i društvenim rizicima	58
7.4.1.	Projekti koji se sastoje od više manjih podprojekata.....	58
7.4.2.	Povezani objekti	58
7.4.3.	Ekološki i društveni zahtjevi projekta	58
7.5.	Pregled okoliša i društva	59
7.5.1.	Postupci ekološke i društvene revizije za ulaganja	59
7.6.	Postupak ekološke i društvene revizije za tehničku pomoć (TA)	61
7.7.	Ekološki i društveni pregledi za povezane objekte	62
7.8.	Postupci upravljanja radom	62
7.9.	Okvir politike preseljenja	63
7.10.	Postupci slučajnih pronalazaka	63
8.	MEHANIZMI ZA RJEŠAVANJE PRITUŽBI (GRM).....	64
8.1.	Podnošenje pritužbi	65
8.2.	Uprava za pritužbe	65
8.3.	Izveštavanje o pritužbama i povratnim informacijama korisnika	66
8.4.	Zapisnik pritužbi	66

8.5.	Kanali za podnošenje pritužbi	66
8.6.	Praćenje i izvještavanje o pritužbama.....	67
8.7.	Sustav za rješavanje pritužbi SB-a.....	67
9.	POSTUPAK JAVNIH SAVJETOVANJA	67
10.	PRILOZI	68

Popis slika

<i>Slika 1: Unutarnja organizacija PIMT-a i komunikacijski tok</i>	<i>4</i>
<i>Slika 2: Glavna cestovna mreža Federacije BiH.....</i>	<i>11</i>
<i>Slika 3: Geografski položaj Federacije</i>	<i>14</i>
<i>Slika 4: Klimatske zone Federacije BiH</i>	<i>15</i>
<i>Slika 5: Kantoni na području Federacije BiH.....</i>	<i>21</i>

Popis tablica

Tablica 1 E&S zahtjevi za projekt	8
Tablica 2: Korištenje zemljišta u Federaciji BiH (iz Prostorna osnova Prostornog plana Federacije BiH 2008.-2028.	16
Tablica 3: Tablica: Ključne zaštićene vrste na koje potencijalno utječu projekti cestovne infrastrukture u Federaciji BiH	18
Tablica 3: ESS-ovi SB relevantni za Projekt	25
Tablica 4: Institucije na razini Federacije BiH relevantne za ovaj projekt.....	48
Tablica 5: Institucije na razini kantona relevantne za ovaj projekt.....	49
Tablica 6: Relevantnost ESS-a za ovaj projekt.....	50
Tablica 7: Klasifikacija rizika za podprojekte SB	51
Tablica 8 Potencijalni utjecaji projekta na okoliš i društvo te mjere ublažavanja te potencijalni utjecaji na okoliš i društvo po fazama projekta	57

Skraćenice

B&H / BiH	Bosna i Hercegovina
CH	Kulturna baština
CHS	Zdravlje i sigurnost zajednice
CGC	Središnji odbor za pritužbe
CSOP	Plan organizacije gradilišta
EA	Procjena utjecaja na okoliš
EIA	Studija utjecaja na okoliš
ESCP	Plan obveza za okoliš i društvo
ESF	Okvir za okoliš i društvo
ESMF	Okvir za upravljanje okolišem i društvenim pitanjima
ESMP	Plan upravljanja okolišem i društvenim pitanjima
ESSs	Standardi za okoliš i društvo
E&S	Okoliš i društvo
FIS	Federalni zavod za statistiku
FBiH	Federacija Bosne i Hercegovine
GC	Odbor za pritužbe
GIIP	Dobra međunarodna industrijska praksa
GRM	Mehanizam rješavanja pritužbi
LMP	Plan / procedure upravljanja radnom snagom
OHS	Zdravlje i sigurnost na radu
PAP	Osobe pogođene projektom
PC Roads of FBiH	Javna ustanova Ceste Federacije BiH
PIMT	Tim za provedbu i upravljanje projektom
PDO	Cilj razvoja projekta
PPE	Osobna zaštitna oprema
RAP	Plan djelovanja za preseljenje
RDDR	Izveštaj o provedbi dužne pažnje kod preseljenja
RPF	Okvir politike preseljenja
SEP	Plan uključivanja zainteresiranih strana
SE	Nadzorni inženjer
TCI	Indeks ukupnog stanja
SB	Svjetska Banka

1. SAŽETAK

Pozadina projekta, ciljevi

Mreža magistralnih cesta u Federaciji Bosne i Hercegovine proteže se na 2.466,42 km, s 454 mosta i 57 tunela na magistralnim cestama, a svima njima upravlja JP Ceste Federacije Bosne i Hercegovine. Stanje magistralnih cesta u Federaciji Bosne i Hercegovine karakterizira niska razina usluge, uključujući prosječne operativne brzine vozila, visoke operativne troškove i potrebu za značajnim financiranjem održavanja. Između 2008. i 2023. godine JP Ceste Federacije Bosne i Hercegovine provele su dva ključna programa: "Rehabilitacija magistralnih cesta Federacije BiH" i "Modernizacija magistralnih cesta Federacije BiH". Prvi program usmjeren je na popravak magistralnih cesta, financiran kreditima i vladinim sredstvima, dok je naredni imao za cilj naprednije nadogradnje poput izgradnje gradskih obilaznica i poboljšanja geometrije cesta. JP Ceste Federacije Bosne i Hercegovine pripremile su novi Projekt za "Rehabilitaciju i izgradnju magistralnih cesta u Federaciji Bosne i Hercegovine" (u daljnjem tekstu: Projekt).

Opći cilj Projekta je poboljšanje stanja magistralne cestovne infrastrukture i učinkovitije upravljanje cestovnom imovinom.

Ovaj projekt ima za cilj poboljšanje magistralne cestovne mreže u Federaciji BiH radi bolje povezanosti, sigurnosti i učinkovitosti.

Očekuje se da će Projekt olakšati trgovinu, razviti turizam, podržati razvoj privatnog sektora, potaknuti regionalni i nacionalni gospodarski rast te doprinijeti ekonomskoj i socijalnoj koheziji u regiji. Osim toga, očekuje se da će Projekt smanjiti prometne nesreće, lokalno onečišćenje i troškove rada vozila, što će imati opće pozitivne učinke na makro razini u kratkoročnom i srednjoročnom razdoblju.

Zajmoprimac će biti Ministarstvo financija i trezora Bosne i Hercegovine (BIH), dok će agencija odgovorna za provedbu Projekta u ime Federacije Bosne i Hercegovine biti JP Ceste Federacije Bosne i Hercegovine.

Očekivani rezultati:

- Poboljšana sigurnost za korisnike cesta
- Skraćeno vrijeme putovanja
- Poboljšano iskustvo vožnje
- Smanjenje troškova održavanja
- Povećana otpornost cestovne infrastrukture na klimatske promjene

Korisnici projekta

Korisnici takvog Projekta su raznoliki i obuhvaćaju različite sektore društva, uključujući vladine subjekte, poduzeća, zajednice i pojedince, a svi oni imaju koristi od poboljšane cestovne infrastrukture.

Svrha Okvira za upravljanje okolišem i društvom (ESMF)

Budući da će Projekt podržati širok raspon intervencija na poboljšanju cesta diljem Federacije Bosne i Hercegovine, gdje u vrijeme procjene Projekta od strane Svjetske Banke nije poznato dovoljno detalja za procjenu potencijalnih utjecaja predloženih aktivnosti korišten je Okvirni pristup. Ovaj Okvir za upravljanje okolišem i društvom (ESMF) služi kao vodič za provođenje postupaka dubinske analize okoliša i društva, osiguravajući da se Projekt pridržava Okvira za upravljanje okolišem i društvom (ESF) Svjetske Banke. ESMF opisuje obvezne postupke provjere za svaki podprojekt kako bi se procijenili okolišni i društveni rizici, razvile mjere ublažavanja i riješili preostali rizici u skladu sa standardima ESF-a SB. Pruža smjernice Timu za provedbu i upravljanje projektom (PIMT) i Nadzornom inženjeru (SE) za identificiranje rizika, predviđanje utjecaja i provedbu mjera za minimiziranje negativnih utjecaja na okoliš i društvo. Osim toga, uključuje zahtjeve za praćenje i izvještavanje o okolišu i društvu radi praćenja uspješnosti Projekta. Sve aktivnosti financirane u okviru Projekta podvrgavaju se dubinskoj analizi utjecaja na okoliš i društvo (E&S) te procjenama utjecaja na okoliš i društvo (ESA) kako bi se osigurala njihova ekološka i društvena ispravnost i održivost, u skladu s ESF-om SB. Ove procjene su proporcionalne rizicima i utjecajima Projekta i provode se korištenjem postupaka i alata opisanih u ESMF-u. Projektne aktivnosti klasificirane u procesu E&S kao "visokorizične" bit će isključene iz financiranja Projekta, dok će one klasificirane kao "značajan rizik", "umjereni rizik" i "nizak rizik" podvrgnuti se procjenama prema ESF-u SB, standardima SB za okoliš i društvo (ESS), smjericama SB za okoliš, zdravlje i sigurnost (ESG), dobroj međunarodnoj industrijskoj praksi (GIIP) i zakonima o okolišu Federacije BiH. To uključuje pripremu Planova upravljanja okolišem i društvenim utjecajima (ESMP / eng. ESMP) ili Kontrolnih popisa ESMP-a specifičnih za lokaciju, u skladu s ESMP-om i relevantnim standardima SB ESF-a te standardima zaštite okoliša i društva. Prilikom definiranja zahtjeva i mjera ublažavanja u skladu s prethodno spomenutim politikama i postupcima, prevladat će strožiji.

Ovaj dokument pruža pregled pozadine Projekta, političkog i regulatornog okvira, aktivnosti Projekta, povezanih okolišnih i društvenih rizika i utjecaja, postupaka pregleda okoliša, institucionalnih aranžmana, postupaka konzultacija i objavljivanja, kao i postupaka praćenja, evaluacije, izvještavanja i nadzora, zajedno s raspodjelom odgovornosti.

Institucionalni aranžmani

Projekt će provoditi Javno poduzeće Ceste Federacije Bosne i Hercegovine (JP Ceste FBiH) u ime Zajmoprimca, odnosno Vlade Federacije Bosne i Hercegovine (FBiH) koju predstavlja Ministarstvo financija FBiH. Ova inicijativa, kako ju je formuliralo JP Ceste FBiH, osmišljena je kako bi se tražilo financiranje od potencijalnih međunarodnih financijskih institucija (MFI /eng. IFI). Unutar ovog šireg programa identificirano je nekoliko specifičnih dionica za uključivanje. Posebno je važno napomenuti da će ove odabrane dionice dobiti financiranje putem ovog Projekta, koji financira Svjetska Banka. Cilj ove strateške suradnje je poboljšati infrastrukturu regije iskorištavanjem međunarodne financijske potpore, čime se olakšava uspješna realizacija ključnih prometnih projekata unutar Federacije Bosne i Hercegovine.

JP Ceste Federacije Bosne i Hercegovine formirat će Tim za provedbu i upravljanje projektom (PIMT). PIMT se sastoji od odgovarajućeg multidisciplinarnog osoblja, uključujući, između ostalog:

1. Građevinski inženjeri
2. Specijalisti za nabavu
3. Financijski stručnjaci

4. Specijalisti za otkup zemljišta
5. Specijalisti za okolišni i društveni okvir
6. Specijalisti za sigurnost prometa
7. Specijalist za odnose s javnošću

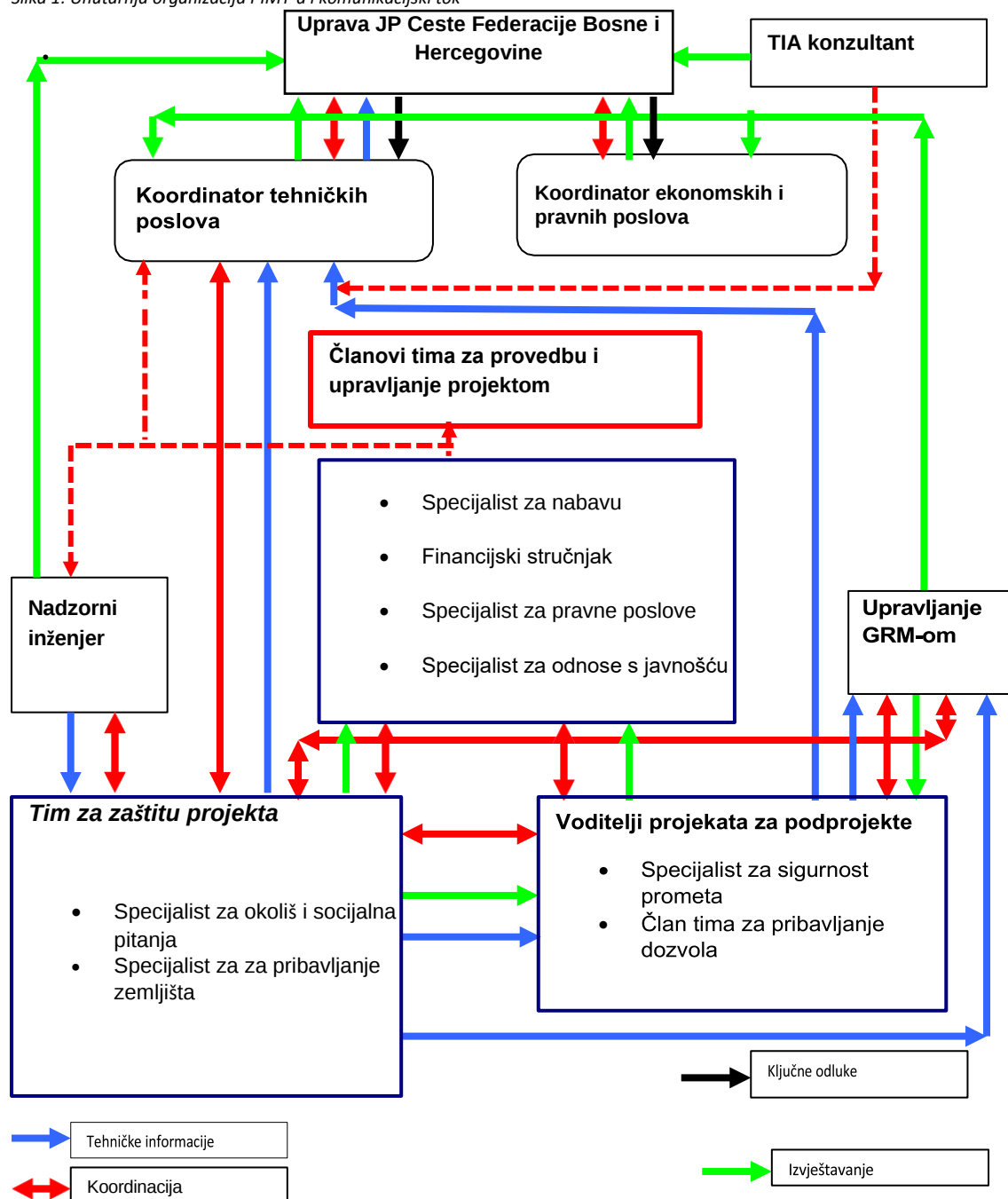
JP Ceste Federacije Bosne i Hercegovine imat će PIMT tijekom cijelog razdoblja provedbe projekta. PIMT je odgovoran za koordinaciju, planiranje, praćenje i evaluaciju svih aspekata provedbe projekta u skladu sa zahtjevima Zajmoprimca, Vlade Federacije Bosne i Hercegovine i Međunarodnih finansijskih institucija.

Zadaci PIMT-a mogu se sažeti na sljedeći način:

- Promocija Projekta među općinama i javnošću;
- Upravljanje i administracija provedbe Projekta;
- Finansijsko upravljanje Projektom;
- Jamstvo kvalitete;
- Upravljanje procesom nabave;
- Osiguravanje usklađenosti s okolišnim i društvenim zahtjevima;
- Osiguravanje svih potrebnih dozvola za sve podprojekte i poštivanje svih lokalnih propisa;
- Praćenje i evaluacija Projekta, uključujući redovito praćenje i evaluaciju rezultata podprojekata, pregled i odobravanje predloženih pokazatelja podprojekata, bez prigovora Banke, te pravovremeno prikupljanje podataka za te pokazatelje;
- Poduzimanje potrebnih korektivnih radnji potrebnih za održavanje ili poboljšanje napretka;
- Koordinacija sa svim relevantnim zainteresiranim stranama na lokalnoj i državnoj razini te izvještavanje Svjetskoj banci (posebno polugodišnja izvješća, srednjoročni pregled Projekta i završno izvješće). PIMT priprema polugodišnja izvješća o napretku, koristeći podatke iz utvrđenih praksi praćenja uz doprinose izvođača, općina i BFC-a osnovanog za potrebe Projekta. Ova izvješća sadržavat će detalje o fizičkom napretku i napretku u smislu pokazatelja praćenja iz okvira rezultata.

Svaka od specifičnih lokacija projekta bit će predmet nabave od vanjskih izvođača radova, kao i od nadzornih tvrtki. Obveze provedbe dokumentacije o zaštiti okoliša i društvenim pitanjima specifične za lokaciju bit će prenesene izvođaču putem natječajne i ugovorne dokumentacije, dok će stvarni nadzor dubinskom analizom specifične za lokaciju biti povjeren nadzornoj tvrtki.

Slika 1: Unutarnja organizacija PIMT-a i komunikacijski tok

Potencijalni utjecaji na okoliš i društvo

Ukupni ekološki rizik Projekta procjenjuje se kao značajan, s različitim stupnjevima rizika za pojedinačne podprojekte, od niskog do značajnog. Financiranje Projekta podržat će male do srednje građevinske radove. Očekuje se da će utjecaji na okoliš biti upravljivi, kratkoročni i lokalizirani u svim podprojektima. Građevinski radovi mogu dovesti do tipičnih problema povezanih s gradnjom, kao što su prašina, buka, vibracije, rušenje, gospodarenje otpadom, prometne gužve i slučajno izlivanje. Ti su utjecaji izravno povezani s radom strojeva i građevinskim aktivnostima na određenim lokacijama. Uz pažljivu provedbu u skladu s ESF-om i SB EHSG-om, i smjernicama GIIP-a, ne očekuju se značajni dugoročni negativni učinci. Međutim, budući da aktivnosti projekta još nisu u potpunosti definirane, preliminarni utvrđeni utjecaji na okoliš zahtijevat će daljnju razradu.

Društveni utjecaji Projekta trenutno su klasificirani kao značajni za komponentu rehabilitacije. Međutim, očekuje se da će podprojekti koje provodi PC Roads imati umjerene utjecaje. Neke aktivnosti u okviru Projekta mogu zahtijevati otkup zemljišta, za što će Okvir politike preseljenja (RPF) usklađen s Okvirom za okoliš i društvo (ESF) Svjetske Banke je pripremljen.

Iako je fizičko raseljavanje malo vjerovatno, ako dođe do eksproprijacije, ona će se odnositi na nenaseljene parcele. To može uključivati i trajno i privremeno stjecanje zemljišta. Privremeno stjecanje zemljišta može biti potrebno za izgradnju privremenih obilaznica tijekom radova na obnovi, gdje god je to izvedivo, kako bi se smanjili poremećaji u prometu. Svrha trajnog stjecanja zemljišta bila bi provedba specifičnih mjera usmjerenih na poboljšanje sigurnosti na cestama ili ublažavanje određenih utjecaja povezanih s klimom. Svi aspekti vezani uz stjecanje zemljišta i eksproprijaciju bit će detaljno obrađeni u RPF-u.

Što se tiče komponente izgradnje obilaznica, bit će izrađen Plan upravljanja okolišem i društvenim pitanjima (ESMP / eng. ESMF), a gdje je potrebno, izradit će se i Akcijski plan preseljenja (APP / eng. RAP). Ako je proces preseljenja već završen, provest će se Procjena i revizija preseljenja.

Rizici povezani s radom povezani s građevinskim radovima i uvjetima rada bit će ublaženi provedbom Postupka upravljanja radom (LMP) i Procjena okoliša i socijalnih pitanja specifičnih za lokaciju (ESA). Kako bi se osiguralo učinkovito upravljanje tim rizicima, bit će angažirani izvođači s dokazanim iskustvom u upravljanju zdravljem i sigurnošću na radu. Osim toga, Mehanizam za pritužbe radnika (GM) bit će uspostavljen kao dio LMP-a, koji će funkcionirati kao samostalni dokument posvećen rješavanju pritužbi radnika. Ovaj sveobuhvatni pristup pomoći će u održavanju sigurnih i pravednih uvjeta rada tijekom provedbe projekta.

Primarna zabrinutost za zdravlje i sigurnost zajednice odnosi se na rizike za sigurnost prometa za radnike i pogođene zajednice. Provodit će se odgovarajući planovi upravljanja prometom kako bi se učinkovito riješili ti rizici. Ne očekuje se priljev radne snage.

Upravljanje okolišnim i društvenim rizicima

Proces ekološke i društvene procjene za podprojekte uključuje nekoliko koraka, opisanih u nastavku:

Korak 1: Provjera podprojekta i klasifikacija rizika

Svaki podprojekt prolazi provjeru prihvatljivosti i procjenu rizika, kategorizirajući ih u visoki rizik, značajan rizik, umjereni rizik ili nizak rizik. Ovisno o kategoriji rizika, razvijaju se relevantni instrumenti zaštite okoliša i društva (E&S):

Klasifikacija rizika projekata Svjetske Banke:

- **Projekti niskog rizika:** Očekuje se minimalan utjecaj na okoliš i društvo. ESCOP će biti spreman rješavati pitanja zaštite okoliša i društva, a u slučaju da se pokaže da su rizici zanemarivi, nisu potrebne daljnje akcije.
- **Projekti umjerenog rizika:** Očekuje se da će imati upravljive, privremene i lokalizirane utjecaje. ESCOP, ESMP kontrolni popis ili ESMP specifičan za lokaciju izrađuje se u skladu s ESMF-om.
- **Projekti sa značajnim rizikom:** uključuju podprojekte s nekim potencijalnim utjecajima na okoliš i društvo koji su značajni ili nepovratni, čiji je opseg teško utvrditi tijekom faze identifikacije projekta. Vrlo je vjerovatno da će biti potrebna ESIA (Procjena utjecaja na okoliš i društvo) uključujući ESMP (Plan upravljanja okolišem i socijalnim pitanjima).

- **Projekti visokog rizika:** obuhvaćaju podprojekte koji će vjerovatno imati vrlo značajne, raznolike i/ili dugoročne negativne utjecaje na ljudsko zdravlje i prirodni okoliš. Procjena veličine tih utjecaja tijekom faze identifikacije podprojekta je složena. Nadalje, ovi utjecaji mogu se proširiti izvan granica lokacija podprojekta, što zahtijeva složene i skupe mjere za ublažavanje okolišnih i društvenih rizika. Aktivnosti visokog rizika nisu prihvatljive za financiranje u okviru ovog projekta gdje je ukupna ocjena rizika određena kao Značajna.

Komponenta/Podkomponenta	Vrsta aktivnosti	Zahtjevi SB		Zahtjevi zakonodavstva Federacije BiH		
		Kategorija rizika prema Svjetskoj banci	Instrument za procjenu okoliša i sigurnosti	Zaštita okoliša	Upravljanje vodama	Prostorno planiranje i gradnja
Ojačanje kolnika	1. Procjena i evaluacija lokacije 2. Upravljanje prometom 3. Glodanje kolnika 4. Priprema površine 5. Primjena materijala za ojačanje (kao što su geosintetika, stabilizacijska sredstva i ojačanje vlaknima) 6. Zbijanje 7. Površinsko brtvljenje ili prekrivanje 8. Kontrola i osiguranje kvalitete 9. Usklađenost s propisima o zaštiti okoliša 10. Održavanje i nadzor	Za utvrđivanje rizika, provedite provjeru podprojekta u skladu s postupkom u poglavlju 7.5. Vjerojatno umjeren rizik s mogućim povećanjem na značajan ovisno o točnoj lokaciji i okolnom okruženju.	Kontrolni popis LMP-a, SEP-a, ESIA-e/ESMP-a/ESMP checklist-a	-	-	-
Zamjena ili prekrivanje novim habajućim slojem	1. Evaluacija i procjena lokacije 2. Planiranje upravljanja prometom 3. Uklanjanje postojećeg istrošenog sloja kolnika 4. Priprema površine, koja može uključivati čišćenje i popravak podložne konstrukcije kolnika 5. Nanošenje novog sloja kolnika, kao što je vruća mješavina asfalta (HMA) ili betona, za prekrivanje postojeće površine 6. Zbijanje novog sloja kolnika radi osiguranja odgovarajuće gustoće i stabilnosti 7. Primjena površinskih tretmana, kao što su brtvila ili premazi, radi poboljšanja trajnosti i performansi	Za utvrđivanje rizika, provedite provjeru podprojekta u skladu s postupkom u poglavlju 7.5. Vjerojatno umjeren rizik s mogućim povećanjem na značajan ovisno o točnoj lokaciji i okolnom okruženju.	Kontrolni popis LMP-a, SEP-a, ESIA-e/ESMP-a/ESMP checklist-a	-	-	-

	8. Mjere kontrole i osiguranja kvalitete za praćenje gradnje i osiguranje usklađenosti sa specifikacijama 9. Usklađenost s propisima o zaštiti okoliša, uključujući kontrolu erozije i pravilno odlaganje materijala 10. Planiranje inspekcije i održavanja nakon izgradnje radi praćenja performansi novog sloja kolnika tijekom vremena.					
Izgradnja obilaznice	1. Izvedivost i odabir rute (istraživanja, početne studije) 2. Otkup zemljišta / privremeno korištenje zemljišta / moguće preseljenje 3. Detaljni projekt i premještanje komunalnih usluga 4. Čišćenje lokacije (uklanjanje vegetacije), arheološki pregled 5. Zemljani radovi: iskop i nasip, stabilizacija padina 6. Drenažni radovi, propusti, retencijski bazeni, sustavi oborinskih voda 7. Izgradnja mostova/nadvožnjaka i potpornih konstrukcija (ako je potrebno) 8. Izgradnja kolnika (podloga, asfaltna/betonska površina) 9. Ugradnja odvodnje, sigurnosnih barijera, signalizacije, rasvjete, ITS elemenata 10. Pozajmne jame i nabava agregata; zalihe materijala i postrojenja za beton/asfalt (privremeno) 11. Građevinski kampovi, smještaj za radnike i komunalne usluge 12. Upravljanje prometom, privremene pristupne ceste i prijelazi 13. Vraćanje u prvobitno stanje, uređenje okoliša, kontrola erozije i praćenje nakon izgradnje	Najčešće značajno (prvenstveno zbog zahtjeva za otkup zemljišta i preseljenje; ne očekuje se visoka stopa jer su rute odabrane kako bi se izbjegla veća ekološka ograničenja).	LMP, SEP, ESIA/ESMP (potpuna ESIA za novu trasu), RAP gdje je potrebno, CEMP, Plan zaštite na radu, Plan upravljanja prometom.	Okolišna dozvola prema Zakonu o zaštiti okoliša (FBiH) i postupak procjene utjecaja na okoliš gdje je primjenjivo; dozvole za gospodarenje otpadom; mjere zaštite od buke i zraka; zaštita kulturne baštine.	Dozvole iz Zakona o vodama: vodna suglasnost, vodoprivredno odobrenje i vodoprivredna dozvola; mjere za odvodnju, ispuštanje i upravljanje oborinskim vodama; kontrola gradnje u blizini vodotoka.	Prostorna suglasnost, urbanistička dozvola i građevinska dozvola prema Zakonu o prostornom uređenju i gradnji; eksproprijacija prema Zakonu o eksproprijaciji; usklađenost s tehničkim propisima i cestovnim standardima.

Tablica 1 E&S zahtjevi za projekt

Korak 2: Procjena utjecaja na okoliš

Stručnjaci za okoliš i socijalna pitanja pripremit će za svaki podprojekt ESIA, ESMP ili kontrolnu listu ESMP-a prije nadmetanja, podložno pregledu i odobrenju Svjetske Banke. Tehnička pomoć također podliježe E&S pregledu.

Korak 3: Javno objavljivanje i konzultacije

ESIA, ESMP ili ESMP kontrolni popis bit će javno objavljeni, a konzultacije će se provoditi prema zahtjevima SEP-a razvijenog za Projekt. Povratne informacije su uključene u konačnu verziju dokumenata.

Korak 4: Pribavljanje dozvola i odobrenja

Prije početka gradnje pribavljaju se razne dozvole, mišljenja i uvjeti (npr. vodne dozvole i uvjeti kulturne baštine), kako to zahtijevaju relevantni zakoni i propisi.

Korak 5: Integracija E&S instrumenata u natječajnu dokumentaciju

Instrumenti zaštite okoliša i sigurnosti, posebno ESMP specifični za lokaciju, integrirani su u natječajnu dokumentaciju od strane PIMT-a za odabrane podprojekte. Izvođači radova moraju se pridržavati ovih zahtjeva, osiguravajući ekološki i društveno prihvatljivu provedbu.

Korak 6: Implementacija, nadzor, praćenje i izvještavanje

Izvođači radova provode mjere ublažavanja i provode praćenje okoliša i društvenih pitanja prema ESMP-u ili kontrolnoj listi ESMP-a. Konzultanti za nadzor nadgledaju ekološke i društvene performanse te usklađenost s instrumentima zaštite okoliša i socijalne sigurnosti. JP Ceste FBiH nosi sveukupnu odgovornost za provedbu i usklađenost, izvještavajući o provedbi ESCP-a i usklađenosti s okolišem i sigurnošću izvješćima Svjetske Banke o napretku.

2. UVOD

2.1 Pregled projekta

Između 2008. i 2023. godine, Javno poduzeće Ceste Federacije Bosne i Hercegovine implementiralo je projekte u okviru programa "Rehabilitacija cesta u Federaciji BiH" i "Modernizacija cestovne infrastrukture u Federaciji BiH". Program "Rehabilitacije cesta u Federaciji BiH" uspješno je proveden od 2008. do 2013. godine, u vrijednosti od 210,7 milijuna KM, financiran kreditnim sredstvima međunarodnih finansijskih institucija (Europska investicijska Banka, Svjetska Banka i Europska Banka za obnovu i razvoj), kao i dijelom vlastitim sredstvima Javnog poduzeća Ceste Federacije Bosne i Hercegovine. U okviru ovog programa, osim poboljšanja sigurnosti prometa s naglaskom na uspostavljanje odgovarajućeg institucionalnog okvira, obnovljeno je približno 850 km magistralnih cesta u Federaciji Bosne i Hercegovine, što čini manje od polovice ukupne mreže magistralnih cesta. U okviru programa "Modernizacija cestovnog sektora u Federaciji Bosne i Hercegovine" od 2018. do 2023. godine provedeni su projekti koji su uključivali izgradnju novih dionica, traka za spora vozila, sanaciju/rekonstrukciju objekata na glavnim cestama (mostovi i tuneli), sanaciju/rekonstrukciju opasnih lokacija te početak izgradnje nekih obilaznica oko gradova. Program je financiran kreditnim sredstvima međunarodnih finansijskih institucija (Europska investicijska Banka, Svjetska Banka i Europska Banka za obnovu i razvoj), kao i dijelom sredstvima Javnog poduzeća Ceste Federacije Bosne i Hercegovine. U Federaciji Bosne i Hercegovine duljina cesta kategoriziranih kao magistralne ceste iznosi 2.466,42 km.

Javno poduzeće Ceste Federacije BiH upravlja s 454 mosta i 57 tunela na magistralnim cestama. Prosječna starost mostova je oko 45 godina, a tunela oko 40 godina. Uz provedbu spomenutih programa, procjena stanja postojeće mreže magistralnih cesta u Federaciji BiH ukazuje na nisku razinu usluge sa sljedećim pokazateljima:

- Prosječne brzine vozila kreću se od 40-60 km/h ovisno o vrsti vozila, što rezultira dugim vremenima putovanja/prijevoza na relativno kratkim udaljenostima;
- Relativno visoki troškovi rada vozila u prometu;
- Potreba za značajnim sredstvima, posebno za periodično (investicijsko) održavanje postojeće cestovne infrastrukture;
- Relativno velik broj prometnih nesreća s različitim posljedicama (materijalna šteta, ozljede, smrtni slučajevi).

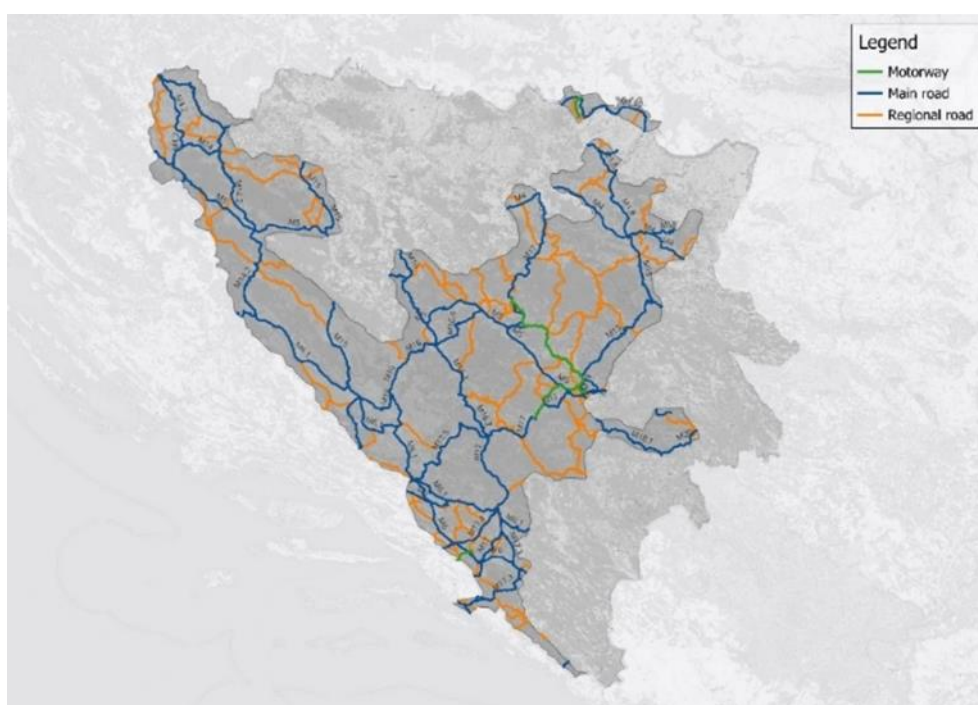
Razdoblje korištenja za projekte rehabilitacije/rekonstrukcije kolnika relativno je kratko s obzirom na izloženost atmosferskim i lošim hidrološkim uvjetima, kao i intenzivnom prometu, što ubrzava propadanje asfaltnih slojeva. Prema propisima koji se primjenjuju u EU, preporučeno razdoblje korištenja za projekte rehabilitacije/rekonstrukcije kolnika je 7 godina. Javno poduzeće Ceste Federacije BiH provelo je sveobuhvatnu analizu troškova životnog ciklusa kolnika kako bi odredilo optimalni slijed održavanja ili aktivnosti u zadanim uvjetima, koji mogu biti finansijska ograničenja ili određena razina usluge. Analiza životnog ciklusa kolnika koristila je podatke prikupljene 2020. godine korištenjem RSP vozila za mjerenje uzdužne i poprečne ravnosti i makrotekture, te vizualni pregled za utvrđivanje pukotina i oštećenja površine kolnika. U analizu su uključeni i podaci o prometu po dionicama. Za analizu je korišteno razdoblje projekta od 10 godina. Investicijski ciklus od 10 godina uključuje ulaganje u prve četiri godine, nakon čega slijedi praćenje stanja kolnika s redovitim održavanjem, a nakon 10 godina preporučuje se novi investicijski program. Provedena je višekriterijska analiza za rehabilitaciju kolničke površine na temelju podataka o stanju kolničke površine i prometu, pružajući različite scenarije za rehabilitaciju kolničke površine u varijantama "Ne poduzimati ništa", "Tehnički optimum bez ograničenog budžeta" i "Tehnički optimum s ograničenim

budžetom". Cilj rehabilitacije kolničke površine magistralne cestovne mreže u Federaciji BiH je postići procijenjeno stanje kolničke površine od najmanje 60% dobrog i zadovoljavajućeg prema TCI-ju (Indeks ukupnog stanja) nakon provedbe programa.

U predloženom investicijskom programu za rehabilitaciju magistralnih cesta u Federaciji BiH, projekti su podijeljeni u tri skupine podprojekata:

1. Ojačanje kolnika s ciljem poboljšanja sigurnosti na cestama, povećanja otpornosti na klimatske promjene i produljenja vijeka trajanja cestovne infrastrukture.
2. Zamjena ili prekrivanje habajućeg sloja, u kombinaciji s nadogradnjom sigurnosti i mjerama prilagodbe klimatskim promjenama (npr. poboljšana odvodnja, znakovi na cesti, barijere).
3. Izgradnja obilaznica, prvenstveno radi smanjenja prometnih gužvi u urbanim područjima i poboljšanja sigurnosti na cestama.

Vlada Federacije Bosne i Hercegovine podržava četverogodišnji investicijski program za obnovu magistralnih cesta u Federaciji koji je podnijelo Javno poduzeće Ceste Federacije putem Federalnog ministarstva prometa i komunikacija.

Slika 2: Glavna cestovna mreža Federacije BiH
(Izvor: javno dostupni podaci)

2.2 Ciljevi projekta

Ciljevi programa su sljedeći:

1. Sigurnost na cestama, poboljšanje povezanosti mreže, učinkovitije korištenje cesta
2. Napredak u učinkovitom upravljanju cestovnom mrežom

3. Prioritizacija projekata za provedbu s definiranim vremenskim okvirom.

Očekivani rezultati nakon provedbe investicijskog programa uključuju: povećanu sigurnost za sve sudionike u prometu, smanjeno vrijeme putovanja uz povećanje razine usluge i poboljšanu udobnost vožnje.

2.3 Korisnici

Korisnici projekta usmjerenog na obnovu magistralnih cesta u Federaciji Bosne i Hercegovine uključuju različite dionike uključene u razvoj prometa i infrastrukture u regiji. Ti korisnici uključuju:

1. Vladine vlasti: To uključuje savezna, regionalna i lokalna vladina tijela odgovorna za promet i razvoj infrastrukture. Imaju koristi od poboljšanih prometnih mreža, što može potaknuti gospodarsku aktivnost, poboljšati povezanost i poboljšati ukupnu kvalitetu života stanovnika.
2. Stanovnici i zajednice: Bolje ceste vode do poboljšane dostupnosti, povezanosti i sigurnosti za stanovnike i zajednice. Mogu olakšati pristup tržištima, zdravstvenoj zaštiti, obrazovanju i drugim bitnim uslugama.
3. Poslovanje: Poboljšana prometna infrastruktura može smanjiti troškove prijevoza, smanjiti vrijeme isporuke i poboljšati učinkovitost lanca opskrbe za tvrtke koje posluju u regiji. To može potaknuti gospodarski rast i privući ulaganja.
4. Turistička industrija: Poboljšane ceste mogu poboljšati dostupnost turističkih odredišta, olakšavajući rast turističke industrije privlačeći više posjetitelja i generirajući prihode.
5. Prometni sektor: Tvrtke koje se bave prometom, logistikom i srodnim industrijama imaju koristi od poboljšane cestovne infrastrukture, jer to može dovesti do povećane potražnje za njihovim uslugama i poboljšane operativne učinkovitosti.
6. Građevinske tvrtke i radnici: Projekt stvara mogućnosti zapošljavanja i potiče gospodarsku aktivnost putem građevinskih ugovora i srodnih usluga.

Sveukupno, korisnici takvog projekta su raznoliki i obuhvaćaju različite sektore društva, uključujući i one koji će svi imati koristi od poboljšane cestovne infrastrukture.

2.4 Ciljevi ESMF-a

Slijedeći Okvir za okoliš i društvo (ESF) (2018.) Svjetske Banke (ESF 1: Procjena i upravljanje okolišnim i društvenim rizicima i utjecajima), Okvir za upravljanje okolišem i društvom (ESMF) služi kao alat za procjenu rizika i utjecaja u projektima koji se sastoje od programa i/ili niza podprojekata, gdje se specifični detalji istih ne mogu utvrditi do kasnijih faza. U okviru Projekta rehabilitacije magistralnih cesta u Federaciji Bosne i Hercegovine, predložit će se provedba pojedinačnih podprojekata. Kako bi se olakšala temeljita priprema takvih podprojekata, ESMF se koristi za uspostavljanje i vođenje mehanizama za dubinsku analizu okoliša i društva (E&S) za te aktivnosti. ESMF utvrđuje načela, pravila i postupke za procjenu E&S rizika i utjecaja, uključujući mjere i planove za njihovo smanjenje, ublažavanje ili kompenzaciju, zajedno s procjenom i budžetiranjem troškova za takve mjere. Također navodi odgovornu agenciju ili agencije za rješavanje rizika i utjecaja projekta, uključujući njihovu sposobnost upravljanja E&S rizicima i utjecajima. Štoviše, pruža sveobuhvatne informacije o potencijalnim ranjivostima područja projekta u području okoliša i socijalne zaštite te potencijalnim utjecajima i mjerama ublažavanja koje bi se mogle primijeniti. Procjena utjecaja na okoliš i društvo

temelji se na trenutnim informacijama i podacima o okolišu i društvu, kao i na tehničkom opsegu i detaljima projekta, pružajući točan prikaz i evaluaciju Projekta i njegovih povezanih aspekata. Ovaj ESMF razvijen je s primarnim ciljem osiguranja usklađenosti Projekta sa svim relevantnim lokalnim politikama, zakonodavstvom i zahtjevima SB (kako je definirano u ESF-u, ESS-u i Planu obveza za okoliš i sigurnost projekta), čime se primjenjuje hijerarhija ublažavanja i osigurava odgovarajuće ublažavanje svih potencijalnih negativnih utjecaja na okoliš i sigurnost projekta. Pruža detaljne postupke vezane uz pregled, procjenu, upravljanje i praćenje rizika i utjecaja na okoliš i sigurnost podprojekata. Svi podprojekti koji će se financirati u okviru Projekta podvrgnuti će se E&S provjeri, procjeni E&S rizika od strane Provedbene agencije, slijedeći postupke opisane u ovom dokumentu, u skladu sa Standardima za okoliš i društvo (ESS), Smjernicama za okoliš, zdravlje i sigurnost (ESG) Svjetske Banke, Dobroj međunarodnoj industrijskoj praksi (GIIP) i zakonima o okolišu Federacije BiH. Za podprojekte sa "značajnim" rizikom, po potrebi će se izraditi Procjena utjecaja na okoliš i društvo (ESIA) s/ili Planovima upravljanja okolišem i društvom (ESMP), dok će za podprojekte sa "umjerenim" i "niskim" rizikom, procjena obuhvatiti pripremu Planova upravljanja okolišem i društvom (ESMP) specifičnih za lokaciju, Kontrolnih popisa ESMP-a i drugih (npr. Kodeks prakse E&S - ESCOP), sve u skladu s ovim ESMF-om i odredbama utvrđenim u SB ESS 1 i ESF. ESMF se odnosi i na nove aktivnosti i na aktivnosti koje traže retroaktivno financiranje. Aktivnosti klasificirane kao "visokorizične" bit će isključene iz financiranja Projekta. Prilikom procjene rizika i definiranja zahtjeva i mjera ublažavanja u skladu s prethodno spomenutim politikama i postupcima, primjenjivati će se strožiji.

2.5 Komponenta za hitni odgovor na izvanredne situacije (CERC)

Projekt također uključuje **Komponentu za hitni odgovor na izvanredne situacije (CERC)**, koja predstavlja mehanizam financiranja osmišljen za omogućavanje brzog pristupa sredstvima u slučaju krizne ili izvanredne situacije. CERC se može aktivirati kako bi se neangažirana projektna sredstva preraspodijelila za rješavanje hitnih potreba, bez potrebe za restrukturiranjem projekta. Ovaj mehanizam omogućava zajmoprimcu brzo mobiliziranje finansijskih sredstava radi ublažavanja negativnih gospodarskih, društvenih i okolišnih učinaka izvanrednih situacija, čime se jača otpornost i kapacitet zemlje za odgovor na krizne situacije.

Budući da aktivnosti u sklopu CERC komponente još nisu definirane, **one trenutačno nisu obuhvaćene ovim ESMF-om**. Međutim, **obvezna primjena Okvira za okolišne i društvene standarde (ESF)** odnosit će se i na CERC nakon njegove aktivacije. Kako bi se osiguralo da se CERC provodi u skladu sa zahtjevima ESF-a, zajmoprimac će pripremiti **Priručnik za CERC**, kako je propisano Ugovorom o zajmu (LA).

Priručnik za CERC sadržavat će opći opis postupaka za procjenu i upravljanje okolišnim i društvenim (O&D) aspektima, uključujući **dodatke CERC-a** uz projektni ESMF, Plan uključivanja dionika (SEP) i Okvir politike preseljenja (RPF), u skladu s odredbama Plana okolišnih i društvenih obveza (ESCP).

Priručnik za CERC također će definirati postupke dubinske analize O&D aspekata specifične za CERC, uključujući **O&D provjeru (screening)**, izradu lokacijskih procjena i instrumenata (poput CERC lokacijskih ESIA, ESMP-ova, SEP-ova), provedbu savjetovanja s dionicima, te zahtjeve za praćenje i nadzor. Ti postupci bit će vođeni postupcima za O&D pregled definiranim na razini projektnog ESMF-a te će biti **u potpunosti usklađeni s ESF-om i Smjernicama Svjetske banke za okoliš, zdravlje i sigurnost (EHSG)**.

3. OSNOVNE OKOLIŠNE KARAKTERISTIKE PROJEKTOG PODRUČJA

3.1 Fizičke karakteristike

3.1.1. Geografski položaj i veličina

Bosna i Hercegovina (BiH) zauzima središnji položaj na Balkanskom poluotoku, graniči s Republikom Hrvatskom (RH) na sjeveru, jugu i sjeverozapadu, dok istočnu granicu dijeli s Republikom Srbijom, a jugoistočnu s Crnom Gorom. Površina Federacije Bosne i Hercegovine obuhvaća 26.110 četvornih kilometara, što čini 50,94% ukupnog teritorija Bosne i Hercegovine, koji ukupno iznosi 51.209 četvornih kilometara. Federacija Bosne i Hercegovine sastoji se od deset administrativnih jedinica poznatih kao kantoni/županije, a svaka sadrži grupirane jedinice lokalne samouprave - općine (ukupno 79).

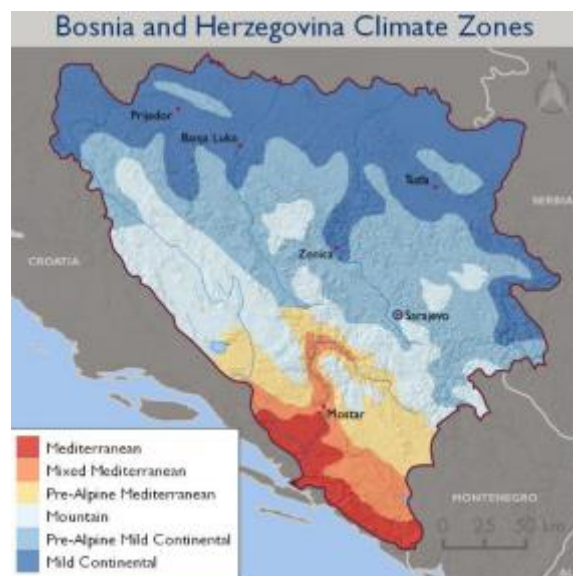

Slika 3: Geografski položaj Federacije
(Izvor: javno dostupni podaci)

3.1.2. Klima

S obzirom na specifičan geografski položaj i teren, klima Bosne i Hercegovine je prilično složena, što dovodi do razlikovanja tri odvojene regije s manje-više definiranim granicama:

1. na sjeveru - umjereno kontinentalna ili srednjoeuropska klima
2. u središnjem dijelu - kontinentalna planinska ili alpska klima
3. na jugozapadu - mediteranska ili morska klima

Slika 4: Klimatske zone Federacije BiH
(Izvor: javno dostupni podaci)

3.1.3. Geologija

Područje Federacije Bosne i Hercegovine (FBiH) smješteno je unutar središnjih dijelova Dinarskog planinskog sustava, između Jadranske mikroploče na jugozapadu i Panonskog bazena na sjeveroistoku. Sastoji se od nekoliko paleogeografskih i tektonostratigrafskih jedinica koje se razlikuju po sastavu, strukturi i genezi. U profilu od jugozapada prema sjeveroistoku mogu se razlikovati sljedeće geotektonske zone:

1. Dinarska karbonatna platforma obuhvaća područje sjeveroistočno od obale Jadranskog mora, poznato kao Visoki krš ili Vanjski Dinaridi.
2. Bosanska flišna zona, poznata i kao flišna zona Sarajevsko-Banjalučka.
3. Ofiolitna zona pokriva područje od Tešnja do Olova.
4. Savsko-Vardarska zona (aktivni kontinentalni rub) jedna je od najznačajnijih unutarnjih jedinica Dinarida.
5. U geološkoj građi Dinarida u Bosni i Hercegovini uključeni su i alohtoni paleozojski i trijaski kompleksi.

3.1.4. Karakteristike reljefa

Bogatstvo krajobrazne raznolikosti u Bosni i Hercegovini najbolje se može objasniti kroz geografske zone koje pružaju uvjete za različite ekosustave i krajolike. Dominantni krajolici od juga prema sjeveru su sljedeći: mediteranski krajolici; supramediteranski krajolici; mediteransko-planinski krajolici; planinski krajolici; brdski krajolici; peripanonski krajolici; i panonski krajolici.

Na području Federacije prevladava planinski reljef koji prelazi 1.000 metara nadmorske visine, a pokriva 755.622 hektara ili 29%, dok su najmanje zastupljeni nizinski i brdoviti reljefi do 200 metara nadmorske visine (159.878,3 hektara ili 6,1%).

3.1.5. Zemljište i tlo

Najveća površina zemljišta u Federaciji Bosne i Hercegovine (FBiH) kategorizirana je i koristi se kao šumsko zemljište (55,7%). Unutar poljoprivrednog zemljišta dominira druga agrozona (52,11%), zatim prva agrozona (25,04%), dok je treća agrozona najmanje zastupljena (22,85%).

84,2% zemljišta u Bosni i Hercegovini ima nagib veći od 13%, 40% zemljišta je pliće od 30 cm, a 17% zemljišta je vrlo plitko, što zemljište u Federaciji BiH svrstava u osjetljiva tla koja zahtijevaju posebnu pozornost.

Analiza klasa tla pokazuje da je tlo u Federaciji BiH vrlo heterogeno. Automorfna tla zauzimaju 86% ukupne površine, dok preostalih 14% čine hidromorfna tla. Sadržaj humusa u poljoprivrednom zemljištu je oko 50% niži nego u zemljištu prekrivenom šumskom vegetacijom. Zbog poljoprivredne proizvodnje i korištenih metoda, sadržaj humusa u poljoprivrednom zemljištu ima tendenciju daljnjeg smanjenja.

Osim fizičkih ograničenja, kvaliteta tla u područjima u blizini cestovne infrastrukture može biti negativno pogođena onečišćenjem povezanim s izgradnjom i održavanjem cesta. Jedan od najznačajnijih uzroka je korištenje soli za odmrzavanje, prvenstveno natrijevog klorida (NaCl), tijekom zimskog održavanja. Ove soli mogu se akumulirati u plitkom tlu uz ceste, posebno u slabo dreniranim područjima, što dovodi do povećane slanosti, povišenih pH vrijednosti i poremećaja ravnoteže hranjivih tvari. Studije iz srednje Europe (npr. Češka, Poljska, Njemačka) pokazale su da izloženost soli za ceste može rezultirati smanjenom mikrobnom biomasom, oštećenjem vegetacije uz ceste i mobilizacijom tragova metala poput cinka, olova i kadmija u tlo i podzemne vode (npr. Czimczik i sur., 2024.; Greger i sur., 2021.; Wamelink i sur., 2010.). Tla s visokim udjelom gline ili plitkim profilima, poput onih raširenih u Federaciji BiH, posebno su osjetljiva na takvu degradaciju. S obzirom na opseg osjetljivih tala u regiji, ovi se čimbenici moraju uzeti u obzir pri strategijama planiranja i održavanja cesta kako bi se spriječilo dugoročno pogoršanje kvalitete tla i vode.

Vrsta zemljišta (namjena)	km ²	%
Poljoprivredno zemljište	9.994,89	38,3
Šumska područja	14.526,30	55,7
Ostalo	1.564,67	6,0
Σ FBiH	26.085,87	100

Tablica 2: Korištenje zemljišta u Federaciji BiH (iz Prostorna osnova Prostornog plana Federacije BiH 2008.-2028.

3.1.6. Voda

Bosna i Hercegovina pripada zemljama s obilnim vodnim resursima, koje uglavnom napajaju izvori, s gustom riječnom mrežom u slivu rijeke Save i manje razvijenom mrežom u slivu Jadranskog mora, kao i značajnim podzemnim krškim tokovima. Bosna i Hercegovina je umjereno bogata vodom, međutim, ukupna količina vode nije ravnomjerno raspoređena prostorno ili vremenski. U Bosni i Hercegovini, točnije u Federaciji Bosne i Hercegovine (FBiH), postoje dvije vodne regije:

- Vodno područje rijeke Save (crnomorski sliv) - 67%.
- Vodno područje Jadranskog mora (riječni slivovi Neretve s Trebišnjicom, Cetine, Krke - sliv Jadranskog mora) - 33%.

Na području Federacije BiH nalazi se približno 43 tijela podzemnih voda, od kojih su 32 velika (površina > 10 km²). Značajan dio površine Federacije BiH leži iznad velikih podzemnih vodnih tijela, pri čemu se većina tih područja nalazi u krškim zonama koje karakterizira izrazito izražena vertikalna (oborine) i horizontalna (podzemni kanali) cirkulacija vode. Ova vodna tijela često su međusobno

povezana, prelazeći entitetske granice (npr. vodna tijela u slivu Trebišnjice itd.) i međunarodne granice (vodna tijela u slivu rijeke Cetine itd.), čime se napajaju izvori koji se nalaze u tim različitim područjima.

3.1.7. Kvaliteta vode

Praćenje kvalitete površinskih voda u Bosni i Hercegovini uspostavljeno je 1960-ih, ali je prekinuto i potpuno zaustavljeno tijekom 1990-ih. Ponovno uvođenje redovitog praćenja kvalitete započelo je 2000. godine, ali ne na svim rijekama u Bosni i Hercegovini, i ne s istom učestalošću. Sustavno praćenje kvalitete podzemnih voda ne provodi se adekvatno i zadovoljavajuće, osim za izvore javne vodoopskrbe, gdje se sirova voda ispituje prema propisima o kontroli higijene vode za piće u okviru godišnjeg praćenja na temelju ekvivalentnog broja stanovnika (EP). Međutim, kvaliteta podzemnih voda i dalje se ocjenjuje kao dobra, a vodu za vodoopskrbu nije potrebno pročišćavati osim redovite dezinfekcije.

Najznačajniji izvori onečišćenja, prepoznati po svojoj prirodi i stupnju utjecaja, koncentrirani su, a potječu iz sljedećih izvora: komunalne otpadne vode, industrijske otpadne vode i procjedne vode s odlagališta otpada. Osim ovih izvora onečišćenja, drugi važni uzročnici uključuju difuzne izvore poput ruralnih naselja, poljoprivrede, šumarstva i prometa. Informacije o vrsti, stanju i ranjivosti vodnih resursa na području Federacije Bosne i Hercegovine, kao i mjere zaštite voda, detaljnije su opisane u Strategiji upravljanja vodama Federacije Bosne i Hercegovine, Izvješću o stanju okoliša u Bosni i Hercegovini za 2012. godinu, Federalnoj strategiji zaštite okoliša, Federalnom planu upravljanja otpadom, a regulirani su Zakonom o vodama Federacije Bosne i Hercegovine (Službene novine br. 70/06).

3.1.8. Kvaliteta zraka

Praćenje kvalitete zraka u Federaciji Bosne i Hercegovine (FBiH) provodi se samo u određenim gradovima (Sarajevo, Tuzla, Zenica, Mostar, Jajce, Kakanj, Ivan Sedlo) i korištenjem različitih metoda. Međutim, jedna činjenica je vidljiva iz podataka o kvaliteti zraka: nekvalitetna goriva poput ugljena, lož ulja ili benzina doprinose lošoj kvaliteti zraka.

Mjerenja kvalitete zraka u Federaciji provodi Federalni hidrometeorološki zavod i nadležna tijela kantona u Federaciji, a u određenim slučajevima i jedinice lokalne samouprave. Federalni hidrometeorološki zavod izdaje godišnja izvješća o kvaliteti zraka, vode i meteorološkim podacima sa svih spomenutih meteoroloških postaja na području cijele Federacije, dostupna na web stranici Federalnog hidrometeorološkog zavoda.

Izvori emisija u zrak uključuju stakleničke plinove; poljoprivredne aktivnosti; promet; energetski sektor; industriju (visoke emisije SO₂ iz termoelektrana i metalurgije); i nepravilno odlaganje otpada (40% ukupno prikupljenog otpada odlaže se na nekontrolirana odlagališta, a 40% otpada se uopće ne prikuplja i odlaže se na ilegalna odlagališta u naseljima, uz ceste i u vodotoke). Glavni onečišćivači zraka su industrija i promet.

3.2. Biološke karakteristike

3.2.1. Flora i fauna

Flora:

Većina teritorija Bosne i Hercegovine pripada eurosibirsko-sjevernoameričkoj regiji kontinentalnih dijelova, a manji dio mediteranskoj regiji. Samo u najvišim planinskim područjima zastupljena je alpsko-visoko-sjeverna regija, koja obuhvaća vegetaciju iznad gornje granice šume, kao i djelomično travnatu vegetaciju planinskih sipara i vegetaciju stijena i litica u zoni kleke i subalpskih šuma.

Bosna i Hercegovina se smatra bogatom vrstama i staništima. Bogatstvo divljih životinja u Bosni i Hercegovini rezultat je ekološke heterogenosti područja, geomorfološke i hidrološke raznolikosti, posebne geološke povijesti i klimatske raznolikosti. Živi svijet Bosne i Hercegovine karakterizira veliki broj endemskih i reliktnih oblika živih organizama. U Bosni i Hercegovini identificirano je više od 5000 vrsta i podvrsta vaskularnih biljaka, više od 100 vrsta riba te preko 320 vrsta ptica i drugih elemenata biološke raznolikosti (Četvrto nacionalno izvješće Bosne i Hercegovine za Konvenciju UN-a o biološkoj raznolikosti, 2010.).

Fauna:

Federacija Bosne i Hercegovine (FBiH), na temelju broja pojedinačnih životinjskih skupina i njihove raznolikosti, pripada područjima visoke biološke raznolikosti u Europi, što se očituje kroz visok udio endemskih i reliktnih vrsta. Detaljni podaci o flori i fauni za cijelo područje Federacije, kao i za specifična predmetna područja, obrađeni su kroz Prostorni plan Federacije Bosne i Hercegovine, Prostorne planove pojedinih kantona i općina, kao i kroz Izvješće o stanju okoliša Federalnog ministarstva okoliša i turizma za 2012. godinu.

3.2.2. Rijetke/ugrožene vrste

U sklopu Projekta za zaštićena šumska i planinska područja Federalnog ministarstva okoliša i turizma, u veljači 2013. godine sastavljen je Crveni popis ugrožene flore Federacije Bosne i Hercegovine, a u veljači 2013. i Crveni popis faune Federacije Bosne i Hercegovine. To implicira da je još uvijek na snazi popis iz 1996. godine, koji nije usklađen s IUCN kategorijama.

Vrsta	Status zaštite	Relevantnost za cestovne projekte	Tipične lokacije / Stanište u FBiH
Balkanski ris (Lynx lynx balcanicus)	Kritično ugroženo (CR)	Osjetljivo na fragmentaciju staništa i smrtnost na cestama	Udaljena šumovita planinska područja (npr. Prenj, Čvrtnica, Vranica)
Smeđi medvjed (Ursus arctos)	Ranjiv (VU)	Veliki raspon; ceste fragmentiraju teritorije i povećavaju broj sudara vozila	Šumska područja u središnjoj i zapadnoj Federaciji Federacije
Martinova snježna voluharica (Dinaromys bogdanovi)	Ugroženo (EN)	Endemsko za stjenovite alpske staništa; osjetljivo na građevinske poremećaje	Visokoplaninska područja (npr. Bjelašnica, Treskavica, Čvrtnica)
Veliki potkovnjak (Rhinolophus ferrumequinum) i druge vrste šišmiša	Ranjivo (razlikuje se ovisno o vrsti)	Skloništa u špiljama/zgradama; na hranjenje utječu rasvjeta i buka	Krške zone, stare građevine, tuneli (npr. Hercegovina, Središnja Bosna)
Livadna zmija (Vipera ursinii)	Ranjiv (VU)	Osjetljiv na poremećaje i vibracije; ranjiv na livadama uz cestu	Alpski pašnjaci i suhi otvoreni travnjaci (npr. Dinarsko gorje)
Jadranski losos (Salmo obtusirostris)	Ugroženo (EN)	Osjetljivo na otjecanje sedimenta i promijenjenu hidrologiju u blizini mostogradnje	Sliv rijeke Neretve i njezini krški pritoci
Endemski ciprinidi (Phoxinellus alepidotus, Delminichthys ghetaldii, Telestes metohiensis, Chondrostoma knerii)	Ugroženi – Ranjivi	Pogođeno radovima na obali rijeke i onečišćenjem vode	Kraške rijeke u Hercegovini (npr. Buna, Trebižat, Bregava)
Beskralješnjaci (Maculinea spp., Saga pedo)	Ugroženo (zaštićeno EU)	Osjetljivo na krčenje vegetacije i gubitak mikrostaništa	Travnjaci i livade; razasuti po ruralnim područjima s niskim prometom

Tablica 3: Tablica: Ključne zaštićene vrste na koje potencijalno utječu projekti cestovne infrastrukture u Federaciji BiH

3.2.3. Osjetljiva staništa

Praćenje bioraznolikosti na razini Federacije Bosne i Hercegovine (FBiH) je na relativno niskoj razini, s ograničenim dostupnim podacima za najšire priznate pokazatelje bioraznolikosti. Osim toga, na

državnoj razini ne postoje specijalizirane institucije zadužene za prikupljanje podataka o dostupnoj bioraznolikosti. Procjene utjecaja na okoliš (EIA) specifične za lokaciju za podprojekte pružit će detaljnije informacije o bioraznolikosti i osjetljivim staništima, ali tek nakon što se provedu terenska istraživanja. To će biti obvezno za sve aktivnosti u područjima koja se smatraju osjetljivima, bez obzira na to jesu li ta područja formalno zaštićena ili ne. Detaljnu procjenu, kao dio EIA-a specifičnih za lokaciju, provest će stručnjaci iz relevantnih područja koji će predložiti odgovarajuće mjere o kojima će se raspravljati i usuglašavati s lokalnom zajednicom.

3.2.4. Kulturno-povijesna i prirodna baština

Nakon Daytonskog mirovnog sporazuma i Ustava Bosne i Hercegovine (BiH), formirana je Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika BiH. Normativni okvir unutar kojeg se donose odluke o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom ne obuhvaća samo lokalno zakonodavstvo već i međunarodne deklaracije i dokumente koje je BiH ratificirala.

Prema popisu Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika BiH, do danas je u Federaciji Bosne i Hercegovine (FBiH) doneseno 566 odluka o uvrštavanju dobara na popis nacionalnih spomenika BiH. Prema izvješću Komisije, na privremenom popisu nacionalnih spomenika diljem BiH trenutno se nalazi 444 spomenika.

Detaljan pregled nacionalnih spomenika i onih na privremenom popisu možete pronaći na mrežnim stranicama Komisije/Odbora za očuvanje nacionalnih spomenika (www.kons.gov.ba).

Ukupna površina pod zaštićenim područjima na teritoriju Federacije BiH ne odgovara prirodnim potencijalima i utvrđenim prirodnim vrijednostima te je općenito vrlo niska. Većina postojećih zaštićenih područja u Federaciji BiH još uvijek je regulirana Zakonom Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine o zaštiti prirodne i kulturno-povijesne baštine iz 1985. godine.

U Bosni i Hercegovini je od 1954. godine do danas zaštićeno 16 strogih prirodnih rezervata, 9 upravljanih prirodnih rezervata, 2 nacionalna parka, 5 posebnih rezervata, 10 rezervata prirodnog krajolika i 110 spomenika prirode. Zakonom o zaštiti prirode i kantonalnim zakonima o zaštiti prirode uspostavljen je jedan nacionalni park (Una), 1 zaštićeni krajolik (Bijambare) i 4 spomenika prirode (Skakavac, Vrelo Bosne, Prokoško jezero i Tajan). U tijeku je i proglašenje dijela područja planine Konjuh zaštićenim krajolikom.

3.3. Šume i gospodarenje šumama

Šume i šumska područja u Federaciji Bosne i Hercegovine (FBiH) obuhvaćaju otprilike 1.518.466 hektara, što čini približno 58% ukupne površine zemljišta. Od toga, državno zemljište čini približno 1.241.336 hektara (82%), dok privatno zemljište pokriva oko 277.130 hektara (18%). Početni nalazi Drugog državnog popisa šuma na velikim površinama pokazuju da je preko 60% i Bosne i Hercegovine (BiH) i Federacije Bosne i Hercegovine pošumljeno.

Što se tiče državnih šumskih područja u Federaciji BiH, prirodna obnova zauzima otprilike 40% prostora, pri čemu degradirane šume čine 1%, šumski nasadi pokrivaju 5%, panjačaste šume čine 21%, a produktivna golet pogodna za pošumljavanje čini 13%. Zarasla neproduktivna područja pokrivaju oko 1%, dok neproduktivna područja u smislu šumarstva obuhvaćaju oko 9% šumskog zemljišta. Osim toga, otprilike 10% šumskog zemljišta je pogođeno rudarskim aktivnostima. Ukupna drvena zaliha državnih šuma u Federaciji BiH iznosi 183.005.467 kubičnih metara, pri čemu četinarska zaliha čini 77.161.810 kubičnih metara (oko 42%), a lisnata zaliha ukupno 105.843.657 kubičnih metara (oko 58%). Godišnje se volumetrijski porast šuma u Federaciji BiH poveća za 4.327.493 kubičnih metara, pri čemu četinjača doprinose s 1.886.914 kubičnih metara (44%), a lišćara s 2.440.579 kubičnih metara (56%). Visoke šume čine 80,8% ovog povećanja, a panjačaste šume čine

preostalih 19,2%. Ranjivost šuma i šumskih područja u Federaciji proizlazi iz različitih aktivnosti, uključujući šumske požare, biljne bolesti i štetnike, ilegalnu deforestaciju, iskorištavanje mineralnih resursa, hidroakumulaciju i kontaminaciju iz mina. Gospodarenje šumama spada u nadležnost Federalnog i kantonalnih ministarstava poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva, a ključne institucije uključuju Federalnu i kantonalne uprave za šumarstvo. Proizvodnja drva primarni je cilj gospodarenja šumama u Bosni i Hercegovini, što rezultira širenjem iskorištavanja šuma i povećanjem proizvodnje biorazgradivog otpada. U 2021. godini dopuštena planirana sječa iznosila je 2.842.502 kubičnih metara, a stvarna proizvodnja dosegla je 2.309.800 kubičnih metara, što predstavlja povećanje od 6% u odnosu na 2020. godinu. Od proizvedenih drvnih asortimana u 2021. godini, trupci su činili 48%, rudarsko drvo 3%, kubično drvo 13%, a ogrjevno drvo 36%. Razlika između bruto drvne mase i ostvarene proizvodnje u 2021. godini iznosila je približno 322.800 kubičnih metara, što predstavlja biorazgradivi otpad. Ovaj otpad predstavlja mogućnosti za proizvodnju energije i visokovrijednog komposta. Međutim, nezakonita i prekomjerna eksploatacija šuma, uz neplaniranu gradnju i nepovoljne klimatske uvjete, negativno utječe na šumarstvo, šumske resurse i zdravlje ekosustava.

Opseg ilegalno posječenog drva u Federaciji BiH ostaje neizvjestan, a preliminarni podaci sugeriraju da je oko 21% posječenog drva neregistrirano, što ukazuje na ilegalnu aktivnost. Većina sječe odvija se u visokim šumama, pri čemu se 82% registrirane sječe i 77% neregistrirane sječe odvija u takvim područjima.

3.4. Kritični okolišni, klimatski i sigurnosni čimbenici za intervencije na cestama u Federaciji BiH

Federaciju Bosne i Hercegovine karakterizira umjerena do visoka seizmička aktivnost, posebno u planinskim regijama, što zahtijeva projektiranje cestovne infrastrukture poput mostova i padina otporno na potrese. Trendovi klimatskih promjena ukazuju na porast temperatura, češće toplinske valove i pomake prema intenzivnim kišama koje povećavaju rizik od poplava i suša, što zauzvrat utječe na trajnost cesta i potrebe za održavanjem. Sve veća učestalost šumskih požara uzrokovanih sušom i vrućinom dodatno naglašava potrebu za upravljanjem vegetacijom uz cestovne koridore. Izazovi u gospodarenju otpadom i dalje postoje zbog ograničenog kapaciteta odlagališta otpada i ilegalnog odlaganja otpada, što zahtijeva stroge kontrole tijekom gradnje kako bi se spriječilo onečišćenje okoliša. Onečišćenje zraka, posebno čestice i dušikovi oksidi u urbanim i dolinskim područjima, predstavlja rizik i za radnike i za obližnje zajednice, naglašavajući važnost mjera za ublažavanje prašine i emisija. Projekti cesta u blizini zona vađenja minerala moraju uzeti u obzir slijevanje tla i koordinirati se s rudarskim aktivnostima. Onečišćenje bukom od povećanog prometa zahtijeva pažljivu procjenu i ublažavanje u blizini osjetljivih receptora. Konačno, rizici za zdravlje i sigurnost na radu povećani su izloženošću ekstremnim vremenskim uvjetima, prašini i operativnim opasnostima, što zahtijeva ažurirane protokole za zaštitu radnika, posebno tijekom toplinskih valova i zimskih operacija održavanja.

4. OSNOVNE SOCIO-EKONOMSKE KARAKTERISTIKE PROJEKTOG PODRUČJA

4.1. Povijesni i politički kontekst

Bosna i Hercegovina je država pravno ustrojena Daytonskim mirovnim sporazumom potpisanim u prosincu 1995. godine, koja se sastoji od dva entiteta - Federacije Bosne i Hercegovine (FBiH) koja pokriva približno 51% teritorija i Republike Srpske (RS) koja pokriva oko 49% teritorija. Arbitražnom odlukom o Brčkom, uspostavljenom 8. ožujka 2000. godine, stvoren je Brčko Distrikt, teritorijalno-administrativna jedinica izvan sastava entiteta. U oba entiteta najniže administrativne jedinice su općine. U BiH postoji ukupno 142 općine. Federacija Bosne i Hercegovine sastoji se od deset kantona, svaki sa svojim ustavom, zakonima, parlamentom i vladom. Projekt obuhvaća svih 10 kantona Federacije Bosne i Hercegovine (USK, PK, TK, ZDK, BPK, SBK, HNK, ZHK, KS i K10). Organizacijski, kantoni su podijeljeni na općine, kojih na teritoriju Federacije Bosne i Hercegovine ima ukupno 79.

Slika 5: Kantoni na području Federacije BiH
(Izvor: javno dostupni podaci)

4.2. Demografske karakteristike

Svi prikazani podaci su sekundarni i dobiveni od Federalnog zavoda za statistiku (FIS), iz Godišnjeg biltena za 2014. godinu.

Federacija Bosne i Hercegovine (FBiH) imala je 2014. godine 2.336.722 stanovnika. Posljednjih godina, Federacija Bosne i Hercegovine konstantno bilježi negativan prirodni prirast stanovništva. U 2014. godini iznosio je -403. Pozitivne migracije doprinose gospodarskom rastu i razvoju kroz povećanu trgovinu, ulaganja i uspostavljanje razvojnih veza. Migracije također služe kao kanali za finansijski razvoj, prijenos vještina i ideja te uspostavljanje poslovnih i kulturnih mreža. Međutim, Federacija Bosne i Hercegovine bilježi negativne migracije. U 2014. godini migracijski saldo iznosio je -3.664.

Prema statistikama, Bosna i Hercegovina (uključujući Federaciju Bosnu i Hercegovinu) konstantno bilježi negativan prirodni prirast i negativne migracije, što je svrstava među tri vodeće europske zemlje po obujmu migracija. Iseljenici su često visokoobrazovane osobe. Razlozi migracija su višestruki. Mladi ljudi odlaze u obrazovne svrhe i mogu privremeno ostati u inozemstvu do stjecanja akademske diplome. U tom trenutku možda se ne žele vratiti u Federaciju Bosnu i Hercegovinu te odlučuju ostati u inozemstvu zbog boljih mogućnosti zaposlenja, većih prihoda i općenito boljih socioekonomskih uvjeta. Istraživanje radne snage od 2007. do 2014. pokazuje da je svake godine emigriralo između 50 i 70 tisuća ljudi. Prema podacima FIS-a (Godišnji bilten 2014.), gustoća naseljenosti u Federaciji Bosne i Hercegovine u 2014. iznosila je 89,5 stanovnika/km², dok je prosječna gustoća naseljenosti u zemljama EU28 prema podacima EUROSTAT-a iznosila 116,4 stanovnika/km².

Srednje veliki gradovi loše se snalaze u gotovo svim pokazateljima, pokazujući emigraciju, najviše stope nezaposlenosti, najniže plaće i najniži BDP po glavi stanovnika. Gospodarski razvoj je najpotrebniji u tim srednje velikim općinama. Ruralna područja sastoje se od mješavine manjih gradova (nekoliko tisuća ljudi) i sela (obično nekoliko stotina do nekoliko tisuća ljudi). Većina ruralnih općina postaje sve manje naseljena. Ruralne gradove i sela karakterizira starije i manje ekonomski aktivno stanovništvo u usporedbi s urbanim područjima. Poboljšanje cestovne infrastrukture ključno je za povezivanje i održavanje ruralnih naselja. Većina podprojekata nalazi se između ovih srednje velikih gradova, a provedba ovih projekata trebala bi imati pozitivne socioekonomske utjecaje na njih, kao i na okolna ruralna područja.

4.3. Ekonomske značajke

U 2014. godini u Federaciji BiH bilo je 443.587 (53%) zaposlenih i 391.427 (47%) nezaposlenih osoba. Od toga je, prema podacima FIS-a (Godišnji bilten 2014.), 177.622 (40%) bilo zaposleno, a 220.447 (52%) nezaposlenih žena.

Promet i infrastruktura

Sve gospodarske aktivnosti i mogućnosti za gospodarski razvoj izravno su povezane s prometnom infrastrukturom, stoga se očekuje da će provedba Projekta imati pozitivne utjecaje na gospodarstvo zemlje. Prijevoz robe i putnika u Bosni i Hercegovini stalno se povećava zbog povećane mobilnosti i gospodarskog rasta. Najvažniji oblici prijevoza u BiH su cestovni i željeznički. Putnički prijevoz uglavnom se odvija cestovnim prometom, dok se značajan dio teretnog prijevoza obavlja željeznicom. Vodeni i zračni promet slabo su razvijeni.

BiH je pretežno zemlja bez izlaza na more, osim 20 km duge obale na Jadranskom moru, i oslanja se na luke koje se nalaze u Hrvatskoj, što stvara ograničenja u pristupu tržištu. U Federaciji BiH postoji otprilike 1800 km magistralnih cesta, 2500 km regionalnih cesta i 16 100 km lokalnih cesta. Oko 47%

ukupne cestovne mreže u BiH je asfaltirano, a 98% magistralnih cesta je asfaltirano. Prema Izvješću o globalnoj konkurentnosti Svjetskog ekonomskog foruma, BiH je u razdoblju 2013.-2014. bila na 104. mjestu od 148 zemalja. Prometna infrastruktura je značajno pogođena poplavama u svibnju 2014., a najveća šteta i gubici dogodili su se u sjevernom dijelu zemlje. Poboljšanja kvalitete cesta, posebno mostova i tunela, potrebna su zbog povijesno nedovoljnih praksi i resursa održavanja, a nastavak lošeg provođenja ograničenja osovinskog opterećenja doprinosi preranom propadanju cesta i značajnom povećanju prometa.

Izgradnja cesta jedan je od glavnih pokretača investicijskih rashoda i zapošljavanja, stvarajući oko 5000 radnih mjesta i trošeći 241,2 milijuna eura u 2013. godini, te procijenjenih 290 milijuna eura u 2014. godini samo u Federaciji BiH. Značajan dio izgradnje cesta financira se putem donatorske podrške i kredita.

Sigurnost u prometu

Sigurnost u prometu glavni je društveni i javnozdravstveni problem u Bosni i Hercegovini. U relativnom smislu, BiH postiže dobre rezultate u usporedbi s prosjekom jugoistočne Europe, ali broj smrtnih slučajeva znatno je veći nego u EU. Prometne nesreće smanjile su se s 40.859 u 2008. na 37.928 u 2011. (zbog provedbe novog Zakona o sigurnosti u prometu); međutim, stopa smrtnosti (tj. broj smrtnih slučajeva po glavi stanovnika) još uvijek je oko 1,3 puta veća od prosjeka EU28.

Prema podacima iz Akcijskog plana sigurnosti cestovnog prometa u Federaciji BiH za razdoblje 2011.-2020., u prosjeku u Federaciji BiH godišnje pogine 250 ljudi, a oko 6500 ih je ozlijeđeno u prometnim nesrećama. Žrtvama je potrebna medicinska pomoć, a mnoge su privremeno ili trajno onesposobljene. Procjenjuje se da Federacija BiH gubi više od 400 milijuna eura na medicinskim troškovima, izgubljenoj produktivnosti, administrativnim troškovima i materijalnoj šteti zbog prometnih nesreća. Taj gubitak iznosi 5,8% godišnjeg BDP-a.

5. PRAVNI OKVIR

5.1. Međunarodni zahtjevi

5.1.1. Zahtjevi Svjetske Banke ESF (2018.)

U kolovozu 2016. godine, Odbor izvršnih direktora Svjetske Banke odobrio je provedbu Okvira za okoliš i društvo (ESF)¹Ovaj okvir službeno je stupio na snagu u listopadu 2018. Počevši od 1. listopada 2018., ESF se primjenjuje na sve nove investicijske projekte koje financira Svjetska Banka. Priznat po svojoj robusnosti, ESF postavlja visoke standarde za zaštitu okoliša i upravljanje društvenim pitanjima, usklađujući standarde Svjetske Banke sa standardima drugih razvojnih institucija i postižući značajan napredak u ključnim područjima. ESF označava nepokolebljivu predanost Svjetske Banke održivom razvoju, artikuliranu kroz politiku Banke i niz ekoloških i društvenih standarda prilagođenih za podršku projektima koje provode zajmoprimci. Njegov sveobuhvatni cilj je ublažavanje siromaštva i poticanje održivog prosperiteta uz zaštitu okoliša i korist zajednica. Nadalje, ESF naglašava važnost jačanja kapaciteta vlada zajmoprimaca za rješavanje ekoloških i društvenih izazova.

Ovi standardi su izrađeni kako bi se postiglo nekoliko ciljeva:

- 1) Olakšati zajmoprimcima u postizanju najboljih međunarodnih praksi u vezi s ekološkom i društvenom održivošću
- 2) Pomoći zajmoprimcima u ispunjavanju njihovih domaćih i međunarodnih ekoloških i društvenih obveza
- 3) Promicati načela pravednosti, transparentnosti, sudjelovanja, odgovornosti i učinkovitog upravljanja
- 4) Poboljšati rezultate održivog razvoja projekata promicanjem kontinuirane suradnje sa zainteresiranim stranama tijekom provedbe projekta

Projekti koje financira Banka klasificiraju se u jednu od četiri skupine; (i) Visoki rizik, (ii) Značajan rizik, (iii) Umjereni rizik i (iv) Nizak rizik.

Prilikom određivanja odgovarajuće klasifikacije rizika, Banka uzima u obzir različite relevantne čimbenike, uključujući:

- Vrsta projekta, lokacija, osjetljivost i opseg
- Potencijalni okolišni i društveni rizici i utjecaji, procjena njihove prirode i razmjera
- Kapacitet i predanost Zajmoprimca upravljanju tim rizicima i utjecajima u skladu s okolišnim i društvenim standardima (ESS)

Osim toga, mogu biti relevantna i druga područja rizika, ovisno o Projektu i njegovom kontekstu. To može obuhvaćati pravne i institucionalne čimbenike, predložene mjere i tehnologije ublažavanja, strukture upravljanja i zakonodavstvo, kao i probleme stabilnosti, sukoba ili sigurnosti. Banka periodično preispituje klasifikaciju rizika Projekta, uključujući i tijekom provedbe, te je prilagođava prema potrebi kako bi osigurala njezinu kontinuiranu prikladnost.

Za projekte koji se sastoje od više malih podprojekata, Banka nalaže Zajmoprimcu da provede temeljite procjene utjecaja na okoliš i društvo (ESA) za svaki podprojekt. Ove procjene moraju biti u skladu s nacionalnim zakonima i relevantnim zahtjevima ESS-a, pri čemu prevladavaju stroži. Sve ESA prolaze prethodni pregled i odobrenje dok Banka nije zadovoljna kvalitetom instrumenata zaštite

¹Dostupno na engleskom jeziku na: <http://pubdocs.worldbank.org/en/837721522762050108/Environmental-and-Social-Framework.pdf>

okoliša i društva izrađenih za podprojekte. Naknadni pregledi mogu se provoditi za podprojekte niskog i umjerenog rizika. U svojoj predanosti ekološki i društveno održivim projektima, Banka podržava Zajmoprimce u jačanju njihovih kapaciteta za procjenu i upravljanje povezanim rizicima i utjecajima. U tu svrhu definirani su specifični ekološki i društveni standardi (ESS), koji vode Zajmoprimce prema poboljšanim ekološkim i društvenim performansama putem pristupa temeljenog na riziku i rezultatima. Ove ESS-ove prate obvezne smjernice i prakse kao što su Smjernice SB za zdravlje i sigurnost okoliša (EHSG), Međunarodne dobre industrijske prakse (GIIP), Bilješke o najboljoj praksi, predlošci i kontrolne liste.² Aktivnosti tehničke pomoći (TA) također podliježu dubinskoj analizi okoliša i sigurnosti u skladu s politikama SB, ESCP-om i postupcima definiranim u ovom ESMF-u (odjeljak o pregledu okoliša i sigurnosti).

Svaki ESS ocrtava željene rezultate Projekta zajedno sa specifičnim zahtjevima koji će pomoći Zajmoprimcima u njihovom postizanju, prilagođenima prirodi Projekta, opsegu i razini uključenih okolišnih i društvenih rizika i utjecaja. Cilj ovih zahtjeva je spriječiti, smanjiti, smanjiti ili ublažiti negativne okolišne i društvene učinke.

ESS standardi		Relevantnost za projekt
ESS 1	Procjena i upravljanje okolišnim i društvenim rizicima i utjecajima	Ovaj standard vodi pripremu instrumenata zaštite okoliša i društva, uključujući one koji su pripremljeni za Projekt: (i) ESMF, (ii) SEP, (iii) RPF, (iv) LMP i odgovarajuću procjenu rizika za pojedinačne aktivnosti provedene u okviru Projekta.
ESS 2	Rad i radni uvjeti	Projekt predviđa angažiranje izravnih radnika, ugovornih radnika i primarnih dobavljača, što zahtijeva primjenu ovog ESS-a. Razvijeni su Kontrolni popis za provjeru i usklađenost radne snage te postupci praćenja i evaluacije koji će biti obvezni uključeni u natječajnu dokumentaciju kako bi se osigurala usklađenost trećih strana, tj. različitih izvođača sa zahtjevima ESS 2. Ova pitanja obrađena su u odjeljcima projekta o PMP-u, ESMF-u i OHS-u u okviru instrumenata zaštite okoliša i sigurnosti na radu specifičnih za lokaciju.
ESS 3	Učinkovitost resursa i sprječavanje i upravljanje onečišćenjem	S obzirom na to da neke od aktivnosti Projekta uključuju građevinske radove, primjenom ovog ESS-a izvođači će biti svjesni najboljih praksi za izbjegavanje ili minimiziranje onečišćenja od aktivnosti Projekta ili izbjegavanje ili minimiziranje štetnih utjecaja na ljudsko zdravlje i okoliš. ESMP ili Kontrolna lista ESMP-a specifična za lokaciju vodit će izvođače u provedbi odgovarajućih mjera sprječavanja i upravljanja onečišćenjem.
ESS 4	Zdravlje i sigurnost zajednice	Ovaj standard utvrđuje zahtjeve za izbjegavanje ili minimiziranje izloženosti zajednice prometnim rizicima i rizicima sigurnosti na cestama povezanim s projektom, bolestima i opasnim materijalima te za uvođenje učinkovitih mjera za rješavanje izvanrednih događaja. ESMP ili Kontrolna lista ESMP-a specifična za lokaciju vodit će izvođače radova u provedbi odgovarajućih mjera zaštite zdravlja i sigurnosti zajednice, upravljanju korištenjem štetnika i zaštiti usluga ekosustava.
ESS 5	Otkup zemljišta, ograničavanje korištenja zemljišta i prisilno preseljenje	Projekt uključuje mogućnost stjecanja zemljišta. Kako bi se rizik sveo na minimum, na razini projekta je razvijen odgovarajući RPF, dok će se po potrebi razviti RP specifičan za lokaciju.
ESS 6	Očuvanje bioraznolikosti i održivo upravljanje živim prirodnim resursima	Ovaj standard se primjenjuje na Projekt jer može uključivati građevinske radove u blizini zaštićenih prirodnih područja. Radovi u zaštićenim područjima neće se financirati u okviru ovog Projekta.
ESS 8	Kulturna baština	Relevantnost ESS8 bit će određena za svaki podprojekt na temelju postupka provjere okoliša i sigurnosti utvrđenog u okviru ovog ESMF-a. Ako je relevantno, Plan upravljanja kulturnom baštinom (CHMP) bit će razvijen kao dio ESA-a specifičnih za lokaciju.
ESS 10	Uključivanje zainteresiranih strana i objavljivanje informacija	Aktivnosti Projekta će utjecati na ljude. U skladu sa zahtjevima ove ESS studije, za ovaj Projekt je razvijen Plan uključivanja zainteresiranih strana, uključujući Mehanizam za pritužbe u vezi s Projektom.

Tablica 3: ESS-ovi SB relevantni za Projekt

²Dostupno na engleskom jeziku na: <http://www.worldbank.org/en/Projects-operations/environmental-and-social-framework/brief/environmental-and-social-framework-resources#guidancenotes>

Projekti koje podržava Banka moraju biti u skladu sa sljedećim ESS-ovima:

ESS 1: Procjena i upravljanje okolišnim i društvenim rizicima i utjecajima

Ekološki i društveni standard 1 (ESS 1) utvrđuje odgovornosti Zajmoprimca za procjenu, upravljanje i praćenje okolišnih i društvenih rizika i utjecaja povezanih sa svakom fazom Projekta koji podržava Banka putem financiranja investicijskih projekata, kako bi se postigli okolišni i društveni rezultati u skladu s ESS-ovima.

Ciljevi ESS 1 su:

- Identificirati, procijeniti i upravljati okolišnim i društvenim rizicima i utjecajima Projekta na način koji je u skladu s ESS-ovima.
- Usvojiti pristup hijerarhije ublažavanja kako bi se: (i) Predvidjelo i izbjeglo rizike i utjecaje; (ii) Tamo gdje izbjegavanje nije moguće, minimizirali ili smanjili rizici i utjecaji na prihvatljive razine; (iii) Nakon što su rizici i utjecaji minimizirani ili smanjeni, ublažili; i (iv) Tamo gdje ostaju značajni preostali utjecaji, kompenzirali ili neutralizirali, gdje je to tehnički moguće³ i financijski⁴ izvedivo.
- Usvojiti diferencirane mjere kako negativni utjecaji ne bi nesrazmjerno pali na ugrožene ili ranjive te kako ne bi bili u nepovoljnom položaju u dijeljenju razvojnih koristi i prilika koje proizlaze iz Projekta.
- Koristiti nacionalne ekološke i društvene institucije, sustave, zakone, propise i postupke u procjeni, razvoju i provedbi projekata, kad god je to prikladno.
- Promicati poboljšane ekološke i društvene rezultate na načine koji prepoznaju i unapređuju kapacitete Zajmoprimca.

ESS 1 uključuje sljedeće priloge, koji su dio ESS 1 i detaljnije utvrđuju određene zahtjeve:

- Prilog 1: Procjena utjecaja na okoliš i društvo
- Prilog 2: Plan ekoloških i društvenih obveza i
- Prilog 3: Upravljanje izvođačima radova

Zajmoprimac će procijeniti, upravljati i pratiti okolišne i društvene rizike i utjecaje Projekta tijekom cijelog životnog ciklusa Projekta kako bi ispunio zahtjeve ESS-ova na način i u vremenskom okviru prihvatljivom Banci.

Prema ESS 1, Zajmoprimac će:

- Provesti ekološku i socijalnu procjenu i pregled predloženog projekta, uključujući angažman zainteresiranih strana;
- Uključiti dionike i objaviti odgovarajuće informacije prema ESS 10;
- Razviti Plan ekoloških i društvenih obveza (ESCP) i provesti sve mjere i radnje utvrđene u pravnom sporazumu, uključujući ESCP; i

³Tehnička izvedivost temelji se na tome mogu li se predložene mjere i radnje provesti s komercijalno dostupnim vještinama, opremom i materijalima, uzimajući u obzir prevladavajuće lokalne čimbenike poput klime, geografije, demografije, infrastrukture, sigurnosti, upravljanja, kapaciteta i operativne pouzdanosti.

⁴Financijska izvedivost temelji se na relevantnim financijskim razmatranjima, uključujući relativnu veličinu dodatnih troškova usvajanja takvih mjera i radnji u usporedbi s investicijskim, operativnim i troškovima održavanja Projekta, te na tome mogu li ti dodatni troškovi učiniti Projekt održivim za Zajmoprimca.

- Provoditi praćenje i izvještavanje o ekološkim i društvenim performansama Projekta u odnosu na ESS-ove.

ESS 1 se također primjenjuje na sve povezane objekte/aktivnosti koji moraju ispunjavati zahtjeve ESS-a u mjeri u kojoj Zajmoprimac ima kontrolu ili utjecaj nad takvim povezanim objektima/aktivnostima.⁵

Procjena utjecaja na okoliš i društvo bit će proporcionalna rizicima i utjecajima Projekta te će na integrirani način procijeniti sve relevantne izravne, neizravne i kumulativne okolišne i društvene rizike i utjecaje tijekom cijelog životnog ciklusa Projekta.

Za projekte koji uključuju skup podprojekata, identificiranih, pripremljenih i provedenih tijekom projekta, procjena utjecaja na okoliš i društva provodi se korištenjem instrumenta Okvira za upravljanje okolišem i društvom (ESMF). ESMF utvrđuje načela, pravila, smjernice i postupke za procjenu rizika i utjecaja na okoliš i društvo svih budućih podprojekata.

ESS 2: Rad i radni uvjeti

Standard zaštite okoliša i društva 2 (ESS 2) prepoznaje važnost stvaranja radnih mjesta i generiranja prihoda u nastojanju da se smanji siromaštvo i ostvari uključiv gospodarski rast. Zajmoprimci mogu promovirati zdrave odnose između radnika i uprave te povećati razvojne koristi Projekta pravednim postupanjem s radnicima u Projektu i pružanjem sigurnosti, a opseg njegove primjene ovisi o vrsti radnih odnosa između Zajmoprimca i radnika na Projektu. Pojam „radnik na Projektu“ odnosi se na:

- Osobe koje je Zajmoprimac zaposlio ili izravno angažirao (uključujući predlagatelja Projekta i agencije za provedbu Projekta) za rad koji se posebno odnosi na Projekt (izravni radnici)
- osobe zaposlene ili angažirane putem trećih strana za obavljanje poslova vezanih uz ključne funkcije Projekta, bez obzira na lokaciju (ugovorni radnici)
- Ljudi zaposleni ili angažirani od strane primarnih dobavljača Zajmoprimca (radnici primarnih dobavljača)
- Ljudi zaposleni ili angažirani u pružanju društveno korisnog rada (radnici u zajednici).

Ciljevi ESS 2 su:

- Za promicanje sigurnosti i zdravlja na radu
- Promicati pravedan tretman, nediskriminaciju i jednake mogućnosti za radnike na Projektu.
- Zaštititi radnike na Projektu, uključujući ranjive radnike kao što su žene, osobe s invaliditetom, djeca (radne dobi, prema ovom ESS-u), radnici migranti, ugovorni radnici, radnici u zajednici i radnici primarne opskrbe.
- Spriječiti korištenje svih oblika prisilnog rada i dječjeg rada
- Podržavati načela slobode udruživanja i kolektivnog pregovaranja radnika Projekta na način koji je u skladu s nacionalnim zakonodavstvom.
- Osigurati radnicima na Projektu pristupačna sredstva za izražavanje zabrinutosti na radnom mjestu.

Primjenjivost ESS 2 utvrđuje se tijekom procjene utjecaja na okoliš i društvo u skladu s ESS 1. Pisani postupci upravljanja radom koji se primjenjuju na Projekt pripremljeni su i bit će provedeni tijekom

⁵Pojam „Povezani objekti“ označava objekte ili aktivnosti koje nisu financirane kao dio Projekta i koje su: (a) izravno i značajno povezane s Projektom; (b) provedene ili planirane za provedbu istodobno s Projektom; i (c) nužne za održivost Projekta i ne bi bile izgrađene, proširene ili provedene da Projekt ne postoji. Da bi se objekt ili aktivnost definirali kao povezani object, sva tri kriterija moraju biti ispunjena.

cijelog životnog ciklusa Projekta. Ovi postupci utvrđuju kako će se upravljati radnicima na Projektu, u skladu sa zahtjevima nacionalnog zakona i ESS 2. Radnici na Projektu koji se očekuju u ovom Projektu su izravni i ugovorni radnici. Postupci zaštite na radu te izbjegavanje i ublažavanje bit će definirani u instrumentima zaštite na radu specifičnim za lokaciju, uz nacionalne zahtjeve.

ESS 3: Učinkovitost resursa i sprječavanje i upravljanje onečišćenjem

Okolišni i društveni standard 3 (ESS 3) utvrđuje zahtjeve za rješavanje učinkovitog korištenja resursa te sprječavanja i upravljanja onečišćenjem tijekom cijelog životnog ciklusa Projekta u skladu s Dobrom međunarodnom industrijskom praksom (GIIP). Primjenjivost ovog ESS-a utvrđuje se tijekom procjene utjecaja na okoliš i društvo.

Zajmoprimac je dužan uzeti u obzir uvjete okoline i primijeniti tehnički i finansijski izvedive mjere za poboljšanje učinkovite potrošnje energije, vode i sirovina, kao i drugih resursa. Takve mjere moraju integrirati načela čistije proizvodnje u procese dizajna i proizvodnje proizvoda kako bi se uštedjele sirovine, energija, voda i drugi resursi. Mjere moraju biti proporcionalne rizicima i utjecajima povezanim s Projektom te obvezne i u skladu s GIIP-om, u prvom redu sa Smjernicama za okoliš, zdravlje i sigurnost (EHSG) Grupe Svjetske Banke.⁶

Ciljevi ESS 3 su:

- Promicati održivo korištenje resursa, uključujući energiju, vodu i sirovine
- Izbjeći ili smanjiti negativne utjecaje na ljudsko zdravlje i okoliš izbjegavanjem ili smanjenjem onečišćenja uzrokovanog aktivnostima projekta
- Izbjeći ili smanjiti emisije kratkotrajnih i dugotrajnih klimatskih zagađivača povezanih s projektom
- Kako bi se izbjeglo ili smanjilo stvaranje opasnog i neopasnog otpada
- Kako bi se smanjili i upravljali rizicima i utjecajima povezanim s upotrebom pesticida

Osim toga, Zajmoprimac će izbjegavati ispuštanje onečišćujućih tvari ili, kada izbjegavanje nije izvedivo, minimizirati i kontrolirati koncentraciju i maseni protok njihovog ispuštanja koristeći razine učinkovitosti i mjere navedene u nacionalnom zakonodavstvu ili Smjernicama Svjetske Banke za okoliš, zdravlje i sigurnost.⁷, i GIIP, ovisno o tome koji je stroži. To se odnosi na ispuštanje onečišćujućih tvari u zrak, vodu i tlo zbog rutinskih, nerutinskih i akcidentalnih okolnosti, te s potencijalom za lokalne, regionalne i prekogranične utjecaje.

Sprječavanje i upravljanje onečišćenjem uključuje, ali nije ograničeno na, upravljanje:

- Zagađenje zraka;
- Korištenje i onečišćenje vode;
- Opasan i neopasan otpad;
- Kemikalije i opasni materijali;

⁶Smjernice za okoliš, zdravlje i sigurnost (EHSG) Grupe Svjetske Banke, dostupne na: https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/Topics_Ext_Content/IFC_External_Corporate_Site/Sustainability-At-IFC/Policies-Standards/EHS-Guidelines/

⁷Smjernice za okoliš, zdravlje i sigurnost (EHSG) Grupe Svjetske Banke, dostupne na: https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/Topics_Ext_Content/IFC_External_Corporate_Site/Sustainability-At-IFC/Policies-Standards/EHS-Guidelines/

- Vađenje materijala;
- Potrošnja energije;
- Pesticidi.

ESS 4: Zdravlje i sigurnost zajednice

Ekološki i društveni standard 4 (ESS 4) prepoznaje da aktivnosti Projekta, oprema i infrastruktura mogu povećati izloženost zajednice rizicima i utjecajima. Osim toga, zajednice koje su već izložene utjecajima klimatskih promjena također mogu doživjeti ubrzanje ili intenziviranje utjecaja zbog aktivnosti Projekta. ESS 4 bavi se zdravstvenim, sigurnosnim i zaštitnim rizicima i utjecajima na zajednice pogođene Projektom i odgovarajućom odgovornošću Zajmoprimaca da izbjegnu ili minimiziraju takve rizike i utjecaje, s posebnom pažnjom na ljude koji, zbog svojih posebnih okolnosti, mogu biti ranjivi.

Ciljevi ESS 4 su sljedeći:

- Predvidjeti i izbjeći štetne utjecaje na zdravlje i sigurnost zajednica pogođenih Projektom tijekom životnog ciklusa Projekta, kako zbog rutinskih tako i zbog nerutinskih okolnosti.
- Promicati kvalitetu i sigurnost te razmatranja vezana uz klimatske promjene pri projektiranju i izgradnji infrastrukture, uključujući brane.
- Izbjeći ili smanjiti izloženost zajednice prometnim rizicima i rizicima sigurnosti na cestama povezanim s projektom, bolestima i opasnim materijalima.
- Imati na snazi učinkovite mjere za rješavanje izvanrednih događaja.
- Osigurati da se zaštita osoblja i imovine provodi na način koji izbjegava ili minimizira rizike za zajednice pogođene Projektom.

Primjenjivost ovog ESS-a utvrđuje se tijekom procjene utjecaja na okoliš i društvo u okviru ESS-a 1. Zajmoprimac će procijeniti rizike i utjecaje Projekta na zdravlje i sigurnost pogođenih zajednica tijekom životnog ciklusa Projekta, uključujući i one koji zbog svojih posebnih okolnosti mogu biti ranjivi. Zajmoprimac će identificirati rizike i utjecaje te predložiti mjere ublažavanja prema hijerarhiji ublažavanja.

ESS 5: Otkup zemljišta, ograničenje korištenja zemljišta i prisilno preseljenje

ESS 5 prepoznaje da stjecanje zemljišta povezano s Projektom i ograničenja korištenja zemljišta mogu imati negativne utjecaje na zajednice i osobe. Stjecanje zemljišta povezano s Projektom ili ograničenja korištenja zemljišta mogu uzrokovati fizičko raseljavanje (preseljenje, gubitak stambenog zemljišta ili gubitak skloništa), ekonomsko raseljavanje (gubitak zemljišta, imovine ili pristupa imovini, što dovodi do gubitka izvora prihoda ili drugih sredstava za život) ili oboje. Pojam „prisilno preseljenje“ odnosi se na ove prethodno spomenute utjecaje. Preseljenje se smatra prisilnim kada pogođene osobe ili zajednice nemaju pravo odbiti stjecanje zemljišta ili ograničenja korištenja zemljišta koja rezultiraju raseljavanjem.

Ciljevi ESS 5 su:

- Izbjegavanje prisilnog preseljenja ili, kada je to neizbježno, minimiziranje prisilnog preseljenja istraživanjem alternativa u dizajnu projekta
- Kako bi se izbjeglo prisilno iseljenje

- Ublažiti neizbježne negativne društvene i ekonomske utjecaje stjecanja zemljišta ili ograničenja korištenja zemljišta:
- Osigurati pravovremenu naknadu za gubitak imovine po zamjenskoj cijeni i
- pomaganje raseljenim osobama u njihovim naporima da poboljšaju ili barem obnove svoje egzistencije i životni standard, u stvarnom smislu, na razinu prije raseljavanja ili razinu koja je prevladavala prije početka provedbe Projekta, ovisno o tome koja je viša
- Poboljšati životne uvjete siromašnih ili ranjivih osoba koje su fizički raseljene, osiguravanjem odgovarajućeg smještaja, pristupa uslugama i objektima te sigurnosti prava na stanovanje
- Osmisliti i provesti aktivnosti preseljenja kao programe održivog razvoja, osiguravajući dovoljna investicijska sredstva kako bi raseljene osobe mogle izravno imati koristi od Projekta, kako to priroda Projekta može zahtijevati.
- Osigurati da se aktivnosti preseljenja planiraju i provode uz odgovarajuće objavljivanje informacija, smislene konzultacije i informirano sudjelovanje onih na koje to utječe

Razvijen je Okvir politike preseljenja i za svaki podprojekt koji uključuje stjecanje zemljišta i prisilno preseljenje, bez obzira na to je li prisutno fizičko preseljenje, razvit će se Plan preseljenja prema RPF-u, koji će odobriti Svjetska Banka i objaviti u zemlji. Procesom provjere provjerit će se svi podprojekti koji mogu uključivati prisilno stjecanje zemljišta.

Primjenjivost ovog ESS-a utvrđuje se tijekom procjene utjecaja na okoliš i društvo u okviru ESS-a 1.

ESS 6: Očuvanje bioraznolikosti i održivo upravljanje živim prirodnim resursima

Ekološki i društveni standard 6 (ESS 6) primjenjuje se na sve projekte koji potencijalno utječu na bioraznolikost ili staništa, bilo pozitivno ili negativno, izravno ili neizravno, ili čiji uspjeh ovisi o bioraznolikosti. Također se primjenjuje na projekte koji uključuju primarnu proizvodnju i/ili iskorištavanje živih prirodnih resursa.⁸

ESS6 prepoznaje da su zaštita i očuvanje bioraznolikosti te održivo upravljanje živim prirodnim resursima temeljni za održivi razvoj. Bioraznolikost se definira kao varijabilnost među živim organizmima iz svih izvora, uključujući, između ostalog, kopnene, morske i druge vodene ekosustave i ekološke komplekse čiji su dio; to uključuje raznolikost unutar vrsta, između vrsta i ekosustava. Utjecaji na bioraznolikost stoga često mogu negativno utjecati na pružanje usluga ekosustava.⁹

Ciljevi ESS 6 su:

- Zaštititi i očuvati bioraznolikost i staništa;
- Primijeniti hijerarhiju ublažavanja i pristup predostrožnosti u osmišljavanju i provedbi projekata koji bi mogli utjecati na bioraznolikost;
- Promicati održivo upravljanje živim prirodnim resursima i
- Podržati egzistenciju lokalnih zajednica, uključujući autohtone narode, i uključiv gospodarski razvoj usvajanjem praksi koje integiraju potrebe očuvanja i razvojne prioritete.

⁸Iskorištavanje živih prirodnih resursa, poput ribe i svih ostalih vrsta vodenih i kopnenih organizama te drva, odnosi se na proizvodne aktivnosti koje uključuju vađenje tih resursa iz prirodnih i modificiranih ekosustava i staništa.

⁹Zahtjevi vezani uz usluge ekosustava utvrđeni su u ESS-u.

Zajmoprimac je obvezan izbjegavati štetne utjecaje na bioraznolikost i staništa. Kada izbjegavanje štetnih utjecaja nije moguće, Zajmoprimac će provesti mjere za minimiziranje štetnih utjecaja i obnovu bioraznolikosti prema hijerarhiji ublažavanja navedenoj u ESS 1 i u skladu sa zahtjevima ovog ESS-a. Mjere će biti dio instrumenta za okoliš i društvo specifičnog za lokaciju (npr. ESMP). Tamo gdje su utvrđeni značajni rizici i štetni utjecaji na bioraznolikost, Zajmoprimac će razviti i provesti Plan upravljanja bioraznolikošću.¹⁰

ESS 8: Kulturna baština

Ekološki i društveni standard 8 (ESS 8) prepoznaje da kulturna baština pruža kontinuitet u opipljivim i nematerijalnim oblicima između prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. Ljudi se identificiraju s kulturnom baštinom kao odrazom i izrazom svojih stalno promjenjivih vrijednosti, uvjerenja, znanja i tradicija. Kulturna baština, u svojim mnogim manifestacijama, važna je kao izvor vrijednih znanstvenih i povijesnih informacija, kao ekonomska i društvena imovina za razvoj te kao sastavni dio kulturnog identiteta i prakse ljudi. ESS 8 utvrđuje mjere osmišljene za zaštitu kulturne baštine tijekom cijelog životnog ciklusa Projekta. Također utvrđuje opće odredbe o rizicima i utjecajima na kulturnu baštinu od aktivnosti Projekta.

Ciljevi ESS 8 su sljedeći:

- Zaštititi kulturnu baštinu od negativnih utjecaja projektnih aktivnosti i podržati njezino očuvanje
- Rješavanje kulturne baštine kao sastavnog aspekta održivog razvoja
- Promicati smislene konzultacije sa zainteresiranim stranama u vezi s kulturnom baštinom
- Promicati pravednu raspodjelu koristi od korištenja kulturne baštine

Zahtjevi ovog ESS 8 primjenjivat će se na sve Projekte koji će vjerojatno imati rizike ili utjecaje na kulturnu baštinu. To će uključivati Projekt koji:

- Uključuje iskapanja, rušenje, pomicanje zemlje, poplave ili druge promjene u fizičkom okruženju
- Nalazi se unutar zakonski zaštićenog područja ili zakonski definirane sigurnosne zone
- Nalazi se na ili u blizini priznatog mjesta kulturne baštine
- Posebno je osmišljen za podršku očuvanju, upravljanju i korištenju kulturne baštine.
- Može utjecati na kulturnu ili prirodnu baštinu koja nije službeno pod institucionalnom zaštitom, ali ima vrijednost i značaj za zajednicu. U ovom slučaju, pravilna primjena ESS10 je ključna.

Zahtjevi ESS 8 primjenjuju se na kulturnu baštinu bez obzira na to je li ona pravno zaštićena ili prethodno identificirana.

¹⁰Ovisno o prirodi i opsegu rizika i utjecaja, kako bi se kulturna baština tretirala kao sastavni aspekt održivog razvoja Projekta, Plan upravljanja biološkom raznolikošću može biti samostalni dokument ili može biti uključen kao dio Plana ekoloških i društvenih obveza pripremljenog u okviru ESS 1.

ESS 10: Uključivanje zainteresiranih strana i objavljivanje informacija

Okolišni i društveni standard 10 (ESS 10) prepoznaje važnost otvorenog i transparentnog angažmana između Zajmoprimca i zainteresiranih strana Projekta kao ključnog elementa dobre međunarodne prakse. Učinkovito uključivanje zainteresiranih strana može poboljšati okolišnu i društvenu održivost Projekta, povećati prihvaćanje Projekta i značajno doprinijeti uspješnom dizajnu i provedbi Projekta.

Uključivanje zainteresiranih strana je inkluzivan proces koji se provodi tijekom cijelog životnog ciklusa Projekta. Kada je pravilno osmišljen i proveden, podržava razvoj snažnih, konstruktivnih i odgovornih odnosa koji su važni za uspješno upravljanje okolišnim i društvenim rizicima Projekta. Uključivanje zainteresiranih strana je najučinkovitije kada se pokrene u ranoj fazi procesa razvoja Projekta i sastavni je dio ranih odluka o Projektu te procjene, upravljanja i praćenja okolišnih i društvenih rizika i utjecaja Projekta.

Ciljevi ESS 10 su sljedeći:

- Uspostaviti sustavni pristup uključivanju zainteresiranih strana koji će pomoći Zajmoprimcima da identificiraju dionike te izgrade i održavaju konstruktivan odnos s njima, posebno sa stranama na koje utječe Projekt
- Procijeniti razinu interesa i podrške zainteresiranih strana za Projekt te omogućiti da se stavovi zainteresiranih strana uzmu u obzir prilikom osmišljavanja Projekta te ekoloških i društvenih performansi.
- Promicati i osigurati sredstva za učinkovito i uključivo sudjelovanje sa stranama na koje utječe Projekt tijekom cijelog životnog ciklusa Projekta o pitanjima koja bi ih potencijalno mogla utjecati
- Osigurati da se odgovarajuće informacije o Projektu o okolišnim i društvenim rizicima i utjecajima objave dionicima na pravovremen, razumljiv, pristupačan i odgovarajući način i u odgovarajućem formatu.
- Osigurati stranama na koje utječe Projekt pristupačna i uključiva sredstva za pokretanje problema i pritužbi te omogućiti Zajmoprimcima da odgovore na takve pritužbe i upravljaju njima.

ESS 10 primjenjuje se na sve projekte koje podržava Banka putem financiranja investicijskih projekata. Zajmoprimac surađuje sa zainteresiranim stranama kao sastavni dio procjene utjecaja na okoliš i društvo te dizajna i provedbe projekta, kako je navedeno u ESS 1.

U smislu ovog ESS-a, „dionik“ se odnosi na pojedince ili skupine koje:

- na koje utječe ili će vjerojatno utjecati Projekt (Strane na koje utječe Projekt)
- mogu imati interes u Projektu (druge zainteresirane strane).

Uzimajući u obzir sve uključene čimbenike, pomno je izrađen sveobuhvatni Plan uključivanja zainteresiranih strana (SEP) kako bi se osiguralo da se interesi, brige i perspektive svih relevantnih strana temeljito riješe i integriraju u okvir projekta. Ovaj plan poslužit će kao strateški plan, koji će ocrtati metodologije i kanale putem kojih će se dionici angažirati i konzultirati tijekom cijelog životnog ciklusa projekta. Poticanjem otvorene komunikacije, aktivnog sudjelovanja i transparentnih procesa donošenja odluka, SEP ne samo da će olakšati dublje razumijevanje potreba zainteresiranih strana, već će i poticati osjećaj vlasništva i suradnje među svim uključenim stranama. Štoviše, SEP će biti dinamičan dokument, podložen periodičnim pregledima i usavršavanjima kako bi se prilagodio promjenjivim okolnostima i novoj dinamici zainteresiranih strana. Kroz ovaj proaktivan i uključiv

pristup uključivanju zainteresiranih strana, projekt ima za cilj njegovati povoljno okruženje za konstruktivan dijalog, međusobno poštovanje i, u konačnici, uspješnu realizaciju ciljeva projekta, istovremeno njegujući pozitivne odnose sa zajednicama i pojedincima na koje projekt utječe.

5.2. Pregled okolišnih i društvenih zahtjeva u Federaciji BiH

5.2.1. Postupak procjene utjecaja na okoliš

Proces Procjene utjecaja na okoliš (EIA) u Federaciji je u nadležnosti Federalnog ministarstva okoliša i turizma (FMOIT) i reguliran je sljedećim propisima:

- Zakon o zaštiti okoliša Federacije BiH¹¹
- Uredba o projektima za koje je obavezna procjena utjecaja na okoliš i projektima za koje se donosi odluka o potrebi procjene utjecaja na okoliš¹²
- Pravilnik o sadržaju studije utjecaja na okoliš¹³

Za Projekte za koje je obavezna procjena utjecaja na okoliš i Projekte za koje se donosi odluka o potrebi procjene utjecaja na okoliš, postupak procjene započinje podnošenjem Zahtjeva za prethodnu procjenu utjecaja FMOIT-u. Zahtjev sastavljaju pravne osobe koje je ovlastio FMOIT. Kontekst Zahtjeva propisan je Zakonom o zaštiti okoliša.

FMOIT je javno objavio elektroničku verziju Zahtjeva putem svoje web stranice i pozvao zainteresirane strane da dostave svoje pisane komentare i prijedloge. Nakon provedenog prethodnog postupka procjene utjecaja na okoliš i utvrđenog činjeničnog stanja, FMOIT donosi Odluku kojom se utvrđuje:

- da nema potrebe za provođenjem procjene utjecaja na okoliš (izrada studije utjecaja na okoliš)
- da je procjena utjecaja na okoliš obavezna, tijekom koje se utvrđuje obveza izrade Studije o procjeni utjecaja na okoliš, te se utvrđuje i opseg i sadržaj Studije.

Kontekst Studije o utjecaju na okoliš propisan je posebnim podzakonskim aktom. FMOT je također javno objavio elektroničku verziju Studije o utjecaju na okoliš putem svoje web stranice, obavijestio i pozvao sve zainteresirane strane na javnu raspravu te imenovao Stručni odbor za ocjenu Studije o utjecaju na okoliš. U roku od 30 dana nakon završetka postupka javne rasprave, stručni odbor mora dovršiti ocjenu. Nakon što je postupak ocjene Studije o utjecaju na okoliš završen, FMOT donosi Odluku o odobrenju ili odbijanju Studije o utjecaju na okoliš u roku od 60 dana. Ako je Studija odbijena, nova Studija o utjecaju na okoliš može se podnijeti najranije 6 mjeseci od Odluke o odbijanju Studije o utjecaju na okoliš.

Prema zakonodavstvu Federacije BiH, predviđene aktivnosti Projekta ne aktiviraju procjenu utjecaja na okoliš (EIA).

Slijedeći Uredbu kojom se određuju postrojenja i objekti koji moraju imati okolišnu dozvolu¹⁴, predviđene aktivnosti Projekta ne zahtijevaju okolišnu dozvolu.

¹¹Službene novine Federacije BiH, br. 15/21

¹²Službene novine Federacije BiH, br. 51/21

¹³Službene novine Federacije BiH, br. 63/21

¹⁴Službene novine Federacije BiH, br. 51/21

5.2.2. *Pravilnik o gospodarenju otpadom*

U Federaciji BiH, upravljanje otpadom regulirano je Zakonom o upravljanju otpadom Federalnih¹⁵ Prema Zakonu o zaštiti okoliša Federacije BiH, Zahtjev za okolišnu dozvolu mora biti popraćen Planom gospodarenja otpadom. Plan gospodarenja otpadom mora sadržavati sljedeće:

- dokumentacija o otpadu koji tvrtka proizvodi (podrijetlo, vrsta otpada prema klasifikacijskom popisu otpada, sastav, količina)
- mjere koje treba poduzeti za ograničavanje stvaranja otpada, posebno u slučaju opasnog otpada
- odvajanje otpada, posebno odvajanje opasnog otpada od ostalih vrsta otpada i materijala za reciklažu
- odlaganje otpada
- metode obrade i/ili odlaganja otpada

5.2.3. *Propisi o upravljanju vodama*

U Federaciji BiH, Zakon o vodama¹⁶ uređuje upravljanje vodama, uključujući zaštitu voda, korištenje voda, zaštitu od štetnog djelovanja voda te regulaciju vodotoka i drugih voda.

Uredba o uvjetima za ispuštanje otpadnih voda u okoliš i javne kanalizacijske sustave u Federaciji BiH¹⁷ utvrđuje uvjete za prikupljanje, pročišćavanje i ispuštanje komunalnih otpadnih voda; uvjete za pročišćavanje i ispuštanje tehnoloških otpadnih voda u okoliš ili javne kanalizacijske sustave; granične vrijednosti emisija otpadnih voda prilikom ispuštanja u okoliš ili javne kanalizacijske sustave; rokove za postizanje graničnih vrijednosti; te praćenje i ispitivanje otpadnih voda.

Zakon o vodama propisuje da se vodne dozvole moraju ishoditi, bez obzira na njihov utjecaj na zahvaćanje vode u svim industrijama i djelatnostima, a posebno za industriju i energetiku, kao i za bilo koju drugu djelatnost koja može utjecati na količinu i kvalitetu vode.

Prema Zakonu o vodama Federacije BiH, proces izdavanja vodnih dozvola sastoji se od tri faze:

1. izdavanje prethodne vodne suglasnosti
2. izdavanje vodne suglasnosti
3. izdavanje vodne dozvole

Prethodna vodna suglasnost postavlja uvjete koje mora ispunjavati projektna dokumentacija, kao što je projektni nacrt. Zahtjev za izdavanje prethodne vodne suglasnosti treba podnijeti istovremeno sa Zahtjevom za okolišnu dozvolu, jer su oba predmet izdavanja urbanističke suglasnosti. Zahtjev za prethodnu vodnu suglasnost mora biti popraćen Elaboratom za izdavanje prethodne vodne suglasnosti. Ovaj Elaborat mora izraditi tvrtka licencirana od strane Federalnog ministarstva poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva. Važenje prethodne vodne suglasnosti istječe nakon tri godine ako u tom roku nije podnesen Zahtjev za vodnu suglasnost.

Vodna suglasnost potvrđuje da je Projektna dokumentacija priložena uz Zahtjev za izdavanje Vodne suglasnosti u skladu s Prethodnom vodnom suglasnošću i ostalom planskom dokumentacijom. Vodna suglasnost propisuje uvjete koji se moraju ispuniti tijekom građevinskih radova, potrebna istraživanja i opažanja tijekom izvođenja radova, obveze vođenja evidencije, dostavljanja podataka u vodni informacijski sustav, kao i obveze naknade trećim stranama za štetu nastalu kao rezultat

¹⁵Službene novine Federacije BiH, br. 33/03, 72/09 i 92/17

¹⁶Službene novine Federacije BiH, br. 70/06

¹⁷Službene novine Federacije BiH, br. 26/20

radova i rok važenja Vodne suglasnosti. Zahtjevu za izdavanje građevinske dozvole mora se priložiti Vodna suglasnost. Važenje Vodne suglasnosti prestaje nakon dvije godine ako građevinska dozvola nije izdana i građevinski radovi nisu započeti u tom roku.

Vodna dozvola potvrđuje da su ispunjeni svi zahtjevi postavljeni u Vodnoj suglasnosti i izdaje se prije Dozvole za uporabu. Vodna dozvola definira namjenu, uvjete i odredbe korištenja vode, režim rada postrojenja i postrojenja, uvjete i odredbe ispuštanja otpadnih voda, uvjete i odredbe odlaganja krutog i tekućeg otpada te ostale uvjete. Također definira obveze podnositelja zahtjeva u vezi s mjerenjem otpadnih voda, učestalošću mjerenja, kontrolom kvalitete i vođenjem evidencije o korištenju vodi, kao i obveze u vezi s obračunom i plaćanjem vodnih naknada. Vodna dozvola izdaje se na ograničeno vrijeme, ali ne dulje od 15 godina.

U Federaciji BiH, vodna dokumentacija izdaje se prema Pravilniku o sadržaju, obliku, uvjetima i načinu izdavanja i čuvanja vodne dokumentacije¹⁸.

U Federaciji BiH, Agencija za vodne površine rijeke Save, Agencija za vodne površine Jadranskog mora i kantonalna ministarstva odgovorni su za izdavanje akata o upravljanju vodama.

5.2.4. *Pravilnik o zaštiti prirode*

Zakon o zaštiti prirode Federacije BiH¹⁹ propisuje: odgovornosti tijela zaštite prirode, opće mjere očuvanja prirode, upravljanje zaštićenim područjima, ocjenu prihvatljivosti zahvata u prirodu, tipove staništa i ekološki značajna područja, vrste i podvrste, zaštitu vrsta, zaštitu i očuvanje bioraznolikosti, ekosustave, uspostavu Europske ekološke mreže posebno zaštićenih područja - Natura 2000, zaštićene prirodne vrijednosti, naknadu štete, davanje prijedloga za koncesije na zaštićenim prirodnim vrijednostima, inventarizaciju i praćenje stanja, pristup informacijama i sudjelovanje javnosti itd.

Osim toga, 13 podzakonskih akata regulira različite aktivnosti vezane uz upravljanje zaštitom prirode, uključujući:

- Pravilnik o sadržaju i načinu izrade plana upravljanja zaštićenim područjem²⁰
- Pravilnik o uvjetima pristupa zaštićenom području²¹
- Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja registra zaštićenih područja²²
- Uredba NATURA 2000 – zaštićena područja u Europi²³

Kada se projektne aktivnosti odvijaju unutar ili u blizini Natura 2000 područja ili određenih zaštićenih područja, Zakon o zaštiti prirode Federacije BiH zahtijeva Procjenu prihvatljivosti predložene intervencije. Ovaj postupak uključuje provjeru kako bi se utvrdili potencijalni ekološki utjecaji, nakon čega slijedi detaljna procjena ako se značajni utjecaji ne mogu isključiti. Postupak uključuje konzultacije s nadležnim tijelima za zaštitu okoliša, pripremu ekoloških studija (prema potrebi) i sudjelovanje javnosti. Prije početka radova potrebno je dobiti odobrenje, a mogu biti potrebne mjere ublažavanja kako bi se utjecaji na vrste i staništa sveli na minimum.

Druga ključna zakonodavna područja relevantna za projekt:

¹⁸Službene novine Federacije BiH, br. 31/15, 55/19, 41/20, 63/22

¹⁹Službene novine Federacije BiH, br. 66/13

²⁰Službene novine Federacije BiH, br. 65/06

²¹Službene novine Federacije BiH, br. 69/06

²²Službene novine Federacije BiH, br. 69/06

²³Službene novine Federacije BiH, br. 43/11

- Seizmička otpornost: Građevinske aktivnosti moraju biti u skladu s nacionalnim standardima seizmičkog projektiranja (usklađenim s Eurokodom 8), posebno u zonama visokog rizika koje prevladavaju u južnoj i središnjoj Federaciji BiH.
- Zaštita od požara: Zakon o zaštiti od požara i Pravilnik o tehničkim normama zahtijevaju procjene rizika od požara i integraciju preventivnih mjera u projektiranje cesta, posebno u šumovitim ili sušnim područjima.
- Prilagodba klimatskim promjenama: Projekti moraju uključivati mjere otpornosti u okviru Strategije za klimatske promjene Federacije BiH, koje se bave zaštitom od poplava, stabilizacijom padina i izdržljivošću materijala u ekstremnim vremenskim uvjetima.
- Vađenje minerala (kamenolomi, šljunak, pijesak): Uređeno Zakonom o geološkim istraživanjima i Zakonom o rudarstvu, vađenje mora biti licencirano, procijenjeno na utjecaj na okoliš²⁴ i prate se kako bi se spriječilo prekomjerno iskorištavanje i degradacija zemljišta.
- Buka: Zakon o zaštiti okoliša i Pravilnik o zaštiti od buke zahtijevaju procjene buke za cestovne projekte u blizini stambenih ili osjetljivih zona, s ublažavanjem temeljenim na projektiranju kao što su barijere ili kolnici s niskom razinom buke.

5.2.5. Građevinski propisi

Svrha prostornog planiranja je optimalno raspoređivanje ljudi, materijalnih dobara i aktivnosti u prostoru kroz organizaciju, uređenje, korištenje i zaštitu zemljišnih resursa. Prostorno planiranje usvaja integrirani pristup koji kombinira prirodne, antropogene i stvorene prostore kako bi se riješili prostorni sukobi. U pravnom smislu, prostorno planiranje u BiH je isključiva ustavna nadležnost entiteta i kantona. Takva podjela nadležnosti zahtijeva donošenje zakona i podzakonskih akata na entitetskoj i kantonalnoj razini. Pokrivenost zemlje prostornim planovima je nepotpuna.

U Federaciji BiH, građevinarstvo je regulirano sljedećim zakonodavstvom:

- Zakon o prostornom planiranju i korištenju zemljišta u Federaciji BiH²⁵
- Kantonalni zakoni o prostornom uređenju i gradnji

Zakon o prostornom planiranju i korištenju zemljišta u Federaciji BiH regulira planiranje korištenja zemljišta kroz izradu i donošenje planskih dokumenata i njihovu provedbu; vrstu i sadržaj planskih dokumenata; korištenje zemljišta na razini entiteta; kontrolu provedbe planskih dokumenata relevantnih za entitet; kontrolu nad provođenjem ovog zakonodavstva i kazne za pravne i fizičke osobe.

Planiranje na svim savezним razinama mora biti usklađeno sa specifičnim propisima iz sektora okoliša, voda, zemljišta, šumarstva, zdravstva itd., kako je propisano člankom 9. Zakona.

Prema ovom Zakonu i kantonalnim propisima o prostornom planiranju i gradnji, za izgradnju objekata potrebno je pribaviti urbanističku dozvolu, građevinsku dozvolu i uporabnu dozvolu. Ovisno o vrsti gradnje, ove dozvole izdaje Federalno ministarstvo prostornog uređenja, kantonalna ministarstva nadležna za prostorno planiranje ili jedinice lokalne samouprave (gradovi ili općine).

²⁴Provjera sukladnosti za aktivnosti vađenja minerala (kamenolomi, šljunak, pijesak) uključuje važeće koncesije/dozvole koje je izdalo nadležno ministarstvo ili lokalne vlasti, dokaze o obveznim procjenama utjecaja na okoliš (EIA) ili ekološkim dozvolama, izvješća o inspekciji, evidenciju prošlih kršenja i, gdje je primjenjivo, dobrovoljne certifikate kao što su ISO 14001 (upravljanje okolišem) ili ISO 45001 (zaštita zdravlja i sigurnost na radu).

²⁵Službene novine Federacije BiH, br. 2/06, 72/07, 32/08, 4/10, 13/10, 45/10, 85/21, 92/21

Investitor je odgovoran za podnošenje Zahtjeva za izdavanje urbanističke suglasnosti. Zahtjevu se mora priložiti Idejni projekt i Dozvola za zaštitu okoliša (ako je potrebna). Ministarstvo je dužno odgovoriti na zahtjev u roku od 30 dana od podnošenja Zahtjeva. Urbanistička suglasnost vrijedi godinu dana, a u tom roku mora se podnijeti Zahtjev za izdavanje građevinske suglasnosti.

Stranka kojoj je dodijeljena urbanistička suglasnost odgovorna je za podnošenje Zahtjeva za izdavanje građevinske dozvole. Zahtjevu za izdavanje građevinske dozvole mora biti priložen detaljan projekt. Ministarstvo je dužno odgovoriti na zahtjev u roku od 30 dana od primitka Zahtjeva.

Na temelju Zahtjeva, Ministarstvo izdaje uporabnu dozvolu nakon provedenog tehničkog pregleda.

Uredba o organizaciji gradilišta, obveznoj dokumentaciji o gradilištu i sudionicima u gradnji²⁶ specificira dokumente koji se moraju čuvati na gradilištima, uključujući Plan organizacije gradilišta (CSOP). CSOP je sadržavao sljedeće:

- Karta lokacije
- Opis pripremljenih radova i uređenja gradilišta tijekom i nakon građevinskih radova
- Opis tehnološke sheme
- Elaborat o sigurnosti (sastavljen od Elaborata o zaštiti na radu i Elaborata o gašenju požara i zaštiti od eksplozija)
- Opis planiranih mjera za praćenje emisija unutar područja i/ili njihovog utjecaja

Izvođač radova mora izraditi CSOP za građevinske radove prije početka građevinskih radova. Mora ga kontrolirati i potpisati Nadzorno tijelo, koje je pravna osoba odgovorna za cjelokupni nadzor građevinskih radova, kako je propisano gore spomenutom Uredbom. Plan treba odgovarati zahtjevima, sigurnosnim mjerama i obvezama sadržanima u Dozvoli za zaštitu okoliša ili zahtjevima zaštite okoliša utvrđenim u postupku odobrenja gradnje.

5.2.6. Otkup zemljišta

Ne očekuje se da će predložene aktivnosti Projekta uključivati fizičko raseljavanje; međutim, određeni podprojekti mogu zahtijevati trajno i/ili privremeno stjecanje zemljišta, posebno za mjere poboljšanja sigurnosti, intervencije prilagodbe klimatskim promjenama ili izgradnju privremenih obilaznica tijekom radova na sanaciji. Prije podnošenja zahtjeva za financiranje, svaki podprojekt će proći detaljnu provjeru kako bi se procijenilo je li stjecanje zemljišta potrebno, njegova priroda (trajno ili privremeno) i njegov opseg. Svi utjecaji vezani uz zemljište bit će riješeni u skladu s odredbama RPF-a.

Otkup zemljišta u Federaciji BiH reguliran je Zakonom o eksproprijaciji Federacije²⁷. Ovim se Zakonom uređuju uvjeti, način i postupak izvlaštenja imovine radi izgradnje objekata od javnog interesa. Imovina se može izvesti radi izgradnje cesta, poslovnih i industrijskih zona, gospodarskih, komunalnih, zdravstvenih, obrazovnih i kulturnih objekata, objekata civilne zaštite i drugih objekata od javnog interesa. Predmet izvlaštenja su nekretnine u vlasništvu fizičkih i pravnih osoba.

Imovina se može eksproprijirati samo uz proglašenje javnog interesa za Projekte. Eksproprijacija se može provesti za potrebe Federacije, kantona, gradova, općina, javnih poduzeća, njihovih podružnica u 100%-tnom vlasništvu i javnih ustanova. Iznimno, eksproprijacijom se može uspostaviti služnost u korist građana za postavljanje vodovodnih i kanalizacijskih cijevi, električnih i telefonskih kabela, plinovoda i u drugim slučajevima određenim Zakonom kako je definirano člankom 6.

²⁶Službene novine Federacije BiH, br. 25a/22, 42/22, 93/22

²⁷„Službene novine Federacije BiH“, br. 70/07, 36/10, 25/12, 8/15 i Odluka Ustavnog suda 34/16

Javni interes proglašava se posebnom uredbom ili Zakonom (čl. 14. i 15.). Javni interes za izgradnju objekta ili izvođenje drugih radova na području za koje je donesen regulacijski plan ili urbanistički plan smatra se utvrđenim tim planom, odnosno Projektom.

Eksproprijacija može biti potpuna ili nepotpuna.

Potpuna eksproprijacija omogućuje korisniku eksproprijacije da stekne zakonsko pravo vlasništva nad oduzetom nekretninom, dok prava prethodnog vlasnika na nekretnini, kao i druga prava na toj nekretnini, prestaju postojati (čl. 7.).

Nepotpuna eksproprijacija ne podrazumijeva promjenu vlasništva nad zemljištem. Nepotpunom eksproprijacijom može se uspostaviti služnost na zemljištu i zgradama, kao i zakup zemljišta na određeno vrijeme (čl. 8.).

Eksproprijacijom nekretnine, korisnik izvlaštenja stječe pravo korištenja te nekretnine u svrhu za koju je eksproprijacija provedena. Vlasnici zemljišta pogođeni djelomičnim gubitkom svoje imovine imaju pravo zahtijevati potpuno eksproprijacija i odgovarajuću naknadu, u slučaju da bi djelomično eksproprijacija pogoršalo ekonomsku situaciju stvarnog vlasnika nekretnine ili učinilo preostali dio nekretnine neupotrebljivim ili teškim za korištenje. Vlasnike o tim pravima mora obavijestiti općinsko/gradsko tijelo. Takav zahtjev može se podnijeti do donošenja Rješenja o izvlaštenju u prvom stupnju, kao i tijekom žalbenog postupka ako pogođeni vlasnik nije bio obaviješten o tom pravu. (čl. 11.).

Prije podnošenja prijedloga za eksproprijacija, korisnik izvlaštenja dužan je javnom objavom pozvati vlasnike nekretnina da steknu nekretninu sporazumom u skladu s člankom 23. Eksproprijacija se može započeti tek nakon što su osigurana potrebna sredstva i položena u banku u procijenjenom ukupnom iznosu za plaćanje ili nakon što se dostavi dokaz o postojanju zamjenskih nekretnina (čl. 24.), a naknada se mora osigurati prije formalnog prijenosa vlasništva (čl. 31.).

Iz razloga hitnosti i kako bi se izbjegla veća šteta, korisnik eksproprijacije može preuzeti posjed zemljišta i prije nego što Odluka o eksproprijaciji postane pravomoćna i prije isplate naknade, ali isključivo na temelju odluke Vlade Federacije BiH. Općenito, naknada se osigurava zamjenom drugom odgovarajućom nekretninom koja odgovara tržišnoj vrijednosti nekretnine koja je eksproprijirana u istoj općini ili gradu, ali ako vlasnik odbije takvu zamjensku nekretninu ili korisnik eksproprijacije ne može osigurati zamjensku nekretninu, naknada se isplaćuje u gotovini po tržišnoj vrijednosti nekretnine.

Zakon o stvarnim pravima²⁸ propisuje stjecanje, korištenje, raspolaganje, zaštitu i prestanak prava vlasništva i drugih stvarnih prava, kao i prava posjeda, uključujući pitanja ograničavanja tih prava, pravo služnosti, suvlasništva i zajedničkog vlasništva, postupak stjecanja prava vlasništva na zemljištu i/ili građevinama izgrađenim na tuđem zemljištu. Zaštita prava vlasništva i drugih stvarnih prava jamči se ovim Zakonom. Prema članku 2., prava vlasništva i druga stvarna prava mogu se ograničiti ili oduzeti samo u javnom interesu, ali samo pod određenim uvjetima definiranim Zakonom, slijedeći načela međunarodnog prava. Radi zaštite prirodnih resursa, okoliša, ljudskog zdravlja, kulturne i povijesne baštine itd., način korištenja i raspolaganja određenim stvarima može se ograničiti ili posebno urediti. Značajna odredba Zakona je da korisnici imovine stječu pravo vlasništva nakon 10 godina savjesnog i zakonitog stanovanja ili 20 godina savjesnog stanovanja. Osim toga, Zakon propisuje da savjestan graditelj građevine na zemljištu u vlasništvu druge osobe ima pravo steći

²⁸ „Službene novine Federacije BiH“, br. 66/13, 100/13 i Odluka Ustavnog suda 32/19

takvo zemljište ako se vlasnik zemljišta ne protivi izgradnji. U ovom slučaju, vlasnik zemljišta ima pravo tražiti naknadu u iznosu tržišne vrijednosti zemljišta.

5.2.7. Radni propisi

Ključni zakoni koji reguliraju uvjete rada u Federaciji BiH su:

- Zakon o radu u Federaciji BiH
- Zakon o zdravstvenom osiguranju

Zakon o radu u Federaciji BiH²⁹ uređuje prava, obveze i odgovornosti poslodavaca i radnika u vezi s provedbom i poboljšanjem sigurnosti i zaštite zdravlja radnika na radu, kao i opća načela prevencije i sustav pravila sigurnosti i zdravlja na radu čija primjena pomaže u sprječavanju ozljeda na radu, profesionalnih i drugih bolesti povezanih s radom, kao i zaštitu radnog okoliša, te druga pitanja vezana uz sigurnost i zdravlje na radu. Zakon definira sklapanje ugovora o radu, radno vrijeme, plaću, prestanak ugovora o radu, prava i obveze iz ugovora o radu i kolektivno pregovaranje. Zakon, između ostalog, tretira prava radnika i poslodavca na sklapanje ugovora o radu, prava maloljetnih radnika i radnika ženskog spola te sigurnost i zdravlje na radu. Odredbe ovog Zakona usklađene su s konvencijama Međunarodne organizacije rada (MOR) o prisilnom radu, diskriminaciji, dječjem radu, jednakoj plaći, slobodi udruživanja, slobodi organiziranja i kolektivnom pregovaranju.

Zakoni u članku 20. propisuju minimalnu dob za sklapanje ugovora o radu od 18 godina, osim osoba između 15 i 18 godina, uz suglasnost njihovih zakonskih skrbnika i na temelju liječničke potvrde zdravstvene ustanove, te pod uvjetom da obavljanje posla ne ugrožava zdravlje, moral i obrazovanje maloljetnika. Ugovori o radu mogu se sklopiti na neodređeno vrijeme, na određeno vrijeme ili na nepuno radno vrijeme (čl. 22.).

Uvjeti propisani ovim Zakonom uključuju zabranu diskriminacije u pogledu uvjeta zapošljavanja i odabira kandidata, obrazovanja, osposobljavanja i profesionalnog razvoja, napredovanja i otkaza ugovora o radu (čl. 10.). Diskriminacija radnika i tražitelja posla zabranjena je na temelju spola, spolne orijentacije, bračnog statusa, obiteljskih obveza, dobi, invaliditeta, trudnoće, jezika, vjere, političkih i drugih mišljenja, etničkog podrijetla, društvenog podrijetla, financijskog stanja, rođenja, rase, boje kože, članstva ili nepripadnosti političkim strankama i sindikatima, zdravstvenog stanja ili bilo koje druge osobne karakteristike. Uznemiravanje i seksualno uznemiravanje također su zabranjeni (čl. 8.).

Ženama tijekom trudnoće i poroda pruža se posebna zaštita. Žene imaju pravo na 52 tjedna porodiljnog dopusta. Poslodavci ne mogu odbiti zaposliti ženu zbog njezine trudnoće ili porodiljnog dopusta. Nadalje, nije dopušteno raskinuti ugovor o radu sa ženom nakon isteka porodiljnog dopusta.

Puno radno vrijeme iznosi 40 sati tjedno i može se rasporediti na najviše šest radnih dana (čl. 36.). Zakon propisuje stanke u tijeku radnog vremena, kao i dnevni (najmanje 12 sati) i tjedni odmor (najmanje 24 sata). Za rad dulji od 6 sati dnevno, radnik ima pravo na odmor u trajanju od najmanje 30 minuta (čl. 44.).

Poslodavci su dužni prijaviti radnike na mirovinsko i invalidsko osiguranje, zdravstveno osiguranje i osiguranje za slučaj nezaposlenosti.

Radnik ima pravo na povećanu plaću za otežane uvjete rada, prekovremeni i noćni rad, te za rad vikendom, blagdanom ili bilo kojim drugim danom za koji je zakonom određeno da se ne radi u

²⁹“Službene novine Federacije BiH”, br. 29/16, 89/18 i 23/20 - Odluka Ustavnog suda

skladu s kolektivnim ugovorom, pravilnikom o radu i ugovorom o radu (čl. 76.). Zakon jamči pravo radnika na pravičnu plaću i punu naknadu plaće za vrijeme godišnjeg odmora, službenog praznika i privremene nesposobnosti za rad zbog ozljede na radu ili profesionalne bolesti (čl. 81.).

Radnici imaju pravo na naknadu plaće za vrijeme privremene nesposobnosti za rad uzrokovane bolešću ili ozljedom ili drugim razlozima predviđenim Zakonom o zdravstvenom osiguranju³⁰ Naknada plaće pripada radniku samo za dane za koje bi prema propisima o radu imao pravo na plaću ili naknadu plaće. Naknada plaće utvrđuje se u iznosu od najmanje 80% osnovice za naknadu, s tim da ne može biti niža od iznosa minimalne plaće koja vrijedi za mjesec za koji se naknada utvrđuje. Naknada plaće za vrijeme bolovanja iznosi najmanje 80% plaće, dok naknada plaće za vrijeme bolovanja za ozljede na radu, za bolesti povezane s trudnoćom i porodom te za transplantaciju organa iznosi 100% plaće.

Plaća radnika i elementi osnovne plaće na temelju radnog učinka određeni su kolektivnim ugovorom, pravilnikom o radu i ugovorom o radu.

5.2.8. *Pravilnik o sigurnosti na radu*

Zakon koji regulira zdravlje i sigurnost na radu u Federaciji BiH je Zakon o zaštiti na radu Federacije BiH.³¹ Ovaj Zakon usklađen je s Konvencijom MOR-a o sigurnosti i zdravlju na radu br. 155³² i Preporuka o sigurnosti i zdravlju na radu br. 164³³ MOR-a, kao i odredbe revidirane Europske socijalne povelje koje se odnose na pravo radnika na sigurne i zdrave uvjete rada³⁴, koju je Bosna i Hercegovina prihvatila i ratificirala. Odredbe Direktive Vijeća 89/391/EEC od 12. lipnja 1989.³⁵ o uvođenju mjera za poticanje poboljšane sigurnosti i zdravlja na radu, koja sadrži opća načela u vezi sa sprječavanjem profesionalnih rizika, sigurnošću i zdravljem na radu te uklanjanjem rizika koji mogu uzrokovati nesreće, na kojoj se temelje svi moderni europski zakoni koji reguliraju ovo područje, korištena je tijekom izrade ovog Zakona, a navedena direktiva je prenesena u zakonodavstvo Federacije Bosne i Hercegovine.

Sigurnost i zaštita zdravlja na radu, u smislu ovog zakona, jest osiguravanje takvih uvjeta rada koji u najvećoj mogućoj mjeri sprječavaju nastanak ozljeda na radu, profesionalnih i s radom povezanih bolesti te stvaraju preduvjet za potpunu fizičku, psihičku i socijalnu sigurnost zaposlenika.

Prema članku 10., poslodavac koji izrađuje tehničku dokumentaciju za objekte i tehničko-tehnološke procese dužan je prilikom projektiranja objekata i tehničko-tehnoloških procesa primjenjivati propisane mjere sigurnosti i zaštite zdravlja na radu, uz naznaku svih rizika i mjera za njihovo uklanjanje.

Poslodavac koji izvodi radove na izgradnji, montaži, zamjeni opreme, remontu ili rekonstrukciji objekata dužan je izraditi Elaborat o uređenju gradilišta i osigurati izvođenje radova prema tom

³⁰“Službene novine Federacije BiH”, br. 30/97, 7/02, 70/08, 48/11, 100/14 i Odluka Ustavnog suda 36/18

³¹“Službene novine Federacije BiH”, br. 79/20

³²Konvencija o sigurnosti i zdravlju na radu br. 155, 1981., MOR, dostupna

na:http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_INSTRUMENT_ID:312300

³³Preporuka o sigurnosti i zdravlju na radu (br. 164), 1981., MOR, dostupna

na:http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::12100:P12100_INSTRUMENT_ID:312502:NE

³⁴Europska socijalna povelja iz 1961., dostupna na:<https://www.coe.int/en/web/european-social-charter>

³⁵Direktiva Vijeća 89/391/EEZ od 12. lipnja 1989. o uvođenju mjera za poticanje poboljšanja sigurnosti i zdravlja radnika na radu

elaboratu (čl. 12). Radna oprema mora odgovarati radnom procesu koji se izvodi i mora biti na odgovarajući način prilagođena toj namjeni kako ne bi ugrozila sigurnost i zdravlje radnika.

Poslodavac je dužan svojim internim aktom o zaštiti na radu (čl. 23.) utvrditi organizaciju provedbe zaštite na radu, te pravila prevencije i zaštite.

Poslodavac je dužan organizirati sigurnost i zdravlje na radu, provesti procjenu rizika za svako radno mjesto, omogućiti zaposleniku da se prije početka rada upozna s mjerama sigurnosti i zdravlja, donijeti interni akt o zaštiti na radu, informirati radnike o uvođenju novih tehnologija i sredstava za rad, te opasnostima i štetnostima za zdravlje radnika, pripremati radnike za siguran rad i opskrbljivati radnike sredstvima i opremom osobne zaštite, provoditi periodične liječničke preglede, provoditi periodične preglede sredstava rada i opreme za zaštitu na radu, provoditi mjere zaštite od požara, provoditi mjere za osiguranje prve pomoći, te obavijestiti nadležnu inspekciju rada o svakom smrtnom slučaju, nesreći koja je pogodila jednog ili više radnika, teškoj ozljedi, profesionalnoj bolesti, svakoj pojavi ili bolestima koje pogađaju više od jednog radnika i svakoj pojavi koja bi mogla ugroziti život ili zdravlje radnika na radu (čl. 22.).

Radnici su dužni koristiti osobnu zaštitnu opremu i pridržavati se ostalih uputa vezanih uz sigurnost na radu.

U slučajevima kada radnici moraju rukovati opasnim tvarima, Zakon propisuje obveze poslodavaca da smanje opasnost za radnike (čl. 26.). Međutim, ne postoje specifični zahtjevi za zaštitu na radu povezani s azbestom. Ako takav rizik postane relevantan u okviru Projekta, SB EHSG i GIIP će voditi definiciju specifičnih mjera.

Ranjive skupine, kao što su trudnice, majke ili dojilje, maloljetnici, osobe s invaliditetom, kao i radnici s promijenjenom radnom sposobnošću u smislu propisa o mirovinskom i invalidskom osiguranju, ne smiju raditi na poslovima gdje postoji rizik za njihovo tjelesno i psihičko zdravlje i život te u teškim uvjetima rada (čl. 70.).

5.2.9. Propisi o zaštiti kulturnih dobara

Odluka o privremenoj listi nacionalnih spomenika BiH³⁶ usvojila je popis nacionalnih spomenika BiH, a propisano je da će Komisija za zaštitu nacionalnih spomenika donijeti pojedinačnu odluku o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom za svako dobro upisano na Privremeni popis.

Zakon o provedbi odluka Komisije za zaštitu nacionalnih spomenika osnovane prema Aneksu 8 Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini³⁷ utvrđuje mjere za zaštitu i rehabilitaciju dobara koja su proglašena nacionalnim spomenicima BiH. Ovim zakonom propisano je da je nadležno ministarstvo dužno, prije izdavanja odobrenja, pribaviti stručno mišljenje nadležne institucije za zaštitu kulturne i povijesne baštine o Projektu rehabilitacije nacionalnih spomenika.

Zakon o kulturi kantona Tuzla³⁸ uređuje, između ostalog, očuvanje kulturne baštine i kulturnih vrijednosti. Ovim Zakonom je propisano da Kantonalna skupština donosi Program u području kulture, kojim se, između ostalog, utvrđuju mjere za očuvanje kulturne i prirodne baštine.

Zakon o zaštiti kulturne baštine ZDK-a³⁹ uređuje dobra kulturne baštine, mjere za njihovu zaštitu, korištenje i obnovu, prava i obveze vlasnika, subjekata zaštite, financiranje aktivnosti, nadzor,

³⁶„Službeni glasnik BiH”, br. 03/02

³⁷„Službene novine Federacije BiH”, br. 2/02, 08/02, 27/02, 06/04, 51/07

³⁸„Službeni glasnik TK”, br. 08/98

³⁹„Službene novine ZDK-a”, br. 02/02

poslove lokalne samouprave i kazne za prekršaje na području ZDK-a. Prema ovom Zakonu, bez suglasnosti Kantonalnog zavoda za zaštitu kulturne baštine ne smiju se izvoditi radovi na: (i) zaštićenom lokalitetu, dobru i u zaštitnoj zoni, koji bi mogli izravno ili neizravno promijeniti izgled, autentičnost, izvornost ili druga svojstva dobra kulturne baštine, (ii) području na kojem se razumno pretpostavlja da se mogu nalaziti dobra kulturne baštine. Rješenje kojim Kantonalni zavod daje suglasnost za izvođenje radova na zaštićenom lokalitetu, dobru i zaštitnoj zoni mora sadržavati i zaštitne mjere. Kada se tijekom izvođenja radova pojavi nepredviđena opasnost za zaštićeno kulturno dobro ili se otkrije potencijalno kulturno dobro, izvođač radova dužan je bez odgode zaustaviti radove i obavijestiti Kantonalni zavod. Obustava radova traje dok Kantonalni zavod ne utvrdi zaštitne mjere, ali ne dulje od 60 dana. Troškove zaštitnih mjera snosi izvođač radova.

Zakon o zaštiti kulturne baštine HNŽ-a⁴⁰ uređuje pojam kulturno-povijesne baštine i jedinstvenu osnovu za zaštitu, očuvanje, korištenje i obnovu kulturne baštine, obveze i prava vlasnika dobra kulturne baštine, obavljanje stručnih i administrativnih poslova, financiranje zaštite i očuvanja kulturne baštine i druga pitanja na području HNŽ-a. Prema ovom Zakonu, bez suglasnosti Kantonalnog zavoda za zaštitu kulturno-povijesne baštine HNŽ-a zabranjeno je vršiti promjene na dobrima kulturne baštine, kao i u njihovoj neposrednoj blizini, odnosno narušavati integritet dobra kulturne baštine. Te aktivnosti uključuju konzervaciju, restauraciju, rekonstrukciju, rehabilitaciju i adaptaciju dobra kulturne baštine. Bez suglasnosti Kantonalnog zavoda ne smiju se izvoditi radovi na (i) zaštićenom lokalitetu, dobru i u zaštitnoj zoni koji bi mogli izravno ili neizravno promijeniti izgled, autentičnost, izvornost ili druga svojstva dobra kulturne baštine, (ii) području na kojem se razumno pretpostavlja da se nalaze dobra kulturne baštine. Odluka kojom Kantonalni zavod daje suglasnost za izvođenje radova na zaštićenom lokalitetu, dobru i zaštitnoj zoni mora sadržavati i zaštitne mjere. Kada se tijekom izvođenja radova pojavi nepredviđena opasnost za zaštićeno kulturno dobro ili se otkrije potencijalno kulturno dobro, izvođač je dužan bez odgode zaustaviti radove i obavijestiti Kantonalni zavod. Obustava radova traje dok Kantonalni zavod ne utvrdi zaštitne mjere, ali ne dulje od 60 dana. Troškove zaštite snosi izvođač.

Zakon o zaštiti kulturne baštine SK-a⁴¹ uređuje dobra kulturne baštine, mjere za njihovu zaštitu, korištenje i obnovu, prava i obveze vlasnika, subjekata zaštite, financiranje aktivnosti, nadzor, poslove lokalne samouprave i kazne za prekršaje na području KS. Prema ovom Zakonu, bez suglasnosti Kantonalnog zavoda za zaštitu kulturne baštine ne smiju se izvoditi radovi na: (i) zaštićenom lokalitetu, dobru i u zaštitnoj zoni koji bi mogli izravno ili neizravno promijeniti izgled, autentičnost, izvornost ili druga svojstva dobra kulturne baštine, (ii) evidentiranom potencijalnom dobru kulturne baštine, (iii) području na kojem se razumno pretpostavlja da se mogu nalaziti dobra kulturne baštine. Rješenje kojim Kantonalni zavod daje suglasnost za izvođenje radova na zaštićenom lokalitetu, dobru i zaštitnoj zoni mora sadržavati i zaštitne mjere. Kada se tijekom izvođenja radova pojavi nepredviđena opasnost za zaštićeno kulturno dobro ili se otkrije potencijalno kulturno dobro, izvođač radova dužan je bez odgode zaustaviti radove i obavijestiti Kantonalni zavod. Obustava radova traje dok Kantonalni zavod ne utvrdi zaštitne mjere, ali ne dulje od 60 dana. Troškove zaštitnih mjera snosi izvođač radova.

5.2.10. Propisi o sigurnosti prometa

Zakon o osnovama sigurnosti cestovnog prometa u Bosni i Hercegovini⁴² utvrđuje osnovna načela međusobnih odnosa i ponašanja zainteresiranih strana u prometu i drugih subjekata u prometu,

⁴⁰ „Službeni glasnik HNŽ-a“, br. 02/06

⁴¹ „Službeni glasnik SK“, br. 02/02, 37/08

⁴² „Službeni glasnik BiH“, br. 6/06, 75/06, 44/07, 84/09, 48/10, 48/10 – ostali zakoni, 18/13, 8/17, 89/17 i 9/18

osnovne uvjete koje moraju ispunjavati ceste u pogledu sigurnosti cestovnog prometa, vođenje Središnjeg registra vozača i vozila, pravila cestovnog prometa, sustav prometnih znakova i znakova koje daju ovlaštene osobe, dužnosti u slučaju prometne nesreće, obuku vozača, uvjete za stjecanje prava upravljanja motornim vozilima, polaganje vozačkih ispita, zahtjeve za uređaje i opremu vozila, dimenzije, ukupnu masu i osovinsko opterećenje vozila, osnovne uvjete koje moraju ispunjavati vozila u prometu, rad strukovnih organizacija u BiH, te druga pitanja iz područja sigurnosti cestovnog prometa koja su jedinstvena za cijeli teritorij BiH.

Zakon o cestovnom prijevozu⁴³ uređuje uvjete i način obavljanja djelatnosti prijevoza osoba i tereta motornim vozilima, prikolicama i zaprežnim vozilima u cestovnom prometu; rad stanica za tehnički pregled na području Federacije BiH; djelatnost javnog prijevoza putnika i tereta u redovnom i izvanrednom cestovnom prometu; prijevoz za vlastite potrebe; rad autobusnih kolodvora; i inspekcijski nadzor. Javni prijevoz i prijevoz za osobne potrebe mogu se obavljati samo ako su ispunjeni posebni uvjeti rada za određene vrste prijevoza i ako vozilo ispunjava tehničke i radne uvjete. Tehnički i radni uvjeti propisani su Pravilnikom o tehničkim i radnim uvjetima pod kojima se obavljaju određene vrste prijevoza.⁴⁴

5.2.11. Propisi o kvaliteti i zaštiti zraka

Federacija BiH je usvojila odgovarajući set zakona i pravilnika koji reguliraju područje upravljanja kvalitetom zraka. Među najvažnijim zakonima ističu se sljedeći:

- Zakon o zaštiti zraka⁴⁵
- Pravilnik o praćenju kvalitete zraka⁴⁶
- Pravilnik o načinu praćenja kvalitete zraka i definiranju vrsta onečišćujućih tvari, graničnih vrijednosti i drugih standarda kvalitete zraka⁴⁷
- Pravilnik o graničnim vrijednostima emisija onečišćujućih tvari u zrak⁴⁸

Zakon o zaštiti zraka uređuje tehničke uvjete i mjere za sprječavanje ili smanjenje emisija u zrak uzrokovanih ljudskim aktivnostima koje se moraju poštivati u proizvodnom procesu, na području Federacije BiH, planiranje zaštite kvalitete zraka, posebne izvore emisija, katastar emisija, kvalitetu zraka, nadzor i kazne za prekršaje za pravne i fizičke osobe. Odredbe ovog Zakona ne primjenjuju se na emisije u zrak iz kućanskih aktivnosti ili kućanskih izvora izgaranja čija je toplinska snaga manja od 250 KW. U kućanskim izvorima emisija mogu se koristiti samo goriva (kruta i tekuća) navedena u standardima koje je utvrdio Institut za standarde BiH. Goriva za motorna vozila moraju biti u skladu sa standardima kvalitete koje je objavio Institut za standarde BiH.

Pravilnikom o praćenju kvalitete zraka utvrđeno je da je ovlaštena institucija za upravljanje sustavom praćenja kvalitete zraka Federalni hidrometeorološki zavod (FHMI), koji je odgovoran za sljedeće:

- uspostava, organizacija i upravljanje sustavom praćenja kvalitete zraka u Federaciji BiH, kao dio monitoringa u BiH
- uspostava informacijskog sustava kvalitete zraka za izvještavanje o rezultatima praćenja u propisanim obrascima

⁴³“Službene novine Federacije BiH”, br. 28/06, 2/10, 57/20

⁴⁴“Službene novine Federacije BiH”, br. 51/06, 79/06, 11/09

⁴⁵“Službene novine Federacije BiH”, br. 33/03 i 04/10

⁴⁶“Službene novine Federacije BiH”, br. 12/05 i 09/16

⁴⁷“Službene novine Federacije BiH”, br. 01/12, 50/19 i 3/21

⁴⁸“Službene novine Federacije BiH”, br. 12/05

Mreža za praćenje kvalitete zraka može biti 1) savezna (kao dio nacionalne), 2) kantonalna, 3) gradska/općinska, 4) operatera postrojenja i objekata i 5) posebnih područja. Praćenje saveznog značaja provodi FHMI. Izbor lokacije saveznih mjernih postaja te njihova vrsta i broj, kao i učestalost mjerenja, određeni su u Saveznoj strategiji zaštite zraka od onečišćenja.

FHMI je dužan izvještavati o rezultatima monitoringa FMOT-u, Federalnom ministarstvu zdravstva, odnosno unutar njega Federalnom zavodu za javno zdravstvo Federacije BiH, Federalnom zavodu za statistiku i javnosti u BiH. FHMI je također dužan dostaviti rezultate monitoringa institucijama BiH koje su odgovorne za izvještavanje Europske agencije za okoliš (EEA) i Tajništva relevantnih konvencija koje je BiH ratificirala, potpisala ili im pristupila.

5.3. Usporedba nacionalnog zakonodavstva i ekoloških i socijalnih zaštitnih mjera Svjetske Banke

Tema	Nacionalno zakonodavstvo (FBiH)	ESS Svjetske Banke	Ključne razlike	Praznine / Korektivne Radnje
Procjena utjecaja na okoliš (EIA)	Zakon o zaštiti okoliša (SN FBIH 33/03, 38/09, 63/10, 66/13). Za projekte iznad pragova potrebna je procjena utjecaja na okoliš (EIA); ograničen društveni opseg.	ESS1 – temeljen na riziku (visok/značajan/umjeren/nizak), zahtijeva kumulativna, neizravna, prekogranična i društvena analiza utjecaja.	Zakon Federacije BiH = biofizički fokus; SB = šire (društveno, kumulativno, alternative).	Primijeniti opseg SB u ESMF-u; zahtijevati kumulativne i društvene aspekte u ESIA/ESMP-ovima.
Bioraznolikost	Zakon o zaštiti prirode (SN FBIH 66/13). Štiti vrste/staništa, dozvole za zaštićena područja.	ESS6 – zahtijeva zaštitu modificiranih, prirodnih i kritičnih staništa + usluga ekosustava.	Nacionalno pravo = samo zaštićena područja; SB = također kritična staništa + usluge ekosustava.	Primijenite pristup SB; provjerite usluge ekosustava i kritična staništa.
Buka i kvaliteta zraka	Zakon o zaštiti zraka (SN FBIH 33/03, 04/10, 81/09); Zakon o zaštiti od buke (SN FBIH 110/12).	ESS3 – učinkovitost resursa, sprječavanje onečišćenja, GIIP.	FBiH = numerička ograničenja; SB = GIIP + kontinuirano praćenje.	Primijeni Svjetska Banka standarde; osigurati da izvođači radova slijede GIIP.
Rad i radni uvjeti	Zakon o radu Federacije BiH (NN 26/16, 89/18). Regulirana zaštita na radu, priznata sindikalna prava, ali nema GRM-a ili dubinske analize lanca opskrbe.	ESS2 – obuhvaća izravne, ugovorne, lokalne i primarne opskrbe radnike; zahtijeva GRM, OHS, dubinsku analizu lanca opskrbe.	Federacija BiH = nema nadzora GRM-a/lanca opskrbe; SB = zahtijevaju GRM + širu pokrivenost radnika.	Pripremiti LMP s GRM-om za radnike; proširiti nadzor na lanac opskrbe prema SB-u.
Stjecanje zemljišta i egzistencija	Zakon o eksproprijaciji (SN FBIH 70/07, 36/10). Naknada po zamjenskoj cijeni, ali samo za formalne vlasnike.	ESS5 – zahtijeva izbjegavanje/minimiziranje, obnovu sredstava za život, podršku neformalnim/ranjivim korisnicima.	Federacija BiH = ograničeno na zakonite vlasnike; SB = uključuje neformalne korisnike + sredstva za život.	Pripremiti RPF/RAP prema SB; osigurati podršku ranjivim/neformalnim korisnicima.
Kulturna baština	Zakon o kulturnoj baštini (SN FBIH 66/88, 2/90, 20/02). Fokus na fizičku baštinu; dozvole za spomenike.	ESS8 – materijalna + nematerijalna baština, slučajni nalazi, konzultacije s lokalnom zajednicom.	Federacija BiH = samo fizički; nema slučajnih nalaza; SB = opipljivo + nematerijalno + slučajni nalazi.	Uključite postupak slučajnih nalaza u ESMP-ove; uzmite u obzir nematerijalnu baštinu prilikom probira.

Za potrebe ovog ESMF-a i svih ostalih dokumenata o zaštitnim mjerama pripremljenih u okviru Projekta (uključujući LMP, RAP i SEP), primjenjivat će se stroži kriteriji između zakonodavstva Federacije BiH i ESS-ova Svjetske Banke.

6. INSTITUCIONALNI OKVIR

6.1. Institucije na razini BiH

Prema Daytonskom sporazumu, pitanja poput vanjske politike, politike vanjske trgovine i carinske politike spadaju u nadležnost institucija BiH. Sve vladine funkcije i ovlasti koje nisu izričito dodijeljene institucijama BiH pripadaju entitetima/Distriktu. To uključuje upravljanje vodama, zaštitu okoliša, poljoprivredu, zemljište i šumarstvo. Međutim, nacionalna razina ima neke ovlasti u područjima koja se odnose na provedbu međunarodnih ugovora, zaštitu okoliša i upravljanje vodama.

Na državnoj razini, Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa (MVTiEO) odgovorno je, između ostalog, za zadatke i dužnosti iz nadležnosti BiH, a koji se odnose na definiranje politike, osnovnih načela, koordinaciju aktivnosti i usklađivanje planova entitetskih tijela i institucija na međunarodnoj razini u područjima poljoprivrede, energetike, zaštite okoliša, razvoja i korištenja prirodnih resursa te turizma. Sektor za vodne resurse, turizam i zaštitu okoliša unutar MVTiEO-a, između ostalog, zadužen je za definiranje politike, osnovnih načela, koordinaciju aktivnosti i usklađivanje planova entitetskih tijela i institucija na međunarodnoj razini u područjima zaštite okoliša, razvoja i korištenja prirodnih resursa te turizma u BiH.

6.2. Institucije na razini Federacije BiH

U skladu s ciljem Projekta podrške poboljšanju glavnih cestovnih intervencija u odabranim područjima Bosne i Hercegovine, pregled institucija i njihovih odgovornosti relevantnih za ovaj Projekt nalaze se u donjoj tablici.

Institucija	Odgovornosti
Federalno ministarstvo okoliša i turizma (FMOiT)	Ministarstvo obavlja upravne, stručne i druge poslove iz nadležnosti Federacije BiH koji se odnose na zaštitu zraka, vode i tla; izradu strategije i politike zaštite okoliša, standarda za kvalitetu zraka, vode i tla, praćenje i kontrolu okoliša u području zraka, vode i tla. Ministarstvo je također glavno tijelo za zaštitu okoliša (uključujući zaštitu prirode) i izdavanje okolišnih dozvola na razini Federacije BiH. Sektor za okoliš ovog ministarstva obavlja sljedeće aktivnosti: • priprema i koordinacija razvoja dugoročnih strateških dokumenata u području zaštite okoliša i prirode, uključujući sve sastavnice okoliša i njihovu interakciju (zrak, voda, tlo, bioraznolikost) radi sprječavanja onečišćenja okoliša, sprječavanja štete, smanjenja i/ili uklanjanja štete nanese okolišu te vraćanja okoliša u stanje prije nastanka štete • koordinacija pripreme i provedbe kratkoročnih i dugoročnih planova za zaštitu i poboljšanje postojećeg stanja okoliša za Federaciju BiH • sudjelovanje u pripremi i provedbi strateških i planskih dokumenata na razini države BiH koji su relevantni za okoliš • izrada programa i mjera upravljanja za zaštićena područja Federacije BiH • priprema stručnih podloga za izradu zakona, podzakonskih akata i drugih propisa iz područja zaštite okoliša i prirode, uz njihovo usklađivanje s pravnom stečevinom EU • praćenje usklađenosti propisa o zaštiti okoliša u Federaciji/Bosni i Hercegovini s pravnom stečevinom EU za poglavlje 27 - Okoliš i klimatske promjene • sudjelovanje u procesu strateške procjene utjecaja na okoliš • razrada i poduzimanje preventivnih mjera usmjerenih na potpuno očuvanje okoliša, prirodnih zajednica (biocenoza) i racionalno korištenje prirodnih resursa i energije slijedeći načela održivog razvoja • praćenje međunarodnih instrumenata (konvencija, protokola, ugovora, sporazuma itd.), posebno onih koje je potpisala i ratificirala BiH, za koje Federalno ministarstvo ima ulogu nacionalne kontaktne točke • obavljanje drugih poslova iz nadležnosti Sektora. •

Federalno ministarstvo prometa i komunikacija	Obavlja upravne, stručne i druge poslove iz nadležnosti Federacije BiH koji se odnose na promet i komunikacije, a koji uključuju, između ostalog, riječni i jezerski promet. Prati stanje razvoja i sigurnost vodne plovidbe i kombiniranog prometa, inicira i surađuje u izradi planova razvoja i programa održavanja u pojedinim oblicima prometa, inicira donošenje međunarodnih ugovora, konvencija, sporazuma i drugih akata, sudjeluje u izradi zakona i podzakonskih akata u području prometa.
Federalno Ministarstvo prostornog uređenja	Odgovoran za prostorno planiranje i korištenje zemljišta na razini Federacije BiH, dugoročne planove za iskorištavanje prirodnih resursa i zaštitu nacionalnih spomenika i područja od iznimnog prirodnog, arhitektonskog, kulturnog i povijesnog značaja. Također odgovoran za izdavanje urbanističkih suglasnosti, građevinskih dozvola i dozvola za upotrebu na razini Federacije BiH.
Federalno Ministarstvo poljoprivrede, vodnog gospodarstva i šumarstva	U pogledu upravljanja i zaštite voda obavlja sljedeće: pripremu strategija i razvojnih politika za upravljanje vodama; koordinira praćenje stanja vodnih resursa; predlaže mjere za poboljšanje stanja voda u Federaciji; provodi postupke dodjele koncesija iz nadležnosti Sektora; rješava, na zahtjev, izdavanje vodnih akata i odluka (vodoprivredni uvjeti, suglasnosti, dozvole i nalozi); nadzire rad Agencija za vode; nadzire zakonitost akata koje donose kantoni; koordinira upravljanje vodama s kantonima.
Ministarstvo rada i socijalne politike	Obavlja administrativne, stručne i druge poslove koji se odnose na: politiku rada i zapošljavanja; radne odnose i prava iz radnih odnosa; zaštitu na radu; mirovinsko-invalidsko osiguranje; međunarodne konvencije koje proizlaze iz Ustava BiH, ugovore i bilateralne sporazume u području zapošljavanja; socijalno osiguranje i solidarnost; socijalnu zaštitu i druge poslove utvrđene zakonima u tim područjima.
Federalno Ministarstvo kulture i sporta, Odjel za kulturno-povijesnu baštinu	Odjel za kulturno-povijesnu baštinu i kulturu obavlja administrativne, stručne i druge poslove vezane uz koordinaciju u području zaštite i korištenja kulturno-povijesne baštine, u muzejskoj, arhivskoj, knjižničnoj, izdavačkoj, kazališnoj, glazbenoj, vizualnoj i filmskoj djelatnosti, djelatnostima ustanova, udruga, zaklada i drugih pravnih osoba u području kulture, prati i proučava stanje i pojave u tim područjima na temelju prikupljanja i obrade podataka s prijedlozima mjera za rješavanje utvrđenih problema, izrađuje analize, izvješća, informacije, izvještaje, studije, programe, planove, procjene i druge stručne, informativne, planske, dokumentacijske i analitičke materijale u tim područjima, provodi stručnu obradu sistemskih rješenja od značaja za ta područja, inicira i sudjeluje u izradi zakona i drugih propisa u području kulturno-povijesne baštine i kulture, vodi bazu podataka pravnih osoba u kulturi, vodi evidenciju kulturnih događaja u Federaciji Bosne i Hercegovine, planira, inicira i sudjeluje u izradi standarda u području kulture, priprema prijedloge planova financiranja, prijedloge za raspodjelu sredstava te pronalazi načine za poboljšanje raspodjele proračunskih sredstava za financiranje zaštite... kulturno-povijesne baštine i kulture u Federaciji Bosne i Hercegovine, te obavlja i druge poslove iz područja kulture i kulturno-povijesne baštine.
Federalna uprava za inspekcijske poslove	Sastoji se, između ostalog, od sljedećih relevantnih inspektorata: inspektorat rada, šumarski, urbano-ekološki, prometni, vodoprivredni i energetske inspektorat. Nadgledao je provedbu propisa u relevantnim područjima na saveznoj razini: rad, šumarstvo, okoliš, promet, vode, energija itd.

Tablica 4: Institucije na razini Federacije BiH relevantne za ovaj projekt

6.3. Institucije na razini kantona i općina

Popis institucija na kantonalnoj razini relevantnih za Projekt nalazi se u donjoj tablici.

Institucija	Odgovornosti
Kantonalna ministarstva zadužena za okoliš	Obavlja upravne, stručne i druge poslove iz nadležnosti kantona vezane za zaštitu okoliša, kao što su: • zadaci vezani uz opću politiku zaštite okoliša u postizanju uvjeta za održivi razvoj, zaštitu tla, vode, zraka, flore i faune te gospodarenje otpadom • priprema nacrtak zakona, drugih propisa i općih akata vezanih za zaštitu okoliša u Kantonu • poslovi upravnog rješavanja prvog stupnja u postupku izdavanja okolišnih dozvola i dozvola za gospodarenje otpadom • izrada strateških planova Kantona u oblasti okoliša i sudjelovanje u pripremi planova od značaja za Federaciju • praćenje i predlaganje mjera za poboljšanje stanja u području zaštite okoliša

	• upravljanje informacijskim sustavom zaštite okoliša • procjena uvjeta za rad pravnih i fizičkih osoba u području zaštite okoliša • ostvarivanje suradnje s drugim subjektima u zaštiti okoliša • predlaganje financiranja projekata od posebne važnosti za stanje okoliša i zaštitu područja prirodne baštine te nadzor nad provedbom tih projekata • pruža podršku obrazovanju i unapređenju ekološke svijesti građana te podršku nevladinim ekološkim organizacijama.
Kantonalna ministarstva zadužena za prostorno planiranje	Obavlja upravne i stručne poslove utvrđene Ustavom, zakonom i drugim propisima, koji se odnose na ostvarivanje nadležnosti Kantona u području prostornog uređenja. Ministarstva kantona nadležna za prostorno uređenje također su nadležna za izdavanje urbanističkih dozvola, građevinskih dozvola i uporabnih dozvola na kantonalnoj razini za građevine od interesa za Kanton, ili koje se grade na području dviju općina koje nisu dio Grada ili na području općine koja nije dio Grada i Kantona, ili koje mogu imati negativne utjecaje na okoliš kantona.
Ministarstvo prometa	Sektor za promet, koji djeluje unutar Ministarstva, obavlja sljedeće zadatke: • pratiti funkcioniranje prijevoza • provodi analizu, planiranje i razvoj prijevoza, organizaciju i poboljšanje putničkog i teretnog prijevoza u Kantonu • sudjeluje u izradi opisa poslova ili tehničkih karakteristika za natječajnu dokumentaciju u postupku javne nabave • prati situaciju i priprema prijedloge rješenja za ostale oblike prijevoza u Kantonu, kao što su biciklistički promet, prijevoz u druge svrhe (mobilni telefoni, role, skateboardi itd.), pješački promet • priprema i usklađuje prometne planove za razvoj mobilnosti • određivanje mreže prometnih linija i voznog reda na području Kantona • kontrola i nadzor javnog putničkog prijevoza na području Kantona • definira minimalne uvjete za uspostavljanje novih linija, kao i stajališta • prati rad svih prijevoznika u Kantonu • obavlja poslove upravljanja, kontrole i razvoja prometa te uvođenja novih tehnologija u području javnog prijevoza • ostvaruje suradnju s nadležnim inspekcijama i drugim tijelima s ciljem nesmetanog protoka prometa.
Kantonalna ministarstva nadležna za rad	Obavlja upravne i stručne poslove na kantonalnoj razini vezane uz izvršavanje zakona i drugih propisa iz područja rada, radnih odnosa i zapošljavanja na kantonalnoj razini; prati provedbu zakonodavstva iz područja rada i zapošljavanja te zakonodavstva vezanog uz prava i socijalnu sigurnost nezaposlenih osoba; predlaže i sudjeluje u izradi zakona i podzakonskih akata iz područja rada, radnih odnosa i zapošljavanja na kantonalnoj razini i dr.
Kantonalne institucije za zaštitu prirode, kulturne i povijesne baštine	Odgovoran za: brigu o zaštiti, korištenju i obnovi baštinskih dobara, utvrđivanje mjera zaštite, vođenje registra baštinskih dobara, davanje mišljenja u postupku ograničavanja prava korištenja zaštićenih baštinskih dobara itd.
Kantonalne inspekcije	Nadgledao provedbu zakonodavstva u relevantnim područjima na kantonalnoj razini: rad, šumarstvo, okoliš, promet, vode, energija itd.
Lokalne uprave (općine i gradovi - uključujući resorne sektore/odjeljenja)	Služiti kao prva kontaktna točka, provoditi terenski rad, distribuirati materijale vezane uz projekt, voditi javne sastanke i konzultacije te održavati vezu između ciljanih skupina i PIMT-a. Administrativno upravljati procesom otkupa zemljišta.
Veterinarske inspekcije i lokalna komunalna poduzeća	Na razini kantona, veterinarske inspekcije nadziru poštivanje Zakona o veterinarstvu i osiguravaju sigurno uklanjanje životinjskih leševa. Na općinskoj razini, komunalna poduzeća odgovorna su za stvarno uklanjanje i zbrinjavanje uginulih životinja s cesta, u skladu s važećim veterinarskim i okolišnim propisima. Cestovne uprave (JP Ceste FBiH za magistralne ceste, općine za lokalne ceste) moraju obavijestiti i koordinirati s tim institucijama kako bi se osiguralo pravovremeno i sigurno rukovanje leševima.

Tablica 5: Institucije na razini kantona relevantne za ovaj projekt

7. PROCJENA OKOLIŠNOG I DRUŠTVENOG RIZIKA PROJEKTA

7.1. ESS-ovi relevantni za projekt

Svjetska Banka (SB) definirala je specifične ESS-ove, koji su osmišljeni kako bi pomogli Zajmoprimcima u upravljanju rizicima i utjecajima Projekta te poboljšanju njihove ekološke i društvene učinkovitosti, putem pristupa temeljenog na rizicima i rezultatima. ESS-ove Svjetske Banke prate neobvezujuće smjernice, bilješke o najboljoj praksi, predlošci i kontrolne liste.⁴⁹

Kratak pregled ESS-ova SB koji se smatraju primjenjivima za Projekt prikazan je u donjoj tablici.

Standardi Svjetske Banke za okoliš i sigurnost		Relevantnost
ESS 1	Procjena i upravljanje okolišnim i društvenim rizicima i utjecajima	Relevantno
ESS 2	Rad i radni uvjeti	Relevantno
ESS 3	Učinkovitost resursa i sprječavanje i upravljanje onečišćenjem	Relevantno
ESS 4	Zdravlje i sigurnost zajednice	Relevantno
ESS 5	Otkup zemljišta, ograničenja korištenja zemljišta i prisilno preseljenje	Relevantno
ESS 6	Očuvanje bioraznolikosti i održivo upravljanje živim prirodnim resursima	Relevantno
ESS 7	Autohtoni narodi	Nije relevantno
ESS 8	Kulturna baština	Relevantno
ESS 9	Financijski posrednici	Nije relevantno
ESS 10	Uključivanje zainteresiranih strana i objavljivanje informacija	Relevantno

Tablica 6: Relevantnost ESS-a za ovaj projekt

7.2. Klasifikacija rizika

Kao dio postupaka zaštite okoliša i društva, uspostavlja se sustav kategorizacije za podprojekte s jasno definiranim kategorijama rizika u skladu s ESF-om Svjetske Banke. Kategorizacija rizika utjecat će na opseg i prirodu dubinske analize okoliša i društva te upravljanja rizicima aktivnosti i podprojekata.

Banke klasificiraju sve projekte u jednu od sljedeće četiri skupine,

- Visoki rizik
- Značajan rizik
- Umjereni rizik
- Nizak rizik.

Kako bi se odredila odgovarajuća klasifikacija rizika, sljedeća pitanja se uzimaju i uzimaju se u obzir:

- Vrsta, lokacija, osjetljivost i opseg Projekta;
- Priroda i opseg potencijalnih okolišnih i društvenih rizika i utjecaja;
- Kapacitet i predanost Zajmoprimca (uključujući bilo koju drugu agenciju odgovornu za provedbu Projekta) za upravljanje okolišnim i društvenim rizicima i utjecajima na način koji je u skladu s ESS-ovima;
- Druga područja rizika koja mogu biti relevantna za provedbu mjera i ishoda ublažavanja izvanrednih situacija.

Opće smjernice za klasifikaciju rizika dane su u Tablici 7.

⁴⁹Dostupno na engleskom jeziku na: <http://www.worldbank.org/en/Projects-operations/environmental-and-social-framework/brief/environmental-and-social-framework-resources#guidancenotes>

Tablica 7: Klasifikacija rizika za podprojekte SB

Vrsta projekta, lokacija, osjetljivost, opseg	Priroda i opseg rizika i utjecaja ES-a, dostupna sredstva za ublažavanje	Kapacitet i predanost zajmoprimca	Kontekstualni rizik relevantan za mjere zaštite okoliša
<i>VISOK RIZIK - kao takav neće ispunjavati uvjete za financiranje</i>			
• Složeno • velikih do vrlo velikih razmjera • na osjetljivom mjestu/mjestima	• širok raspon značajnih negativnih rizika i utjecaja; • dugoročno, trajno i/ili nepovratno, nemoguće u potpunosti izbjeći; • neke se ne mogu ublažiti ili zahtijevaju složeno, nedokazano ublažavanje, sofisticiranu društvenu analizu; • velike magnitude i/ili prostornog opsega (veliko do vrlo veliko područje ili populacija); • značajni štetni kumulativni ili prekogranični utjecaji; • velika vjerojatnost ozbiljnih štetnih učinaka na ljudsko zdravlje i/ili okoliš; • visoka vrijednost i osjetljivost (npr. zaštićena i međunarodno priznata područja); • visokovrijedna, osjetljiva zemljišta ili prava autohtonih naroda i drugih ranjivih manjina; • Intenzivno ili složeno prisilno preseljenje ili stjecanje zemljišta; • Utjecaji na kulturnu baštinu ili gusto naseljena urbana područja; • može uzrokovati značajne društvene sukobe, štetu ili rizike za ljudsku sigurnost; - povijest nemira u nekom području ili sektoru, zabrinutost zbog upotrebe sigurnosnih snaga.	• neizvjesna, sukobljena nadležnost agencije; • zakonodavstvo i propisi koji ne adresiraju rizike i utjecaje; • vrše se promjene važećeg zakonodavstva; • provedba je slaba; • ograničeno iskustvo u provedbenim agencijama; • izazovi i zabrinutost u vezi s dosadašnjim rezultatima u vezi s pitanjima zaštite okoliša; • značajan kapacitet za angažman zainteresiranih strana, predanost, praćenje	• čimbenici izvan kontrole projekta koji utječu na učinkovitost i rezultate zaštite okoliša
ZNAČAJAN RIZIK			
• nije tako složeno • velikih do srednjih razmjera • nije tako osjetljiva lokacija	• neki značajni rizici i utjecaji; • uglavnom privremeno, predvidljivo i/ili reverzibilno; • mogućnost izbjegavanja ili preokretanja, ali uz značajna ulaganja i vrijeme; • može dovesti do ograničenog stupnja društvenog sukoba, štete i rizika za ljudsku sigurnost; • srednje veličine i/ili prostornog opsega (srednje do veliko područje i populacija); • manje ozbiljni, lakše izbježiv/ublaženi kumulativni i/ili prekogranični utjecaji;	• neizvjesna, sukobljena nadležnost agencije; • zakonodavstvo i propisi koji ne adresiraju rizike i utjecaje; • vrše se promjene važećeg zakonodavstva; • provedba je slaba; • u nekim aspektima, ograničeno iskustvo u provedbenim agencijama; • neke zabrinutosti u vezi s dosadašnjim rezultatima u vezi s problemima zaštite okoliša lako su riješene;	

	• srednja do niska vjerojatnost ozbiljnih štetnih učinaka na ljudsko zdravlje i/ili okoliš (s poznatim i pouzdanim mehanizmima za sprječavanje ili minimiziranje); • manji utjecaji na područja visoke vrijednosti ili osjetljivosti; • lakše dostupne i pouzdanije mjere ublažavanja i/ili kompenzacije.	• neke zabrinutosti u vezi s angažmanom zainteresiranih strana lako se rješavaju.
UMJERENI RIZIK		
• bez aktivnosti s visokim potencijalom za štetu ljudima ili okolišu • smješteno daleko od osjetljivih područja	• rizici i utjecaji vjerojatno neće biti značajni; • nije složen i/ili velik; • predvidljivo i očekuje se da će biti privremeno i/ili reverzibilno; • niske magnitude; • specifičan za lokaciju, bez vjerojatnosti utjecaja izvan područja djelovanja Projekta; • mala vjerojatnost ozbiljnih štetnih učinaka na ljudsko zdravlje i/ili okoliš; • očekuje se da će rutinske sigurnosne mjere biti dovoljne za sprječavanje nesreća; • lako	
NIZAK RIZIK		
	• minimalni ili zanemarivi rizici za i utjecaji na ljudske populacije i/ili okoliš; • malo ili nimalo negativnih rizika, utjecaja i problema; • nema daljnje procjene nakon probira.	

Svi projekti koji su podneseni na odobrenje bit će dodatno procijenjeni prema definiciji visokog i značajnog rizika navedenoj u Tablici 7 i Tablici 1.

7.3. Preliminarna identifikacija potencijalnih utjecaja na okoliš i društvo s predloženim mjerama ublažavanja

Utjecaji na okoliš i društvo utvrđeni u ovoj fazi su preliminarni i zahtijevaju daljnju razradu na razini podprojekta i njegovog specifičnog područja. Vjerojatnost njihove pojave mora se procijeniti tijekom „faze projektiranja“ podprojekta i u fazi procjene utjecaja na okoliš i društvo (izrada studije utjecaja na okoliš i/ili samo studije utjecaja na okoliš).

Projekt predviđa radove na obnovi, poboljšanje postojećeg stanja cesta i njihovih tehničkih karakteristika, bilo zbog zahtjeva za razinom uslužnosti magistralnih cesta ili zbog propadanja već funkcionalnih objekata. Utjecaji na okoliš i društvo mogu uključivati, ali nisu ograničeni na:

- Stvaranje otpada (aktivnosti obnove cesta stvaraju građevinski otpad kao što su asfalt, beton i iskopi)
- Kvaliteta zraka (Emisije prašine iz aktivnosti obnove cesta mogu utjecati na kvalitetu zraka u blizini lokacije projekta)
- Rizici sigurnosti i zaštite na radu

- Poremećaji u prometu (Prometne gužve i obilaznice tijekom obnove cesta mogu poremetiti rad lokalnih zajednica i poduzeća)
- Utjecaj na tlo (klizišta, erozija, zimsko održavanje itd.)
- Utjecaj na podzemne i površinske vode
- Emisije buke

Pregled potencijalnih utjecaja Projekta na okoliš i društvo, kao i mjera ublažavanja, dan je u Tablici 8 u nastavku.

Komponenta	Utjecaji na okoliš i društvo	Faza I: Tijekom pripreme projekta	Faza II: Faza izgradnje						Faza III: Tijekom korištenja objekta	Procjena utjecaja	Mjere ublažavanja
			Zemljani radovi uključujući kamenolome	Polaganje asfalta	Rad strojeva	Betonarne i drobilice	Higijenski uvjeti i otpad	Nepravilno odlaganje tekućeg i krutog otpada			
Obnova glavnih cestovnih površina	Stvaranje otpada	-	Moguće onečišćenje voda zbog curenja goriva i maziva	Moguće onečišćenje vode iz asfaltnih postrojenja	Moguća kontaminacija vode	Moguća kontaminacija vode u prostorima za održavanje opreme	Moguća kontaminacija vode	Moguća kontaminacija vode	moguće onečišćenje vode kao posljedica nesreća i nakupljanja emisija	Aktivnosti obnove cesta stvaraju građevinski otpad poput asfalta, betona i iskopa	Provedbom plana gospodarenja otpadom. Nadzor gradilišta dužan je mjesečno izvještavati o odlaganju takvih materijala i osigurati da se asfalt ne odlaže namjerno ili slučajno negdje izvan određenog mjesta. Zabraniti i spriječiti ilegalno odlaganje otpada.
	Zagađenje zraka i buka	-	Stvaranje prašine	Stvaranje prašine	Suspendirane čestice, NO ₂ , SO ₂	Zagađenje prašinom	Miris/dim	-	Suspendirane čestice, NO ₂ , SO ₂	Potencijalni onečišćivači zraka su održavanje strojeva, kretanje strojeva, izvođenje zemljanih radova i slično. Emisija prašine je izvjesna pojava u kamenolomima tijekom cijelog tehnološkog procesa. Radovi na sanaciji uključuju razbijanje, kopanje, drobljenje, transport i odlaganje materijala. Lokalno, kvaliteta zraka može biti narušena zbog prometa strojeva i povećanja ispušnih plinova NO _x i SO ₂ iz građevinskih strojeva.	Prskanje vodom glavni je način kontrole prašine. Prskanje vodom površina cesta, uključujući ceste u kamenolomima i pozajmišta, treba redovito provoditi tijekom izvođenja radova, posebno u blizini naselja i tijekom sušnih razdoblja. Tijekom radova miniranja u kamenolomima moraju se koristiti usisivači za skupljanje prašine; radovi miniranja moraju se izvoditi tijekom tihog vjetra; prevezeni materijal mora biti pokriven kako bi se spriječila emisija prašine. Upiti moraju imati koncesije i važeću okolišnu dozvolu.

			Buka i vibracije		Buka i vibracije	Buka			Buka	Radovi na gradilištu mogu uzrokovati buku koja je privremena. Međutim, iako je privremene prirode i umjerenog značaja, buka može uzrokovati dugoročne negativne posljedice u blizini naselja ako se ne ublaži.	U slučaju ometanja bukom, kada razine buke prelaze dopuštene granice, treba uvesti privremene zvučne barijere kao mjeru ublažavanja. ESMP planovi trebaju detaljnije procijeniti utjecaje buke specifične za lokaciju na lokalno stanovništvo, a izvođač radova mora slijediti upute iz ESMP planova.
	Zaštita i sigurnost na radu i rizici zaštite na radu		Utjecaj zbog udisanja prašine Opasnosti od zdravlja i sigurnosti na radu zbog miniranja Problemi s bukom Opasnosti od odrona kamenja, klizišta i erozije	Miris asfalta i prašina	Sudari s vozilima, pješacima i stokom. Slučajne ozljede/smrtnosti radnika.	Utjecaj zbog udisanja prašine	Povećanje izvora zaraznih bolesti	Povećanje izvora zaraznih bolesti		Negativni utjecaji tijekom izvođenja radova mogu se dogoditi radnicima zbog opasnog poslovnog okruženja, odnosno izloženosti prašini, buci, miniranju, odronima kamenja, eroziji i nesigurnom kretanju strojeva. Štoviše, sigurnost korisnika cesta tijekom izvođenja radova može biti ugrožena. Radni kampovi, tj. priljev stranih radnika, vrlo su malo vjerojatni zbog malih ulaganja i malog opsega radova po podprojektu. Trajanje radova bit će relativno kratko s relativno malim brojem radnika u odnosu na stanovništvo lokalne zajednice. Za izvođenje radova vjerojatno će biti angažirane lokalne tvrtke. Stoga su zdravstveni i sigurnosni rizici za lokalnu zajednicu mali.	Izvođač radova je dužan osigurati radnicima sigurno i zdravo radno okruženje. Izvođač radova je dužan provoditi sigurnosne mjere te osigurati i uputiti radnike o pravilnoj upotrebi zaštitne opreme. Svi operateri građevinskih strojeva moraju biti kvalificirani i certificirani za to radno mjesto. Također mora biti dostupno pružanje prve pomoći u slučaju nesreća i brzi prijevoz do najbliže bolnice. Svi građevinski strojevi moraju biti u ispravnom stanju i pridržavati se smjera kretanja unutar gradilišta kao i propisa na javnim cestama. Sigurnost korisnika cesta osigurat će se privremenom prometnom regulacijom i primjenom Plana upravljanja prometom tijekom izvođenja radova. Svi upiti moraju biti licencirani s važećom okolišnom dozvolom. Izvođač radova je odgovoran za sigurnost radnika i njihovo ponašanje.
	Generiranje prometa	Tijekom pripreme projekta procjenjujemo potencijalne utjecaje na okoliš i društvo povezane sa sigurnošću prometa. To uključuje procjenu kako građevinske aktivnosti mogu utjecati na lokalne prometne obrasce, sigurnost pješaka i stanje na cestama. Poduzimaju se mjere za ublažavanje rizika, kao što su provedba privremenih planova upravljanja prometom, osiguravanje jasne signalizacije i komunikacija s zajednicom kako bi se smanjili poremećaji i povećala sigurnost svih zainteresiranih strana u promet.								Tijekom izvođenja radova doći će do privremenog prekida prometnih tokova.	Korisnici cesta moraju biti obaviješteni o poremećajima u prometu prije početka radova. Plan upravljanja prometom mora se izraditi i provesti kako bi se osigurala kontinuirana cirkulacija

					prometa i smanjili negativni utjecaji građevinskih radova na redoviti protok prometa.
	Protivljenje zajednice podprojekt u	Tijekom pripreme projekta uzimamo u obzir protivljenje zajednice podprojektu. Suradujemo s lokalnom zajednicom, slušamo zabrinutosti i radimo na njihovom transparentnom rješavanju. To pomaže u izgradnji povjerenja i osigurava da projekt poštuje i okoliš i potrebe zajednice.		Tijekom pripreme projekta i ranih faza provedbe postoji potencijalni rizik od protivljenja zajednice zbog uočenih negativnih utjecaja poput povećane buke, prašine, poremećaja u prometu ili zabrinutosti oko korištenja zemljišta. Nedostatak transparentne komunikacije ili isključenje iz donošenja odluka može eskalirati napetosti i odgoditi provedbu projekta.	Kako bi se to ublažilo, projekt će osigurati rano i uključivo uključivanje zainteresiranih strana, s posebnom pažnjom na potencijalno pogođene skupine. Razvit će se i provesti Plan uključivanja zainteresiranih strana (SEP) kako bi se osigurala strukturirana, kontinuirana komunikacija s zajednicom. Informacije o projektu dijelit će se u formatima koji su dostupni i razumljivi svim dionicima, uključujući materijale na lokalnom jeziku i, gdje je potrebno, vizualna pomagala. Osim toga, prije početka fizičkih radova bit će uspostavljen i operativan Mehanizam za rješavanje pritužbi (GRM), koji će članovima zajednice pružiti kanal za izražavanje zabrinutosti i primanje pravovremenih i pravednih odgovora. Gdje je to primjereno, dizajn projekta ili metode provedbe bit će prilagođene kako bi se udovoljilo valjanim povratnim informacijama zajednice. Sve aktivnosti uključivanja i izražena zabrinutost bit će dokumentirane i uključene u periodična izvješća o projektu.
	Slučajni nalazi	To uključuje temeljitu procjenu i razmatranje svih nepredviđenih otkrića ili događaja koji bi se mogli pojaviti tijekom provedbe projekta i faze izgradnje.	-	Tijekom građevinskih aktivnosti koje uključuju iskapanje ili zemljane radove, postoji mogućnost otkrića kulturno ili povijesno značajnih artefakata, građevina ili ljudskih ostataka. Ako se s njima ne postupa na odgovarajući način, takvi slučajni nalazi	Kako bi se riješio ovaj rizik, u sve ugovore o gradnji bit će uključen formalni Postupak za slučajne nalaze, usklađen s nacionalnim zakonodavstvom i međunarodnom dobrom praksom. Izvođači radova i timovi za nadzor gradilišta bit će osposobljeni za prepoznavanje i prijavljivanje

				moгу rezultirati gubitkom vrijedne kulturne baštine i uzrokovati prekide radova ili pravne probleme.	svih potencijalnih slučajnih nalaza. U slučaju otkrivanja takvih predmeta, građevinski radovi na zahvaćenom području bit će odmah obustavljeni, a bit će obaviješteni nadležna tijela za kulturnu baštinu. Područje će biti osigurano kako bi se spriječilo daljnje uznemiravanje dok nadležna tijela ne procijene otkriće. Radovi će se nastaviti tek nakon što se od tih tijela dobije službeno odobrenje i smjernice. Sva otkrića i naknadne radnje bit će zabilježeni i prijavljeni kao dio projektne dokumentacije.
--	--	--	--	---	---

Tablica 8 Potencijalni utjecaji projekta na okoliš i društvo te mjere ublažavanja te potencijalni utjecaji na okoliš i društvo po fazama projekta

Obnova magistralnih cesta ima potencijal da značajno utječe i na okoliš i na lokalne zajednice. Međutim, provedbom sveobuhvatnog niza mjera ublažavanja koje obuhvaćaju, ali nisu ograničene na, kontrolu erozije, upravljanje bukom i prašinom, zaštitu staništa, učinkovitost resursa, gospodarenje otpadom i upravljanje prometom, negativni učinci mogu se učinkovito ublažiti. Kroz ove mjere, Projekt nastoji djelovati na društveno i ekološki odgovoran način, dajući prioritet dobrobiti i ekosustava i zajednica kojima služi. Kontinuirano praćenje i evaluacija ostat će sastavni dio kako bi se osiguralo pridržavanje ekoloških i društvenih zaštitnih mjera tijekom cijelog životnog ciklusa Projekta, naglašavajući predanost održivom razvoju i poticanju dugoročnih koristi za putnike i okolni okoliš.

7.4. Upravljanje okolišnim i društvenim rizicima

7.4.1. Projekti koji se sastoje od više manjih podprojekata

Za projekte koji se sastoje od više podprojekata, Svjetska Banka nalaže obvezni pregled okolišnih i društvenih (E&S) rizika povezanih sa svakim podprojektom.

Zajmoprimac je dužan provesti temeljite procjene utjecaja na okoliš i društvo za sve podprojekte te pripremiti i izvršiti te podprojekte (uključujući one kategorizirane kao značajne, umjerene i niskorizične) prema lokalnim zakonima i relevantnim standardima zaštite okoliša i društva (ESS) koje je utvrdila SB.

Jedinica za provedbu nadgledat će integraciju upravljanja okolišem tijekom faza planiranja, projektiranja, provedbe i održavanja svakog podprojekta. Također će biti odgovorna za provjeru, praćenje i izvještavanje o ekološkim i društvenim performansama svakog podprojekta, osiguravajući usklađenost s nacionalnim zakonodavstvom i pridržavanje Okvira za okoliš i društvo (ESF). Osim toga, osigurat će učinkovitu provedbu mjera navedenih u odgovarajućim Instrumentima za upravljanje okolišem i društvom (ESMP/Kontrolni popis ESMP).

7.4.2. Povezani objekti

Politika zaštite okoliša i socijalne zaštite za financiranje investicijskih projekata koju je utvrdila Svjetska Banka također propisuje primjenu standarda zaštite okoliša i socijalne zaštite (ESS) na povezane objekte. Ti objekti moraju biti u skladu sa zahtjevima navedenima u ESS-ima u mjeri u kojoj Zajmoprimac ima kontrolu ili utjecaj nad njima. Svjetska Banka će zatražiti od Zajmoprimca da dokaže sva ograničenja u svojoj sposobnosti vršenja kontrole ili utjecaja nad tim povezanim objektima pružanjem relevantnih detalja, koji mogu uključivati pravne, regulatorne i institucionalne čimbenike.

Pojam "Povezani objekti" odnosi se na objekte ili aktivnosti koje nisu financirane kao dio Projekta, ali za koje Svjetska Banka smatra da: (a) imaju izravnu i značajnu vezu s Projektom; (b) provode se istodobno s Projektom ili se planiraju; i (c) su bitni za održivost Projekta i ne bi bili izgrađeni, prošireni ili provedeni da Projekt ne postoji. Da bi se objekt ili aktivnost smatrali Povezanim objektom, moraju ispunjavati sva tri kriterija.

Objekti koji nisu financirani od strane Svjetske Banke proći će početnu procjenu kako bi se utvrdilo spadaju li u kategoriju povezanih objekata. Ako se smatra primjenjivim, provest će se odgovarajuća dubinska analiza utjecaja na okoliš i društvo (E&S), a E&S instrumenti bit će pripremljeni ili primijenjeni za upravljanje povezanim rizicima u skladu s Okvirom za okoliš i društvo (ESF). i Okolišni i društveni standardi (ESS) .

7.4.3. Ekološki i društveni zahtjevi projekta

S obzirom na to da Projekt obuhvaća niz podprojekata koje treba identificirati, pripremiti i izvršiti tijekom njegovog trajanja, u skladu sa zahtjevima zaštite okoliša i društva (E&S) navedenima u ESS 1 Svjetske Banke, Nadzorni inženjer (SE) osigurat će procjenu utjecaja na okoliš i društvo za svaki podprojekt koristeći Okvir za upravljanje okolišem i društvom (ESMF). Za svaki podprojekt, SE će osigurati razvoj odgovarajućih E&S instrumenata vođenih uputama danim u ESMF-u. Odabir E&S instrumenta temeljit će se na rezultatima procesa probira i identificiranim E&S rizicima povezanim s podprojektom.

Tablica 1 prikazuje pregled planiranih aktivnosti u okviru četiri komponente Projekta u usporedbi sa zahtjevima zaštite okoliša i društvenih pitanja koje su postavile Svjetska Banka (SB) i Federacija Bosne i Hercegovine (FBiH). Zahtjevi Federacije Bosne i Hercegovine utemeljeni su na pravnom

okviru koji regulira zaštitu okoliša, upravljanje vodama, prostorno planiranje i gradnju, kako je detaljnije opisano u Poglavlju 5.2: Pregled okolišnih i društvenih zahtjeva u Federaciji Bosne i Hercegovine.

U slučaju razvoja strateških ili drugih referentnih dokumenata, Zajmoprimac će na integrirani način uključiti aspekte upravljanja društvenim i okolišnim rizicima kao dio projektnog dizajna.

Za aktivnosti i nabave predložene za retroaktivno financiranje (tj. traženje sredstava iz Projekta nakon njihovog početka ili završetka), kontaktne točke za okoliš i društvo (E&S) koje angažira PIMT provest će provjeru nakon ESMF-a i razviti dubinsku analizu kao da će se aktivnost financirati. Nakon toga, kontaktne točke za okoliš i društvo procijenit će trenutnu situaciju na terenu u odnosu na nalaze dubinske analize, utvrditi sve neusklađenosti ili nedostatke te predstaviti akcijski plan za rješavanje tih nedostataka unutar određenog vremenskog okvira.

Iako će se provjera provoditi prije ili paralelno s konceptualnim projektom, instrument zaštite okoliša i sigurnosti specifičan za lokaciju bit će pripremljen istovremeno s razvojem glavnog projekta. Projekt i instrument zaštite okoliša i sigurnosti međusobno će se informirati, oba usklađena s ESS-om, SB EHS-om, GIIP-om i nacionalnim zakonodavstvom, pri čemu će stroži biti primjenjiv. To će osigurati da se sve faze životnog ciklusa podprojekta provedu u skladu s ESF-om i ESMF-om.

7.5. Pregled okoliša i društva

7.5.1. Postupci ekološke i društvene revizije za ulaganja

Kako bi se utvrdila vrsta i opseg potencijalnih društvenih i okolišnih rizika i utjecaja te kako bi se odredila odgovarajuća klasifikacija rizika Svjetskog Bankarskog parlamenta za svaki podprojekt prema Tablici 7, provest će se procjena okoliša i okoliša na razini podprojekta. Značaj utjecaja i rizika, koji doprinose rezultirajućoj klasifikaciji procjene okoliša i okoliša, ovisit će o vrsti i opsegu podprojekta, njegovoj lokaciji, osjetljivosti okolišnih i okolišnih pitanja te prirodi i veličini potencijalnih rizika i utjecaja. Procjena okoliša i okoliša bit će proporcionalna rizicima i utjecajima projekta te će sveobuhvatno procijeniti sve relevantne izravne, neizravne i kumulativne okolišne i okolišne rizike i utjecaje tijekom cijelog životnog ciklusa projekta.

Korak 1: Provjera podprojekta i klasifikacija rizika

Provjera rizika podprojekata i klasifikacija rizika provode se prije ili tijekom preliminarne projektiranja kako bi se identificirao potreban instrument zaštite okoliša i društva (E&S) za svaki podprojekt. ESSQ, s predloženom ocjenom rizika podprojekta za E&S i odgovarajućim E&S instrumentom, podvrgnut će se pregledu od strane PIMT-a, uz odobrenje SB-a. Nakon odobrenja, finalizirani ESSQ i izvješće o probiru za E&S PIMT će dostaviti SB-u putem stručnjaka za E&S na konačno odobrenje. Predložak za ESSQ i izvješće o probiru dostupan je u Prilogu C. Predložak će se prilagoditi kako bi obuhvatio sve relevantne rizike, u skladu s opsegom aktivnosti i specifičnostima lokacije.

Ovaj obrazac osigurava standardizirani pristup identificiranju i ublažavanju okolišnih i društvenih rizika posebno za rehabilitaciju cesta u Federaciji BiH. Moguće su prilagodbe.

Korak 2: Procjena utjecaja na okoliš i društvo

Procjene utjecaja na okoliš i društvo (ESIA), Planovi upravljanja okolišem i društvom (ESIA), ESCOP-ovi ili Kontrolne liste ESIA-a trebaju se izraditi za svaki podprojekt (osim ako nije drugačije dogovoreno sa Svjetskom bankom) od strane stručnjaka za okoliš i društvo te kontaktnih osoba za okoliš i društvo, paralelno s glavnim projektom i prije postupka nadmetanja. Osim toga, stručnjak za

okoliš i društvo bit će odgovoran za pripremu Plana preseljenja i SEP-a specifičnog za lokaciju, prema potrebi, provedbu Plana upravljanja radnom snagom, provođenje angažmana zainteresiranih strana, pripremu Plana upravljanja kulturnom baštinom i druge instrumente zaštite okoliša i društva kako je dogovoreno u E&S procjeni.

Procjenu okoliša i sigurnosti za značajne rizike provodit će stručnjaci za okoliš i sigurnost, različiti od projektanta, u skladu sa zahtjevima ESF-a.

Korak 3: Javno objavljivanje i javne konzultacije

Procjene utjecaja na okoliš i društvo (ESIA), ESMP ili kontrolne liste ESMP i Planovi upravljanja kulturnom baštinom, još jedan obvezni instrument zaštite okoliša i društva, bit će javno objavljeni barem 15 dana prije javnih konzultacija. JP Ceste FBiH i SB objavit će pakete za objavu, uključujući najave projekata i nacрте dokumenata na svojim web stranicama projekata i web stranicama općina/kantona. Također, tiskana kopija bit će dostupna za konzultacije u prostorijama općine, kantona ili JP Ceste FBiH. Sastanci za javne konzultacije održat će se (pred kraj razdoblja objave), pozivajući zainteresirane strane i širu javnost na proaktivno sudjelovanje. Poziv na komentare, objavljen uz objavljeni dokument, pružit će sve potrebne informacije za uspješne i smislene konzultacije. Povratne informacije primljene tijekom javnih konzultacija bit će pregledane i uključene u konačne dokumente, koji će biti objavljeni zajedno s izvješćem o povratnim informacijama. Svi relevantni komentari bit će riješeni.

U slučaju ESIA-e, stručnjaci PIMT-a za okoliš i sigurnost uvijek će istraživati načine integracije nacionalnih i SB postupaka, a ne duplicirati procjenu, konzultacije ili bilo koji drugi napor. Integrirani postupci podliježu odobrenju SB stručnjaka za okoliš i sigurnost.

Korak 4: Pribavite razne dozvole i odobrenja

Sve dokumente i izvješća tehničkih pomoćnika moraju pregledati i odobriti stručnjaci PIMT E&S prije nego što se mogu smatrati dovršenima.

Dozvole poput vodnih dozvola i dozvola za gradnju, te ostale, moraju se pribaviti u skladu s propisima prije početka radova.

Korak 5: Integracija E&S instrumenata u natječajnu dokumentaciju

Finalizirani E&S instrumenti bit će integrirani u natječajnu dokumentaciju za provedbu odabranih podprojekata od strane PIMT-a prije postupka nadmetanja. Također će biti dio ugovorne dokumentacije. Izvođači će biti obvezni pridržavati se zahtjeva navedenih u E&S instrumentima kao dio ugovora o radovima. Izvođači će također biti dužni u svojim mjesečnim izvješćima dostaviti informacije o provedbi E&S instrumenata i usklađenosti radova s ESF-om, uključujući pitanja zaštite zdravlja i sigurnosti na radu (OHS). Alternativno, mjesečna izvješća može sastaviti nadzorni inženjer, međutim, izvođači su i dalje obvezni dostaviti sve potrebne informacije.

Izvođači će morati dokazati da su sve mjere ublažavanja uzete u obzir u C-ESMP/ESMP kontrolnom popisu/C-ESCP-u, C-CHMP-u kako bi se osigurala provedba podprojekta na ekološki i društveno prihvatljiv način.

Korak 6: Implementacija, nadzor, praćenje i izvještavanje

Izvođači će provesti mjere ublažavanja i provoditi praćenje okoliša i društva kako je definirano u instrumentima zaštite okoliša i društva. Izvođač, zajedno sa svim svojim podizvođačima, odgovoran je za provedbu mjera ublažavanja i plana praćenja navedenog u primjenjivim instrumentima zaštite

okoliša i društva (PUDS, PUDS itd.). To također uključuje sve korektivne mjere koje su propisali PIMT i SB.

PIMT će redovito nadzirati radove putem posjeta gradilištima, pregleda dokumenata i drugih dostupnih sredstava za podprojekte umjerenog rizika. Konzultant za nadzor kojeg angažira PIMT nadzirat će izvedbu izvođača i provjeravati usklađenost s instrumentima zaštite okoliša i socijalne zaštite. PC FBiH ROADS nadgledat će ukupnu provedbu i usklađenost te izvještavati SB o provedbi Plana usklađenosti s okolišnim i društvenim propisima (ESCP) u redovitim polugodišnjim izvješćima o napretku, a za podprojekte u skladu s ESCP-om i vremenskim rokovima dogovorenima u ESMP-u ili ESMP kontrolnim listama.

PIMT će bez odgode i u roku od 24 sata obavijestiti SB o svakom incidentu ili nesreći povezanoj s projektom koja ima ili bi mogla imati značajan negativan utjecaj na okoliš, pogođene zajednice, javnost ili radnike. To uključuje nesreće na radu koje bi mogle rezultirati teškim ozljedama, lakšim ozljedama, padovima, prometnim nesrećama i većim izlivanjem kemikalija, ulja ili goriva. PIMT će se pridržavati ESCP-a i postupaka izvješćivanja razvijenih za projekt, kako je navedeno u Priručniku Svjetske Banke za odgovor na okolišne i društvene incidente (ESIRT), te osigurati da su njihovi vlastiti postupci odgovora usklađeni s ESIRT-om. PIMT će pružiti dovoljno detalja o incidentu ili nesreći, uključujući hitne mjere poduzete za njegovo rješavanje i sve informacije koje je dostavio bilo koji izvođač radova, podizvođač ili nadzorni inženjer. Na zahtjev Banke, JP Ceste FBiH također će pripremiti izvješće o incidentu ili nesreći, uključujući detaljnu Analizu uzroka (RCA), koje treba dostaviti u roku od 30 radnih dana od incidenta, osim ako se s Bankom ne dogovori drugačije.

7.6. Postupak ekološke i društvene revizije za tehničku pomoć (TA)

Iako aktivnosti tehničke pomoći nose ekološki i društveni rizik u fazi provedbe projekta, one mogu imati značajan ekološki i društveni utjecaj kasnije, bez obzira na vrijeme i izvor financiranja. Stoga je tehnička pomoć pravo vrijeme za rješavanje svih rizika i potencijalnih utjecaja koji se mogu izbjeći ili ublažiti u opsegu, planovima i dizajnu tehničke pomoći.

Tehnička pomoć predviđena u okviru ovog projekta za sve komponente, uključujući projektiranje novih dionica cesta, novih tunela, projektiranje mjera otpornih na klimatske promjene, praćenje padina i tunela itd., pa čak i program stažiranja podliježe dubinskoj analizi utjecaja na okoliš i društvo (u skladu s ESF-om). Specifični koraci koje treba poduzeti uključuju:

Korak 1: Specijalisti za okoliš i sigurnost PIMT-a pregledavaju opise zadataka pripremljene za tehničku pomoć u odnosu na ESF ESS i utvrđuju potencijalni okolišni i socijalni rizik za fazu provedbe. Ako je rizik nizak, nisu potrebne daljnje radnje. Ako je budući rizik umjeren ili značajan, stručnjaci za okoliš i sigurnost obavještavaju PIMT (i SB u redovitom izvješću o napretku) da određena tehnička pomoć zahtijeva daljnju procjenu okoliša i sigurnosti. Tehnološka pomoć s potencijalno visokim nizvodnim rizikom neće biti podržana u okviru ovog projekta.

Korak 2: Kada su dokumenti tehničke pomoći (TA) u visokoj fazi, bit će podijeljeni sa stručnjakom za okoliš PIMT-a i stručnjakom za društvena pitanja PIMT-a radi procjene okoliša i sigurnosti u odnosu na ESF ESS-ove. Stručnjaci za okoliš i sigurnost PIMT-a provode procjenu i daju preporuke za ublažavanje utvrđenih rizika u području okoliša i sigurnosti te daju preporuke za daljnju provedbu tehničke pomoći u području okoliša i sigurnosti. Rezultati procjene i preporuke prikazani su u Izvješću o procjeni okoliša i sigurnosti.

Korak 3: Izvješće o procjeni okoliša i sigurnosti pregledava (također ga po potrebi revidiraju stručnjaci za okoliš i sigurnost PIMT-a) i odobrava SB. Odobreno izvješće o procjeni okoliša i sigurnosti objavljuje se 14 dana na web stranici Projekta/Ceste Federacije Bosne i Hercegovine s pozivom za komentare. Izvješće o procjeni okoliša i sigurnosti smatra se konačnim kada se u njemu obrade svi relevantni komentari, kada se javnosti dostave povratne informacije i kada se uključe zapisnici s konzultacija (npr. kao prilog).

7.7. Ekološki i društveni pregledi za povezane objekte

Svjetska Banka (SB) zahtijeva primjenu ekoloških i društvenih standarda na povezane objekte.

Prema Okviru za okoliš i socijalna pitanja Svjetske Banke (ESF), povezani objekti definirani su kao objekti ili aktivnosti koje nisu financirane u okviru Projekta, ali koje, prema procjeni Banke:

- (a) izravno su i značajno povezani s Projektom;
- (b) se provode ili se planiraju provesti istodobno s Projektom; i
- (c) su neophodni za održivost Projekta i ne bi bili izgrađeni, prošireni ili provedeni da Projekta nije bilo.

Da bi se objekt ili aktivnost kvalificirali kao Pridruženi objekt prema definiciji SB-a, moraju biti ispunjena sva tri kriterija. Zajmoprimac mora primijeniti Okolišne i društvene standarde (ESS) na takve objekte, u mjeri u kojoj ima kontrolu ili utjecaj nad njima. Tamo gdje postoje ograničenja (zakonska, regulatorna ili institucionalna), Zajmoprimac je dužan dokazati i dokumentirati ta ograničenja.

Povezani objekti koje ne financira Svjetska Banka bit će podvrgnuti početnoj provjeri kako bi se utvrdilo spadaju li u ovu kategoriju. U slučaju da spadaju, Zajmoprimac će provesti potrebnu dubinsku analizu utjecaja na okoliš i društvo te pripremiti ili primijeniti relevantne instrumente zaštite okoliša i društva kako bi se osiguralo da se rizici identificiraju, ublaže i njima upravlja na način koji je u skladu s ESF/ESS-ovima.

Predložak za provjeru povezanih objekata nalazi se u Prilogu D.

7.8. Postupci upravljanja radom

Slijedeći propise SB-a, izrađen je Plan upravljanja radom (LMP) kao neovisni dokument, čiji je cilj osigurati pravedan tretman radnika i sigurne i zdrave uvjete rada.

PMP se prvenstveno usredotočuje na dvije kategorije radnika: izravne radnike, koje izravno angažira PMU/PIMT za zadatke vezane uz Projekt, i ugovorne radnike, koje zapošljavaju treće strane poput izvođača radova, podizvođača i pružatelja usluga. Izravni radnici uključuju državne službenike i vanjske konzultante angažirane putem standardnih konzultantskih ugovora koje osigurava Banka. Državni službenici koji rade na Projektu i dalje podliježu nacionalnom zakonodavstvu koje uređuje njihov radni status i prava, s iznimkama koje se odnose na zaštitu radne snage, zdravlje i sigurnost na radu (OHS) te zabranu dječjeg i prisilnog rada.

Gruba procjena ugovorenih radnika je 5-7 po gradilištu. Očekuje se da će zbog prirode Projekta i njegovih građevinskih zahtjeva biti angažirani primarni dobavljači. Ti primarni dobavljači moraju se pridržavati visokih standarda i osigurati da njihovi radnici, koji se nazivaju radnicima primarnih dobavljača, poštuju odredbe navedene u Planu upravljanja projektima (LMP).

Plan rada na radu osigurava strogu zabranu dječjeg i prisilnog rada tijekom cijelog Projekta. Uvode se mjere za ublažavanje rizika od neformalnog rada, uključujući zahtjev za izvješća o usklađenosti s radnim i radnim uvjetima, izjave o usklađenosti sa zakonima i propisima te uspostavu mehanizma za pritužbe dostupnog svim radnicima.

Izvođači radova koji angažiraju ugovorne radnike dužni su osmisliti i implementirati mehanizme za pritužbe, osiguravajući pristup zaštitnim mjerama i učinkovito rješavanje sporova. Ponuđači su dužni dostaviti izjave kojima potvrđuju svoju predanost poštivanju zakona o radu i Plana upravljanja radom (LMP). Od izvođača se očekuje da osiguraju vlastite Postupke upravljanja radom usklađene s LMP-om te da osiguraju usklađenost podizvođača, dobavljača i partnera s propisima o radu i zaštiti na radu.

Treće strane koje zapošljavaju radnike na Projektu moraju dostavljati tromjesečna izvješća o usklađenosti s propisima o upravljanju radnim snagama, u kojima se detaljno opisuju različiti aspekti kao što su status radne snage, odrađeni sati, redovitost plaćanja, incidenti zaštite na radu, pritužbe i osposobljavanje. Svaka nepoštivanje zakona o radu ili Plana upravljanja radnim snagama rješavat će se putem mehanizma za pritužbe Projekta, uz potencijalno uključivanje tijela inspekcije rada ako se utvrde nepravilnosti.

7.9. Okvir politike preseljenja

U skladu s propisima Svjetske Banke (SB), Okvir politike preseljenja (RPF) pomno je razvijen kao neovisni dokument. RPF detaljno opisuje postupke za učinkovito upravljanje akvizicijom zemljišta i preseljenjem, uključujući uspostavu Matrice prava za osobe pogođene Projektom. Nadalje, ovaj dokument pruža smjernice o pripremi planova preseljenja za podprojekte, uz specificiranje bitnih komponenti koje ti planovi moraju uključivati.

Planovi preseljenja bit će pomno izrađeni za sve podprojekte koji uključuju aktivnosti preseljenja, osiguravajući potpuno pridržavanje odredbi navedenih u Standardu 5 o okolišu i društvu Svjetske Banke (ESS5) i domaćem zakonodavstvu o otkupu zemljišta. Nijedan projektni pothvat koji bi mogao rezultirati fizičkim ili ekonomskim raseljavanjem neće započeti dok se ti specifični planovi ne dovrše, ne odobre od strane Banke, ne objave, ne konzultiraju se o njima i ne provedu u konačnici.

7.10. Postupci slučajnih pronalazaka

Postupak slučajnih nalaza je protokol specifičan za projekt osmišljen za rješavanje otkrića prethodno nepoznatih resursa baštine, posebno arheoloških artefakata, tijekom izgradnje ili rada projekta. Služi kao preventivna mjera kako bi se osiguralo da se slučajni nalazi ne diraju dok ih ne procijeni kvalificirani stručnjak i ne poduzmu odgovarajuće mjere prema utvrđenim zahtjevima.

Ovaj postupak opisuje korake koje treba poduzeti kada se potencijalni predmet ili lokacija baštine neočekivano otkrije tijekom građevinskih aktivnosti. Definira uloge i odgovornosti osoblja projekta i relevantnih tijela za baštinu, kao i potrebna vremena reakcije. Postupci slučajnog pronalaska za svaku lokaciju pridržavat će se saveznih i kantonalnih propisa.

Opći postupak pronalaska i otkrivanja kulturne baštine:

1. Prekinite sve radove u blizini otkrića dok se ne pronađe rješenje za očuvanje artefakata ili dok se ne dobiju smjernice od nadležnih tijela.
2. Označite i osigurajte otkriveno mjesto ili područje kako biste spriječili oštećenje. Ako se predmeti mogu ukloniti, organizirajte noćno osiguranje dok lokalne vlasti ne preuzmu kontrolu.
3. Obavijestite nadzornika gradilišta, koji će obavijestiti nadležno tijelo (Kantonalnu ustanovu za zaštitu kulturne baštine).

4. Dokumentirajte detalje u Izvješću o nalazima kulturne baštine i fotografirajte otkriće. Obavijestite Svjetsku Banku.
5. Nadležne lokalne vlasti i nadležno tijelo nadzirat će zaštitu i očuvanje lokaliteta te će istovremeno određivati naknadne postupke.
6. Odluke o postupanju s otkrićem donijet će nadležno tijelo, što može uključivati promjene rasporeda, konzervaciju, restauraciju ili napore spašavanja.
7. Nadležno tijelo mora istražiti otkriće u roku od dva mjeseca od obavijesti i dati pisani odgovor u skladu s kantonalnim zakonom. Gradnja se ne može nastaviti dok se ne dobije pismeno odobrenje.
8. Građevinski radovi mogu se nastaviti tek nakon što se od nadležnog tijela dobije dozvola u vezi s mjerama zaštite baštine.

Ključni aspekt ovog postupka je pedantno vođenje evidencije. Sva otkrića moraju se registrirati, a dokumentacija, uključujući foto dnevnik, kopije komunikacije s tijelima za donošenje odluka, zaključke, preporuke/smjernice i izvješća o provedbi, mora se čuvati.

Ovi postupci moraju biti uključeni kao standardne odredbe u ugovore o gradnji. Izvođači su odgovorni za osiguravanje da je svo osoblje, uključujući podizvođače i dobavljače, u potpunosti informirano o zahtjevima navedenim u Postupku za slučajne nalaze. Tijekom nadzora projekta, nadzornik gradilišta nadgledat će poštivanje ovih propisa u vezi sa svim slučajnim nalazima.

8. MEHANIZMI ZA RJEŠAVANJE PRITUŽBI (GRM)

Mehanizam za pritužbe (GM) služi kao platforma za primanje, rješavanje i upravljanje pritužbama, komentarima i prijedlozima vezanim uz projekt. Njegov je primarni cilj osigurati učinkovit način rješavanja pritužbi. Prema zahtjevima Svjetske Banke navedenima u ESS10, svaki projekt mora uspostaviti takav mehanizam u ranoj fazi pripreme projekta kako bi se brzo riješila specifična pitanja.

Projekt je razvio mehanizam za pritužbe kako bi se sustavno evidentirale i pratile sve pritužbe. Cilj ove inicijative je povećati transparentnost i odgovornost, a istovremeno smanjiti rizik od negativnih utjecaja na okoliš i društvo.

Upravni odbor projekta sastoji se od dvije razine: Odbora za pritužbe (GC) koje osniva i kojima upravlja JP Ceste FBiH, te Središnjeg odbora za pritužbe (CGC) kojim nadgleda Federalno Ministarstvo prometa i komunikacija, a koji je poznatiji kao Mehanizam za pritužbe projekta.

Kako bi se osigurao pristup Upravnom odboru (GM), potencijalni korisnici, zajednice i druge zainteresirane strane mogu podnositi pritužbe putem određenih kanala. GM će omogućiti kontinuirane povratne informacije o projektnim aktivnostima i pružiti rješenja za pojedinačne pritužbe tijekom provedbe. Stoga će GM služiti i kao informativni centar i kao mehanizam za pritužbe na razini projekta, dostupan svima na koje utječu projektne komponente i relevantan za lokalne zajednice na koje utječu projektne aktivnosti.

GM će rješavati pritužbe i komentare sljedećih skupina: pojedinaca ili subjekata izravno pogođenih projektom, potencijalnih korisnika, onih na koje utječe stjecanje zemljišta i preseljenje, zainteresiranih strana zainteresiranih za projekt te stanovnika ili zajednica pogođenih projektnim aktivnostima.

Nadalje, pravni lijekovi dostupni prema nacionalnom zakonodavstvu, kao što su sudovi, inspekcije i upravna tijela, ostat će dostupni.

Međutim, mehanizam za pritužbe za radnike na projektu koji se zahtijeva prema ESS2 bit će osiguran zasebno, s detaljima navedenima u Postupku upravljanja radom.

Unatoč niskoj procijenjenoj opasnosti od seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja (SEA)/seksualnog uznemiravanja (SH) u Projektu, GM će biti opremljen za rješavanje pritužbi SEA/SH kao mjere predostrožnosti. Ove će pritužbe zasebno rješavati obučeni stručnjaci, slijedeći isti procesni lanac vrijednosti i vremenske okvire detaljno opisane u Poglavlju 8.2.

JP Ceste FBiH odgovorno je za uspostavljanje operativnih Upravnih odbora i informiranje zainteresiranih strana o njihovim ulogama, kontakt osobama i postupcima za pritužbe u pogođenim područjima. Informacije o Upravnom odboru širit će se putem različitih kanala, uključujući web stranice JP Ceste FBiH, kampanje na društvenim mrežama i letke s detaljnim opisom procesa Upravnog odbora.

8.1. Podnošenje pritužbi

Učinkovito upravljanje pritužbama ovisi o skupu temeljnih načela osmišljenih kako bi se održala pravednost i postupka i njegovih ishoda. Postupak za pritužbe osmišljen je da bude dostupan, učinkovit, jednostavan, razumljiv i besplatan za podnositelja pritužbe. Svaka pritužba može se dostaviti GM osobno, telefonom ili pisanim putem ispunjavanjem obrasca za pritužbe putem interneta ili slanjem putem e-pošte, pošte, faksa ili osobne dostave na određene adrese. Anonimnost se održava za sve pritužbe, a detalji o mjestima prijema bit će široko distribuirani kao dio napora za podizanje svijesti. Primjer obrasca za pritužbe nalazi se u Prilogu 1 ovog ESMF-a kao referenca.

8.2. Uprava za pritužbe

Pritužbe će se obrađivati i upravljati na početnoj razini pritužbi – Odborima za pritužbe (GC). Svaka pritužba mora slijediti niz obveznih koraka: primitak, procjena i dodjela, potvrda, istraga, odgovor, praćenje i zatvaranje.

Po primitku, GM će brzo provesti početnu procjenu kako bi utvrdio prirodu i ozbiljnost pritužbe. U roku od tri dana od primitka pritužbe, GM će potvrditi njezinu registraciju i podnositelju pritužbe pružiti osnovne sljedeće korake. Nakon toga, GM će se pozabaviti problemom iz perspektive podnositelja pritužbe, s ciljem razumijevanja njegovih briga i željenih radnji. Zatim će istražiti činjenice i okolnosti te podnositelju pritužbe donijeti konačnu odluku najkasnije 15 dana nakon podnošenja pritužbe. Pritužba se zatvara nakon što je potvrđena provedba rješenja. Čak i u slučajevima kada se ne postigne dogovor ili je pritužba odbijena, svi naponi i radnje poduzete u cilju rješavanja bit će dokumentirani.

Za anonimne pritužbe, nakon potvrde primitka u roku od tri dana od podnošenja, GM će istražiti pritužbu i donijeti konačnu odluku u roku od 15 dana od podnošenja, koja će biti objavljena na web stranici JP Ceste Federacije BiH.

GM će voditi registar pritužbi, dokumentirajući pritužbe primljene putem svih kanala prijema, istovremeno štiteći osobne podatke svakog podnositelja pritužbe u skladu sa Zakonom o zaštiti osobnih podataka. Svaka pritužba bit će zabilježena u registru s bitnim detaljima, uključujući opis pritužbe, datum potvrde primitka podnositelju pritužbe, poduzete radnje (kao što su istraga ili korektivne mjere), datum rješavanja ili davanja povratnih informacija, provjeru provedbe i zatvaranje.

Ako se pritužba ne može zadovoljavajuće riješiti, podnositelj pritužbe ima pravo žalbe. Središnji odbor za pritužbe (CGC) rješavat će takve žalbe, služeći kao drugostupanjska razina za rješavanje

pritužbi. CGC će potvrditi primitak žalbe, uključujući detaljno objašnjenje postupka rješavanja i konačne odluke, uz smjernice ako ishod i dalje nije zadovoljavajući za podnosioca pritužbe.

Ako se rješenje ne može postići putem CGC-a, podnositelj pritužbe može se poslužiti formalnim sudskim postupcima dostupnim prema pravnom okviru Federacije BiH. Podnošenje pritužbe GM ne sprječava traženje rješenja od službenih tijela, sudskih ili drugih, u bilo kojem trenutku, kako je predviđeno pravnim okvirom Federacije BiH.

8.3. Izvještavanje o pritužbama i povratnim informacijama korisnika

Osim rješavanja pritužbi, glavni menadžer bit će odgovoran i za zadržavanje i organiziranje primljenih komentara/pritužbi te održavanje Središnjeg dnevnika pritužbi, kojim će upravljati stručnjak za okoliš i sigurnost. Kako bi se osiguralo sveobuhvatno razumijevanje ovog alata i njegovih rezultata, ažuriranja glavnog menadžera bit će dostupna na web stranicama JP Ceste Federacije BiH. Ova ažuriranja će se redovito osvježavati i pružat će pregled po spolu i vrsti pritužbi.

8.4. Zapisnik pritužbi

JP Ceste FBiH će voditi Centralni dnevnik pritužbi kako bi se osiguralo da se svakoj pritužbi dodijeli individualni referentni broj te da se točno prati i evidentira dok se radnje ne dovrše. Prilikom primanja povratnih informacija, uključujući pritužbe, definirat će se sljedeći podaci:

- Tip
- Kategorija
- Rok za rješavanje žalbe
- Dogovoreni akcijski plan

Zapisnik će sadržavati sljedeće detalje:

- Ime podnosioca pritužbe, lokacija i detalji pritužbe
- Datum podnošenja
- Datum kada je Zapisnik pritužbi učitao u bazu podataka projekta
- Detalji predloženih korektivnih mjera
- Datum kada je predložena korektivna mjera poslana podnosiocu pritužbe (ako je primjenjivo)
- Datum kada je žalba zaključena
- Datum kada je odgovor poslan podnosiocu pritužbe

8.5. Kanali za podnošenje pritužbi

Svaka pritužba može se dostaviti GM ispunjavanjem obrasca za pritužbu, bilo u tiskanom obliku ili online, ili u bilo kojem drugom formatu koji podnositelj pritužbe preferira. Primjer obrasca za pritužbu nalazi se u Prilogu 1. Pritužbe bilo koje vrste mogu se podnijeti poštom, faksom, telefonom, e-mail ili osobno koristeći sljedeće podatke za pristup:

Pažnja: PIMT, Mehanizam za pritužbe radnika
Adresa: Terezija br. 54, 71000 Sarajevo
Telefon: +387 33250 370; Faks: +387 33250 400
E-pošta: info@jpcfbih.ba
<https://jpcfbih.ba/bs/kontakt>

Ovaj će se put koristiti dok se ne uspostave prethodno spomenuti GM. Pojediniosti o svakoj GM bit će dostavljene u kasnijim fazama i shodno tome distribuirane. Informacije o tim detaljima bit će

uključene u Strategiju angažmana i objavljene nakon postupka objavljivanja informacija opisanog u ovom ESMF-u.

8.6. Praćenje i izvještavanje o pritužbama

Odbor za žalbe (GC) imat će sljedeće odgovornosti:

- Prikupljanje, sažimanje i analiziranje pritužbi, djelovanje kao lokalne ulazne točke za evidentiranje količine, sadržaja i statusa pritužbi te njihov unos u bazu podataka Project GM-a.
- Praćenje neriješenih problema i predlaganje mjera za njihovo rješavanje.
- Izrada izvješća o aktivnostima GM-a.
- Vođenje središnjeg dnevnika pritužbi.

Središnji odbor za pritužbe (CGC) imat će zadatak:

- Rješavanje pritužbi koje nisu zadovoljavajuće riješene na razini Općeg vijeća.

JP Ceste Federacije Bosne i Hercegovine bit će odgovorne za uključivanje odjeljka koji se odnosi na GM u izvješća o praćenju koja se dostavljaju SB-u. Ovaj odjeljak pružit će ažurirane informacije o sljedećem:

- Status provedbe GM-a, uključujući postupke, obuku, kampanje za podizanje javne svijesti i raspodjelu proračuna.
- Kvalitativni podaci o broju zaprimljenih pritužbi (molbe, prijedlozi, žalbe, zahtjevi, pozitivne povratne informacije) i broju riješenih pritužbi.
- Kvantitativni podaci o vrstama primljenih pritužbi i danim odgovorima, kao i o riješenim problemima i pritužbama koje ostaju neriješene.
- Razina zadovoljstva poduzetim mjerama kao odgovor.
- Sve provedene korektivne mjere.

8.7. Sustav za rješavanje pritužbi SB-a

Zajednice i pojedinci koji smatraju da su negativno pogođeni projektom koji podržava SB mogu podnijeti pritužbe postojećim mehanizmima za rješavanje pritužbi na razini projekta ili Službi za rješavanje pritužbi SB-a (GRS). GRS osigurava da se primljene pritužbe odmah pregledaju kako bi se riješili problemi vezani uz projekt. Zajednice i pojedinci pogođeni projektom mogu podnijeti svoje pritužbe neovisnom inspekcijskom panelu SB-a, koji utvrđuje je li šteta nastala ili bi mogla nastati kao rezultat nepoštivanja politika i postupaka SB-a. Pritužbe se mogu podnijeti u bilo kojem trenutku nakon što su problemi izravno dostavljeni SB-u i nakon što je Upravi Banke dopušteno da odgovori. Za informacije o tome kako podnijeti pritužbe korporativnoj Službi za rješavanje pritužbi SB-a (GRS), posjetite <http://www.worldbank.org/en/projects-operations/products-and-services/grievance-redress-service>. Za informacije o tome kako podnijeti pritužbe Inspekcijskom panelu SB-a, posjetite www.inspectionpanel.org.

9. POSTUPAK JAVNIH SAVJETOVANJA

Standard Međunarodne finansijske institucije (MFI) u vezi s uključivanjem zainteresiranih strana i objavom informacija priznaje važnost poticanja otvorene i transparentne interakcije između Zajmoprimca i zainteresiranih strana kao temeljnog aspekta najboljih međunarodnih praksi. Učinkovita interakcija sa dionicima ima potencijal poboljšati ekološku i društvenu održivost projekata, potaknuti prihvaćanje projekta i uvelike doprinijeti uspješnom dizajnu i provedbi projekta.

U skladu sa zahtjevima Svjetske Banke, uključivanje zainteresiranih strana je kontinuirani proces integriran tijekom cijelog životnog ciklusa Projekta, s optimalnom učinkovitošću kada se pokrene u

ranim fazama razvoja Projekta. Započinjanje uključivanja tijekom pripreme Projekta omogućuje pravovremenu identifikaciju i konzultacije sa dionicima, osiguravajući da se njihove perspektive i mišljenja uzmu u obzir prilikom dizajniranja i provedbe Projekta.

Kako bi se pridržavali ovih smjernica, priprema se skup dokumenata na engleskom i lokalnom jeziku, koji sadrži:

- Okvir za upravljanje okolišem i društvom (ESMF)
- Plan ekoloških i društvenih obveza (ESCP)
- Plan uključivanja zainteresiranih strana (SEP)
- Okvir politike preseljenja (RPF)
- Plan upravljanja radom (LMP)

Bit će objavljeno na web stranici JP Ceste FBiH. Dokumenti će biti dostupni na web stranici tijekom trajanja projekta, a u tom će razdoblju biti aktivan i mehanizam za pritužbe za pitanja i odgovore.

10. PRILOZI

PRILOG A: Predložak za kontrolni popis ESMP-a za komponente projekta Ekološka i društvena kategorija

[Ukratko objasnite kategoriju ekološkog i društvenog rizika podprojekta nakon ekološke i društvene analize.]

Planirani rad

[Ukratko objasnite vrste radova predviđenih u okviru podprojekta.]

Potencijalni utjecaji na okoliš i društvo

[Navedite glavne potencijalne utjecaje na okoliš i društvo koji proizlaze iz predviđenih radova u okviru podprojekta.]

Opseg i cilj Kontrolne liste ESMP-a

Kontrolna lista ESMP-a primjenjuje se za manje sanacije ili građevinske radove manjeg opsega. Pruža „pragmatičnu dobru praksu“ i osmišljena je da bude jednostavna za korištenje i kompatibilna sa zaštitnim zahtjevima SB-a. Format kontrolne liste pokušava obuhvatiti tipične preventivne i ublažavajuće pristupe uobičajenim ugovorima o građevinskim radovima s privremenim i lokaliziranim utjecajima.

Struktura kontrolnog popisa ESMP-a

Kontrolna lista ESMP-a sastoji se od:

- (a) Dio 1 predstavlja opisni dio („putovnica lokacije“) koji opisuje specifičnosti Projekta u smislu institucionalnih aspekata, opisa Projekta i fizičke lokacije, zakonodavnih aspekata i popisa postupaka izdavanja dozvola, postupka javnih konzultacija te potrebe za programom izgradnje kapaciteta.
- (b) Dio 2 uključuje ekološku i socijalnu analizu u jednostavnom formatu Da/Ne, kao i popis mjera ublažavanja za bilo koju danu aktivnost; i
- (c) Dio 3 je plan praćenja specifičan za lokaciju za aktivnosti koje se provode tijekom građevinskih radova (ugradnja, sanacija, gradnja).

Primjena kontrolne liste ESMP-a

Proces projektiranja predviđenih građevinskih radova trebao bi se provesti u tri faze:

- 1) Faza opće identifikacije i određivanja opsega, u kojoj se odabiru objekti za sanaciju ili izgradnju te se razrađuje približan program za potencijalne tipologije radova. U ovoj fazi popunjava se Kontrolni popis ESMP-a. Kontrolni popis ESMP-a može se koristiti za odabir tipičnih aktivnosti s „izbornika“ i njihovo povezivanje s tipičnim okolišnim i društvenim problemima i mjerama ublažavanja.
- 2) Faza detaljnog projektiranja i natječaja, uključujući specifikacije i troškovnike za pojedinačne objekte integriranjem odredbi o zaštiti okoliša i društvenim pitanjima u tabličnom obliku. Ova faza također uključuje natječaj i dodjelu ugovora o radovima. Ova faza konačno definira ugovorne obveze izvođača o mjerama zaštite okoliša i društvenim pitanjima koje treba poduzeti tijekom procesa gradnje. Cijeli Kontrolni popis ESMP-a, ispunjen u tablici, treba priložiti kao sastavni dio ugovora o radu i kao analogni primjerak sa svim tehničkim i komercijalnim uvjetima koje ugovorne strane trebaju potpisati. Mjere ublažavanja predstavljene u Kontrolnom popisu ESMP-a podjednako se primjenjuju na izvođače i podizvođače. Kontrolni popis ESMP-a treba javno dostaviti u fazi natječaja.
- 3) Tijekom faze provedbe radova, usklađenost s okolišnim i društvenim zaštitnim mjerama provjerava se na odgovarajućem gradilištu od strane ovlaštenog inspektora/ovlaštenog nadzornika radova. Mjere ublažavanja i plan praćenja osnova su za provjeru usklađenosti Izvođača s potrebnim okolišnim i društvenim odredbama.

Praćenje i izvještavanje

Za praćenje dubinske analize zaštitnih mjera izvođača, građevinski inspektor i nadzorni inženjer gradilišta radit će s kontrolnom listom ESMP-a, tj. planom praćenja. Plan praćenja razrađuje lokaciju specifično i detaljno, definirajući jasne mjere ublažavanja i praćenja koje se mogu uključiti u ugovore o radovima, koje odražavaju stanje okolišnih i društvenih praksi na gradilištu i koje inspektor može promatrati/mjeriti/kvantificirati/provjeriti tijekom građevinskih radova.

Stoga ga je potrebno ažurirati i revidirati tijekom procesa projektiranja kako bi praktično odražavao ključne kriterije praćenja koji se mogu provjeriti tijekom i nakon rada radi osiguranja usklađenosti i u konačnici naknade izvođaču.

Takve mjere ublažavanja uključuju korištenje osobne zaštitne opreme (OZO) od strane radnika na gradilištu, sprječavanje prašine, količinu vode koja se koristi i ispušta na gradilištu, prisutnost odgovarajućih sanitarnih čvorova za radnike, prikupljanje odvojenih vrsta otpada (mineralni otpad, drvo, metali, plastika, opasni otpad, npr. azbest, ostaci boje, istrošeno motorno ulje), količine otpada, pravilnu organizaciju putova i objekata za odlaganje ili ponovnu upotrebu i recikliranje gdje god je to moguće. Uz mjere ublažavanja, inženjer gradilišta treba provjeriti pridržava li se izvođač mjera ublažavanja u pogledu zaštite informacija.

Prihvatljivo izvješće o praćenju od strane inspektora gradilišta ili nadzornog inženjera gradilišta bio bi uvjet za punu isplatu ugovorno dogovorene naknade, isto kao i tehnički kriteriji kvalitete ili istraživanja kvalitete. Kako bi se osigurao određeni stupanj utjecaja na ekološku i društvenu učinkovitost izvođača radova, u ugovore o radovima bit će uključena odgovarajuća klauzula kojom će se odrediti kazne u slučaju nepoštivanja ugovornih odredbi o okolišu i društvenim pitanjima, npr. u obliku zadržavanja određenog dijela plaćanja, čija veličina ovisi o težini kršenja ugovora. U ekstremnim slučajevima, raskid ugovora bit će ugovorno vezan.

INFORMACIJE O ZAŠTITNIM MJERAMA

OKOLIŠNI/SOCIJALNI PROBIR			
	Aktivnost	Status	Pokrenute radnje
Hoće li aktivnost na stranici uključivati/uključivati nešto od sljedećeg??	A. Mali građevinski radovi	☐ Da ☐ Ne	Vidi odjeljke A i B u nastavku
	B. Radovi na instalaciji opreme	☐ Da ☐ Ne	Vidi odjeljke A i B u nastavku
	C. Individualni sustav za pročišćavanje otpadnih voda	☐ Da ☐ Ne	Vidi Odjeljak C u nastavku
	D. Povijesne zgrade i četvrti	☐ Da ☐ Ne	Vidi Odjeljak D u nastavku
	E. Akvizicija zemlje ⁵⁰	☐ Da ☐ Ne	Vidi Odjeljak E u nastavku
	F. Opasno ili otrovnih materijala ⁵¹	☐ Da ☐ Ne	Vidi Odjeljak F u nastavku
	G. Utjecaji na zaštićena prirodna područja	☐ Da ☐ Ne	Vidi Odjeljak G u nastavku
	H. Sigurnost prometa i pješaka	☐ Da ☐ Ne	Vidi Odjeljak H u nastavku

⁵⁰Pribavljanje zemljišta uključuje raseljavanje ljudi, promjenu načina života, zadiranje u privatno vlasništvo, to se odnosi na zemljište koje se kupuje/prenosi i utječe na ljude koji žive i/ili bespravno žive i/ili vode posao (kiosci) na zemljištu koje se stiče.

⁵¹Toksični/opasni materijali uključuju, ali nisu ograničeni na azbest, otrovne boje, štetna otapala, uklanjanje olovne boje itd.

AKTIVNOST	PARAMETAR	KONTROLNA POPIS MJERA UBLAŽAVANJA
A. Opći uvjeti	Obavješćavanje i sigurnost radnika	(a) Lokalne građevinske i ekološke inspekcije te zajednice obaviještene su o nadolazećim aktivnostima (b) Javnost je obaviještena o radovima putem odgovarajuće obavijesti u medijima i/ili na javno dostupnim mjestima (uključujući i mjesto izvođenja radova). (c) Izvođač radova i podizvođači imaju važeće dozvole za rad. Sve zakonski potrebne dozvole su ishodene za gradnju i/ili obnovu. (d) Izvođač radova formalno se slaže da će se svi radovi izvoditi na siguran i discipliniran način kako bi se utjecaj na susjedne stanovnike i okoliš sveo na najmanju moguću mjeru. (e) Osobna zaštitna oprema (OZO) radnika bit će u skladu s međunarodnom dobrom praksom (uvijek zaštitne kacige i rukavice, po potrebi maske i zaštitne naočale, pojasevi i zaštitne čizme) (f) Odgovarajuća signalizacija na gradilištima obavijestit će radnike o ključnim pravilima i propisima kojih se trebaju pridržavati. (g) Radnici su adekvatno obučeni i iskusni za obavljanje posla. (h) Provedene su mjere za sprječavanje požara i zaštitu od požara. Radnici su dobro informirani i obučeni za korištenje dostupne opreme. (i) Postupci u hitnim slučajevima su na snazi i poznati su radnicima. (j) Provedba mjera prevencije COVID-19 u skladu s preporukama WHO-a i nacionalnim preporukama (osigurati dovoljan broj maski, pridržavanje razmaka, dostupnost dezinficijensa na lokaciji itd.). (k) U slučaju izbijanja COVID-19, Izvođač će odmah obavijestiti PMU.

AKTIVNOST	PARAMETAR	KONTROLNA POPIS MJERA UBLAŽAVANJA
B. Opće aktivnosti obnove i/ili gradnje	Kvaliteta zraka	(a) Tijekom unutarnjeg rušenja, žljebovi za otpad moraju se koristiti iznad prvog kata. (b) Otpad od rušenja treba čuvati u kontroliranom području i prskati vodenom maglom kako bi se smanjila prašina od otpada (c) Tijekom pneumatskog bušenja/rušenja zidova prašina se mora suzbijati kontinuiranim prskanjem vodom i/ili postavljanjem zaštitnih mreža za prašinu na gradilištu. (d) Okolni okoliš (pločnici, ceste) mora se održavati čistim od otpada kako bi se smanjila prašina. (e) Na gradilištu neće biti otvorenog spaljivanja građevinskog/otpadnog materijala. (f) Neće biti prekomjernog praznog hoda građevinskih vozila i strojeva na gradilištima, (g) Svi strojevi i vozila opremljeni su odgovarajućom opremom za kontrolu emisija, redovito se održavaju i atestiraju. (h) Tijekom prijevoza materijala sklonih prašini, teret mora biti pokriven ili poprskan. (i) Strojevi i vozila koriste benzin iz službenih izvora (licencirane benzinske postaje) i rade na gorivo koje određuje proizvođač strojeva/vozila. (j) Kapacitet prijevoza bit će usklađen s tempom i količinama nastanka otpada.

	Buka	(a) Buka tijekom gradnje bit će ograničena na vrijeme dogovoreno u dozvoli. Izbjegavat će se noćni rad, a ako je potrebno, moraju se pribaviti relevantne dozvole i obavijestiti javnost. (b) Tijekom rada poklopci motora generatora, zračnih kompresora i ostale mehaničke opreme na pogon moraju biti zatvoreni, a oprema postavljena što dalje od stambenih područja. (c) Izvođač radova treba koristiti najsuvremenije strojeve s niskom razinom emisije buke.
	Kvaliteta vode i tla	(a) Na lokaciji će se uspostaviti odgovarajuće mjere kontrole erozije i sedimenta (uključujući upravljanje i odlaganje površinskog otjecanja) kao što su npr. bale sijena i/ili ograde od mulja kako bi se spriječilo pomicanje sedimenta izvan lokacije i uzrokovanje prekomjerne mutnoće u obližnjim potocima i rijekama, ali i ugrožavanje okolnog zemljišta ili zgrada ili drugih građevina. (b) Asfalt, zemlja i ostali radovi bit će izolirani od vodotoka. (c) Skladišteni materijali i otpad uskladišteni na otvorenom moraju se postaviti na betonske ili asfaltirane površine sa sustavom za prikupljanje ili potpuno pokriti i zaštititi od vremenskih uvjeta. (d) Strojevi i transportna vozila ne smiju se prati, parkirati (dugo) ili održavati na gradilištu, već na unaprijed određenim prikladnim mjestima (opremljenim separatorima masti i ulja). (e) Ako se na lokaciji skladišti gorivo, ulje, maziva ili druge opasne ili otrovne tekućine, treba ih čuvati u spremnicima sekundarnog sustava zadržavanja (npr. spremnicima s dvostrukim stijenkama ili s pregradama). (f) Treba koristiti postojeće izvore vode. (g) Treba razviti plan u slučaju izvanrednih situacija/slučajnog onečišćenja, a radnike obavijestiti o postupcima. (h) U slučaju curenja, kontaminirano tlo ili vodu treba zadržati, sakupiti i zbrinuti kao opasni otpad.
	Gospodarenje otpadom	(a) Za sve glavne vrste otpada koji se očekuje od aktivnosti rušenja i gradnje bit će određeni putevi i mjesta za prikupljanje i odlaganje otpada. (b) Mineralni građevinski i ruševni otpad bit će odvojen od općeg otpada, organskog, tekućeg i kemijskog otpada sortiranjem na licu mjesta i skladišten u odgovarajućim spremnicima. (c) Vrste otpada prikupljat će se odvojeno. Sav otpad prikupljat će i propisno zbrinjavati ovlašteni sakupljači, poštujući propise o otpadu, uključujući postojeći otpad na gradilištu (koji će biti uklonjen prije početka radova). Evidencija o zbrinjavanju otpada vodit će se kao dokaz pravilnog gospodarenja prema planu. (d) Kad god je to izvedivo, izvođač radova će ponovno upotrijebiti i reciklirati odgovarajuće i održive materijale (osim azbesta). (e) Strogo je zabranjeno bacanje bilo kakvog otpada (uključujući organski otpad) u okolinu (posebno vodotoke), kao i spaljivanje otpada.
	Učinkovitost resursa i očuvanje krajobraz	(a) Koristit će se samo postojeće licencirane tvornice asfalta i cementa te kamenolomi. (b) Koristit će se samo dobavljači pijeska i šljunka s važećim dozvolama i koncesijama.

AKTIVNOST	PARAMETAR	KONTROLNA POPIS MJERA UBLAŽAVANJA
		(c) Dobavljači moraju pribaviti/imati i predočiti sve potrebne dozvole za rad i emisije te certifikate kvalitete, kao i dokaz o sukladnosti sa svim nacionalnim propisima o zaštiti okoliša i zdravlju i sigurnosti na radu. (d) Sve materijale mora odobriti inženjer gradilišta.

C.Individualni sustav za pročišćavanje otpadnih voda	Kvaliteta vode	(a) Pristup rukovanju sanitarnim otpadom i otpadnim vodama s gradilišta (ugradnja ili rekonstrukcija) moraju odobriti lokalne vlasti. (b) Prije ispuštanja u prihvatne vode, otpadne vode iz pojedinačnih sustava otpadnih voda moraju se pročititi kako bi zadovoljile minimalne kriterije kvalitete utvrđene nacionalnim smjernicama o kvaliteti otpadnih voda i pročišćavanju otpadnih voda. (c) Provest će se praćenje novih sustava otpadnih voda (prije/poslije). (d) Građevinska vozila i strojevi prati će se samo na za to određenim mjestima gdje otjecanje neće onečišćavati prirodne površinske vode.
D.Povijesne zgrade i četvrti	Kulturna baština	(a) Ako se radovi izvode vrlo blizu određene povijesne građevine ili se nalaze u određenom povijesnom okrugu, potrebno je obavijestiti lokalne vlasti i dobiti odobrenja/dozvole, a sve građevinske aktivnosti planirati i provoditi u skladu s lokalnim i nacionalnim zakonodavstvom. (b) Treba osigurati da se provedu mjere kako bi se zabilježili i registrirali artefakti ili drugi mogući „slučajni nalazi“ pronađeni tijekom iskapanja ili gradnje, kontaktirale odgovorne osobe te odgodile ili izmijenile radne aktivnosti kako bi se uzeli u obzir takvi nalazi.
E.Stjecanje zemljišta	Plan preseljenja / Okvir politike preseljenja	(a) Ako se eksproprijacija zemljišta nije očekivala, ali je potrebna, ili ako se gubitak pristupa prihodima legalnih ili ilegalnih korisnika zemljišta nije očekivao, ali bi mogao nastupiti, odmah se treba konzultirati s voditeljem radnog tima Banke. (b) Odobreni Plan preseljenja (ako je to potrebno za Projekt) bit će proveden.
F.Toksični materijali	Gospodarenje otrovnim/opasnim tvarima/otpadom	(a) Privremeno skladištenje svih opasnih ili otrovnih tvari i otpada na lokaciji bit će u sigurnim spremnicima sa spremnicima sekundarnog sustava zadržavanja (npr. spremnici s dvostrukim stijenkama ili s pregradama), označenima s detaljima o sastavu, svojstvima i informacijama o rukovanju. Opasne materijale treba čuvati na nepropusnim površinama, a adsorbente poput pijeska ili piljevine treba čuvati za rukovanje malim prolijevanjem. (b) Opasni otpad se sakuplja odvojeno. (c) Spremnici s opasnim tvarima/otpadom moraju se smjestiti u nepropusne spremnike kako bi se spriječilo prolijevanje i curenje. Spremnici moraju biti zatvoreni, osim prilikom dodavanja ili uklanjanja materijala/otpada. (d) Sav opasni otpad treba vagati, evidentirati (u popisima otpada) i arhivirati evidenciju. Otpad će prevoziti posebno licencirani prijevoznici, privremeno skladištiti i zbrinjavati u licenciranom objektu. (e) Boje s otrovnim sastojcima ili otapalima ili boje na bazi olova neće se koristiti. (f) Spremnici koji sadrže zapaljive, opasne, eksplozivne ili reaktivne tvari moraju biti udaljeni najmanje 15 m od objekta i 30 m od vodovodne linije. (g) Zaposlenici izvođača/podizvođača i pojedinci zaposleni na građevinskim radovima prošli su obuku o relevantnim pitanjima vezanim uz otrovni ili opasni otpad/tvari. (h) Sav opasni otpad bit će privremeno uskladišten u skladištu koje će biti određeno prije bilo kakvih radova i odobreno od strane nadležnog tijela. Određena zgrada mora biti osigurana/zaključana. Skladišni otpad mora biti dobro zaštićen od vremenskih utjecaja (vjetar, kiša). (i) U radnom prostoru je zabranjeno jesti, piti i pušiti.

G. Pogođena zaštićena prirodna područja	Zaštita	(a) Sva priznata prirodna staništa i zaštićena područja u blizini aktivnosti neće biti oštećena niti iskorištavana. (b) Potrebno je provesti pregled i popis velikih stabala u blizini građevinskih aktivnosti, velika stabla treba označiti i ograditi, zaštititi njihov korijenov sustav i spriječiti bilo kakvu štetu na stablima. (c) Susjedni potoci moraju biti zaštićeni od otjecanja s gradilišta odgovarajućim mjerama za kontrolu erozije i sedimenta, uključujući, između ostalog, bale sijena i ograde od mulja.
--	---------	---

AKTIVNOST	PARAMETAR	KONTROLNA POPIS MJERA UBLAŽAVANJA
		(d) U susjednim područjima, a posebno ne u zaštićenim područjima, neće biti nelicenciranih pozajmišta, kamenoloma ili odlagališta otpada.
H. Sigurnost prometa i pješaka	Izravne ili neizravne opasnosti za javni promet i pješake uzrokovane građevinskim aktivnostima	(a) U skladu s nacionalnim propisima, izvođač radova će osigurati da je gradilište propisno osigurano i da je promet vezan uz gradnju reguliran. To uključuje, ali nije ograničeno na: ▪ Postavljanje znakova, znakovi upozorenja, barijere i preusmjerenje prometa: lokacija će biti vidljiva, a javnost upozorena na sve potencijalne opasnosti. ▪ Pridržavajte se nacionalnih propisa o sigurnosti prometa. ▪ Mogu se koristiti samo identificirane i dogovorene ceste. ▪ Na cestama ili pločnicima ne smiju se držati nikakvi materijali ili otpad. ▪ Sustav upravljanja prometom i obuka osoblja, posebno za pristup gradilištu i gusti promet u blizini gradilišta. Osiguravanje sigurnih prolaza i prijelaza za pješake tamo gdje ometa građevinski promet. ▪ Prilagođavanje radnog vremena lokalnim prometnim obrascima, npr. izbjegavanje glavnih prometnih aktivnosti tijekom prometnih špica ili vremena kretanja stoke ▪ Aktivno upravljanje prometom od strane obučenog i vidljivog osoblja na lokaciji, ako je potrebno za siguran i praktičan prolaz javnosti. ▪ Osiguravanje sigurnog i neprekidnog pristupa uredskim prostorijama, trgovinama i stambenim objektima tijekom rada, ako zgrade ostanu otvorene za javnost.

PLAN PRAĆENJA

Faza	Što (Treba li parametar pratiti?)	Gdje (Treba li parametar pratiti?)	Kako (Treba li parametar pratiti?)	Kada (Definirajte frekvenciju / ili kontinuirano?)	Zašto (Prati li se parametar?)	Trošak (ako nije uključeno u proračun projekta)	Tko (Je li odgovoran za praćenje?)
Tijekom aktivnosti priprema	Dozvole i važeće operativne licence (uključujući ADR, ako je primjenjuje se)	Na licu mjesta	Provjerom jesu li na lokaciji dostupne sve zakonske dozvole	Prije početka radova	Preporučuje se osigurati da se poštuju sve dobre prakse primijeniti	Trošak projekta	Nadzorni inženjer po projektu
	Organizacija lokacije	Na licu mjesta	Provjerom ispravne ograde, postavljanjem privremenih sanitarni čvorovi	Prije početka radova	Radi osiguranja sigurnosti	Trošak projekta	Nadzorni inženjer po projektu
	Plan za hitne slučajeve /slučajno zagađenje	Ured izvođača radova	Provjerite jesu li dokumenti na mjestu	Prije početka radova	Kako bi se osigurala sigurnost radnika i lokalnog stanovništva	Trošak projekta	Nadzorni inženjer po projektu

Tijekom aktivnosti implementacija	Kvaliteta zraka (prašina)	Na licu mjesta	Vizualni pregled – provjeriti je li primijenjeno prskanje, vidljivost, prisutnost prašine na gradilištu, je li teret prekriven ili poprskan	Kontinuirano svakodnevno, međutim, posebnu pozornost treba posvetiti tijekom prijevoza materijala i otpada	Kako bi se razina prašine održala na minimumu radi zaštite zdravlja i sprječavanja iritacija te radi očuvanja vidljivosti iz sigurnosnih razloga	Trošak projekta	Nadzorni inženjer po projektu
	Buka	Na licu mjesta, ured izvođača radova	Provjera postoji li nedozvoljeni noćni rad, jesu li motori pokriveni, je li postavljena oprema za smanjenje buke, je li bilo pritužbi ili negativnih nalaza inspekcije	Redovito	Upravljanje zdravstvenim opasnostima i sprječavanje uznemiravanja lokalnog stanovništva i korisnika prostora	Trošak projekta	Nadzorni inženjer po projektu
	Sigurnost radnika	Na licu mjesta	Nasumična sigurnosna inspekcija	Kontinuirano provjeravanje je li OZO dostupna radnicima u dovoljnim količinama	Kako bi se spriječile nesreće i zdravstveni rizici	Trošak projekta	Nadzorni inženjer po projektu, inspekcija

Faza	Što (Treba li parametar pratiti?)	Gdje (Treba li parametar pratiti?)	Kako (Treba li parametar pratiti?)	Kada (Definirajte frekvenciju / ili kontinuirano?)	Zašt o (Prati li se parametar?)	Trošak (ako nije uključeno u proračun projekta)	Tko (Je li odgovoran za praćenje?)
				i koristi se/nosi se cijelo vrijeme. Radnici su adekvatno obučeni.			

Opasnost za javni promet i sigurnost pješaka	Na lokaciji i na cestama kojima je dopušten pristup lokaciji, prometni planovi	Vizualno promatranje i potencijalne pritužbe javnosti	Dnevna provjera znakova, ograda, pristupa te prometne signalizacije i obrazaca	Kako bi se spriječili poremećaji u prometu i nesreće	Trošak projekta	Nadzorni inženjer po projektu, inspekcija
Upravljanjem darenje otpadom	Na licu mjesta	Vizualno promatranje ako postoji bacanje smeća, neadekvatno odlaganje, spaljivanje, odvojeno prikupljanje	Redovito	Sprječavanje zagađenja	Trošak projekta	Nadzorni inženjer po projektu
Gospodarenje opasnim otpadom (odvojeno prikupljanje, označavanje, prijevoz)	Na licu mjesta	Provjerava se je li otpad odvojeno prikupljen, odgovarajuće uskladišten i označen. Prijevoz obavljaju licencirane tvrtke. Privremeno uskladišteno u za to određenoj zgradi. Radnici koji rukuju ovim otpadom su odgovarajuće obučeni. Prašina i materijali od olovne boje pakiraju se u odgovarajuće spremnike.	Redovito	Sprječavanje onečišćenja i upravljanje zdravstvenim rizicima	Trošak projekta	Nadzorni inženjer po projektu
Zagađenje otpadom (neopasnim i opasnim poput azbesta, uključujući – boje, kemikalije, premazi ili građevinarstvo	Procjena onečišćenja na licu mjesta	Prateća dokumentacija za otpad koja se dostavlja Ministarstvu zaštite okoliša i okoliša u kojoj su navedene vrsta i količine otpada	Kontinuirano tijekom gradnje, tj. svaki put kada se otpad odvozi s gradilišta	Zahtijevano nizom propisa o otpadu	Trošak projekta	Nadzorni inženjer po projektu Ministarstvo zaštite okoliša (inspekcija)

Faza	Što (Treba li parametar pratiti?)	Gdje (Treba li parametar pratiti?)	Kako (Treba li parametar pratiti?)	Kada (Definirajte frekvenciju / ili kontinuirano?)	Zašt o (Prati li se parametar?)	Trošak (ako nije uključeno u proračun projekta)	Tko (Je li odgovoran za praćenje?)
	materijal na kojem se koriste)						
	Upravljanje materijalima	Ured izvođača radova	Provjerite imaju li dobavljači odgovarajuće licence, imaju li važeće koncesije i pridržavaju li se relevantnih propisa.	Prije početka radova	Sprječavanje neovlaštenog korištenja neobnovljivih resursa, zaštita prirode, očuvanje krajobraza	Trošak projekta	Nadzorni inženjer po projektu
	Toksični / opasni materijal	Vizualna procjena na licu mjesta	Pravilno rukovanje i skladištenje provjerava se u skladu s Sigurnosno-tehničkim listovima (MSDS)	Redovito	Kako biste spriječili slučajno prolijevanje ili ozljede	Trošak projekta	Nadzorni inženjer po projektu, inspekcija

PRILOG B: Predložak GRM-a

Obrazac za pritužbu

Broj protokola	
Ime i prezime (neobavezno)	
Kontaktne podaci Molimo vas da označite kućicu na koji način želite da vas kontaktiramo	☐ Poštom (Adresa): ☐ Telefonom: ☐ E-mail:
Preferirani jezik	☐ Bosanski/Hrvatski/Srpski ☐ engleski
Opis pritužbe	Što se dogodilo? Gdje se to dogodilo? Tko je to učinio? Kakav je bio rezultat?
Datum pritužbe i koliko se puta dogodila	
☐ Jednom (datum: _____) ☐ Događilo se više puta (Koliko se puta dogodilo? ____) ☐ U tijeku (Događilo se nedavno)	
Željeni ishod?	

Tablica za registar pritužbi

Serijski broj	Način utvrđivanja roka za podnošenje prigovora	Projekt	Datum primitka	Vrsta pritužbe	Opis pritužbe	Podnositelj zahtjeva		Datum potvrde primitka	Opis poduzetih radnji	Datum resolucije
						Dob	Spol			

PRILOG C: Obrazac za provjeru podprojekata za okolišne i društvene rizike i utjecaje – PREDLOŽAK

Naziv podprojekta: _____

Lokacija podprojekta: _____

Predlagatelj podprojekta: _____

Tim za provedbu i upravljanje projektom (PIMT): _____

Datum: _____

Pripremio/la: _____

Odjeljak 1: Opis podprojekta**1. Kratak opis podprojekta:**

- _____
- _____

2. Ciljevi podprojekta:

- _____
- _____

3. Ključne aktivnosti:

- _____
- _____

Odjeljak 2: Provjera utjecaja na okoliš**Provjera usklađenosti aktivnosti****1. Je li podprojekt uključen u neku od sljedećih aktivnosti? (Označite sve što se primjenjuje):**

- ☐ Proizvodnja ili trgovina ilegalnim proizvodima/aktivnostima prema zakonima zemlje domaćina ili međunarodnim konvencijama.
- ☐ Proizvodnja ili trgovina oružjem i streljivom.
- ☐ Proizvodnja ili trgovina alkoholnim pićima (osim piva i vina).
- ☐ Proizvodnja ili trgovina duhanom.
- ☐ Kockanje, kasina i slična poduzeća.
- ☐ Proizvodnja ili trgovina radioaktivnim materijalima (isključujući medicinsku/opremu za kontrolu kvalitete).
- ☐ Proizvodnja ili trgovina neograničenim azbestnim vlaknima.
- ☐ Aktivnosti koje uključuju štetne ili iskorištavajuće oblike prisilnog/dječjeg rada.
- ☐ Komercijalna sječa u primarnim tropskim vlažnim šumama.
- ☐ Trgovina drvom ili šumarskim proizvodima iz šuma kojima se ne gospodari na održiv način.

- ☐ Proizvodnja, trgovina, skladištenje ili prijevoz značajnih količina opasnih kemikalija.
- ☐ Aktivnosti koje utječu na zemljište u vlasništvu/na koje polažu pravo autohtoni narodi bez dokumentiranog pristanka.
- ☐ Utjecaj na zemlju ili prava manjina.
- ☐ Značajni negativni društveni utjecaji koji dovode do društvenog sukoba.

Početni ekološki pregled

Pitanje	Da	Ne	Komentari / Napomene
1. Hoće li aktivnost generirati otpadne vode koje zahtijevaju poseban tretman, kontrolu ili dozvole?	☐	☐	
2. Hoće li aktivnost generirati emisije u zrak koje zahtijevaju posebne kontrole kako bi se osigurala usklađenost s lokalnim standardima?	☐	☐	
3. Hoće li aktivnost generirati razine buke koje zahtijevaju kontrolne mjere kako bi se osigurala usklađenost s lokalnim standardima?	☐	☐	
4. Hoće li razina buke utjecati na osjetljive receptore (prirodna staništa, bolnice, škole, lokalna naselja)?	☐	☐	
5. Hoće li aktivnost uključivati opasne materijale koji zahtijevaju posebne dozvole, licencirano osoblje ili rizik od onečišćenja?	☐	☐	
6. Hoće li aktivnost generirati kruti otpad koji je opasan, teško ga je upravljati ili koji je veći od uobičajenog kućnog otpada?	☐	☐	
7. Hoće li se aktivnost odvijati u blizini zaštićenih područja ili će utjecati na mjesta kulturne baštine?	☐	☐	
8. Hoće li aktivnost uključivati uvoz živih	☐	☐	

organizama ili utjecati na osjetljive receptore u okolišu?			
9. Jesu li lokalno stanovništvo ili nevladine organizacije izrazile zabrinutost zbog ekoloških aspekata aktivnosti?	☐	☐	
10. Postoje li drugi aspekti koji uzrokuju rizik ili utjecaj na okoliš?	☐	☐	

Dozvole i usklađenost

Pitanje	Da	Ne	Komentari / Napomene
1. Zahtijeva li predložena aktivnost POTPUNU procjenu utjecaja na okoliš prema lokalnom zakonu?	☐	☐	
2. Ima li predlagatelj važeće dozvole/licence za rad?	☐	☐	
3. Ima li predlagatelj važeću okolišnu dozvolu?	☐	☐	
4. Spada li aktivnost u dopušteni opseg?	☐	☐	
5. Ima li predlagatelj valjanu dozvolu za upravljanje vodama za ispuštanje otpadnih voda?	☐	☐	
6. Treba li predlagatelj slijediti posebne propise za emisije u zrak, korištenje vode, otpadne vode i kruni otpad?	☐	☐	
7. Postoje li značajne nepodmirene naknade za zaštitu okoliša, kazne ili obveze?	☐	☐	
8. Je li bilo pritužbi lokalnog stanovništva, skupina ili nevladinih organizacija u vezi s objektom?	☐	☐	
9. Osigurava li predlagatelj ekološku i	☐	☐	

društvenu učinkovitost primarnih dobavljača?			
10. Osigurava li predlagatelj ekološku i društvenu učinkovitost povezanih objekata?	☐	☐	

Odjeljak 3: Socijalni probir

Pitanje	Da	Ne	Komentari / Napomene
1. Hoće li podprojekt zahtijevati stjecanje zemljišta (privremeno ili trajno)?	☐	☐	
2. Hoće li podprojekt koristiti zemljište koje je trenutno zauzeto/korišteno u proizvodne svrhe?	☐	☐	
3. Hoće li podprojekt fizički raseliti pojedince, obitelji ili poduzeća?	☐	☐	
4. Hoće li podprojekt rezultirati gubitkom usjeva, voćaka ili kućne infrastrukture?	☐	☐	
5. Hoće li podprojekt ograničiti pristup zakonski određenim parkovima ili zaštićenim područjima?	☐	☐	
6. Hoće li podprojekt rezultirati gubitkom sredstava za život?	☐	☐	
7. Hoće li podprojekt negativno utjecati na ranjive pojedince ili skupine?	☐	☐	
8. Hoće li podprojekt utjecati na neformalne trgovine, trgovce ili nomadske komercijalne aktivnosti?	☐	☐	

Odjeljak 4: Klasifikacija rizika i preporuke

1. Predložena početna ocjena ekološkog i društvenog rizika (visok, značajan, umjeren, nizak):

2. Sažetak ključnih rizika i utjecaja:

- _____
- _____

3. Preporuke za daljnje djelovanje:

- _____
- _____

4. Predloženi planovi/instrumenti upravljanja okolišnim sustavima:

- _____
- _____

Pregled i odobrenje:

1. Recenzirao/la:

- Ime: _____

- Pozicija: _____

- Potpis: _____
- Datum: _____

2. Odobreno od:

- Ime: _____

- Pozicija: _____

- Potpis: _____
- Datum: _____

Napomene i obrazloženja:

- **Potrebe za otkupom zemljišta:**

- _____
- _____

- **Plan uključivanja zainteresiranih strana:**

- _____
- _____

- **Mehanizam za pritužbe:**

- _____
- _____

- **Radni rizici i standardi zaštite na radu:**

- _____
- _____

- **Rizici seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja (SEA) i seksualnog uznemiravanja:**

- _____
- _____

- **Zaštita prirodne i kulturne baštine:**

- _____

PRILOG D: Identifikacija povezanih objekata – OBRAZAC

Prema podacima Svjetske Banke, pojam „Povezani objekti“ označava objekte ili aktivnosti koje nisu financirane kao dio projekta i koje su:

- (a) izravno i značajno povezano s projektom; i
- (b) provedeni ili planirani za provedbu istodobno s projektom; i
- (c) nužni za održivost projekta i ne bi bili izgrađeni, prošireni ili provedeni da projekt nije postojao.

Da bi objekti ili aktivnosti bili Pridruženi objekti, moraju ispunjavati tri kriterija.

Povezani objekti trebaju ispunjavati zahtjeve ESS-ova, u mjeri u kojoj Zajmoprimac ima kontrolu ili utjecaj nad takvim Povezanim objektima.⁵²

Kako bi se pravovremeno utvrdili potencijalni okolišni i društveni rizici povezanih objekata te kako bi se primijenili odgovarajući okolišni i društveni standardi, potrebno je što prije utvrditi koja se pojedinačna ulaganja mogu kvalificirati kao povezani objekti. Za to su potrebne sljedeće informacije:

1. Izvor financiranja
2. Osnovne informacije o projektu (svrha, funkcionalna poboljšanja itd.)
3. Opseg projekta (rekonstrukcija / obnova / izgradnja itd.)
4. Opišite kako je projekt funkcionalno povezan s projektom Svjetske Banke i objasnite ako nije
5. Trenutni status projekta (faza pripreme / faza projektiranja / faza izgradnje itd.)

Planirana dinamika provedbe s naglaskom na planirano vrijeme izgradnje (početak i kraj)

		[Naziv objekta]
1.	Način financiranja <i>[Izvor financiranja]</i>	
2.	Osnovne informacije o projektu (namjena, obuhvat, i sl.) <i>[Osnovne informacije o projektu (svrha, opseg itd.)]</i>	
3.	Obuhvat projekta (nova gradnja/ rekonstrukcija/ obnova?) <i>[Opseg projekta (nova gradnja/rekonstrukcija/obnova itd.)]</i>	

⁵²Zajmoprimac će morati dokazati u kojoj mjeri ne može vršiti kontrolu ili utjecaj na Povezane objekte pružanjem detalja o relevantnim razmatranjima, koja mogu uključivati pravne, regulatorne i institucionalne čimbenike. U slučajevima kada Zajmoprimac ima ograničenu ili nikakvu kontrolu ili utjecaj nad drugim subjektima ili trećim stranama, procjena utjecaja na okoliš i društvo utvrdit će te strane i njihove uloge u odnosu na Povezane objekte. Rizici i utjecaji koje Povezani objekti, te takav nedostatak kontrole ili utjecaja predstavljaju za projekt, trebaju se uzeti u obzir pri procjeni rizika i utjecaja na okoliš i društvo projekta.

4.	Opisati koji način je (funkcionalno) povezan s projektom Svjetske Banke? Ako nije – obrazložiti <i>[Opišite kako je projekt (funkcionalno) povezan s projektom Svjetske Banke i objasnite ako nije]</i>	
5.	Naveći akt temeljem kojeg se planira gradnja (građevinska dozvola, , dr.) <i>[Navedite akt na temelju kojeg se planira gradnja (građevinska dozvola itd.)]</i>	
6.	Planirana dinamika, s posebnim naglaskom na planirano vrijeme gradnje (početak i kraj), trenutna faza <i>[Planirana dinamika provedbe s naglaskom na planirano vrijeme izgradnje (početak i kraj)], trenutno stanje</i>	
7.	Procijenite je li objekt neophodan da bi projekt bio održiv i ne bi bio izgrađen, proširen ili proveden da projekt nije postojao. Molimo pojasnite. <i>Molimo procijenite je li objekt nužan za održivost projekta te ne bi li bio izgrađen, proširen ili proveden da projekt nije postojao. Molimo pojasnite.</i>	

PRILOG E: Predložak za pripremu ESMP-a

Opis poslova (ToR)**Za izradu Procjene utjecaja na okoliš i društvo (ESIA)****Za [Umetnite naziv projekta]****1. Pozadina**

Predloženi projekt [kratak opis svrhe i opsega projekta] zahtijeva sveobuhvatnu procjenu njegovih utjecaja na okoliš i društvo. Ciljevi ovog zadatka su:

1. **Pripremiti Procjenu utjecaja na okoliš i društvo (ESIA) i Opći plan upravljanja okolišem i društvom (ESMP)** koji pokrivaju cijeli Projekt. Ovi dokumenti će opisati ključne postupke i odgovornosti potrebne za upravljanje okolišnim i društvenim rizicima tijekom provedbe Projekta. ESMP će također pružiti smjernice za razvoj planova upravljanja specifičnih za lokaciju za dionice cesta čiji detaljni projekt možda neće biti dostupan u ranim fazama pripreme Projekta.
2. **Provedite socijalnu procjenu**, što će uključivati:
 - Pregled postojećih socioekonomskih studija relevantnih za trasu ceste;
 - Popis naselja, poduzeća, kućanstava, prodavača (uključujući neformalne prodavače i bespravne stanare), farmi i poljoprivrednih poduzeća duž cestovnog koridora;
 - Javne konzultacije s osobama pogođenim projektom (PAP) radi utvrđivanja potencijalnih društvenih utjecaja i zabrinutosti zajednice.
3. **Pripremite izvješća o ESIA-i i planove upravljanja** za sve dionice cesta koje podržava Projekt. Ova će izvješća identificirati i procijeniti potencijalne okolišne i društvene rizike te predložiti odgovarajuće mjere ublažavanja za rješavanje utvrđenih utjecaja.

Svi radovi moraju biti u skladu sa:

- **Standardi Svjetske Banke za okoliš i društvo**, uz dužno uvažavanje okolišnih i društvenih procedura Federacije BiH;
- **Smjernice Svjetske Banke o javnim konzultacijama** s potencijalnim osobama duž predloženog prolaza;
- **Smjernice i metodologija Svjetske Banke** za društvene procjene i ESIA;
- **Smjernice Svjetske Banke za okoliš, zdravlje i sigurnost (EHS)** za opće i ceste s naplatom cestarine.

2. Obavezni sadržaj ESMP-a

Izvješće o procjeni utjecaja na okoliš i društvo mora sadržavati sljedeće odjeljke, podložne izmjenama ili dopunama prema uputama nadležnih nacionalnih tijela za zaštitu okoliša:

- Naslovna stranica
- Sažetak
- Kratice i akronimi
- Sadržaj
- Popis tablica

- Popis slika
- Popis priloga

Odjeljak 1: Opis projekta

Ovaj odjeljak pruža detaljan pregled pozadine projekta, opsega i ključnih komponenti. Treba uključiti sljedeće informacije:

- **Pregled projekta:** Opis svrhe projekta, ciljeva i očekivanih rezultata.
- **Područje istraživanja:** Geografski položaj, granice i opseg Projekta.
- **Komponente i infrastruktura projekta:** Svi povezani objekti potrebni za izgradnju i rad, uključujući smještaj za radnu snagu, opskrbu vodom, izvore šljunka i agregata, postrojenja za miješanje, dvorišta za strojeve, područja za održavanje, privremene ceste, pozajmišta i skladišta građevinskog materijala.
- **Građevinske i operativne aktivnosti:** Detaljan opis faznih građevinskih radova, potreba za radnom snagom (veličina, vještine i mogućnosti lokalnog zapošljavanja), upravljanja opasnim materijalima (dizel, gorivo, maziva), pripravnosti i odgovora na hitne slučajeve (uključujući obavješćavanje zajednice), privremenih gradilišta, mjera čišćenja i operativnog rasporeda.
- **Alternative web-mjestu:** Rasprava o razmatranim alternativnim lokacijama lokacije, uključujući obrazloženje za preferiranu opciju.
- **Karte i prostorni podaci:** GIS karte koje prikazuju lokacije razvoja povezane s projektom, aktivnosti prije i nakon izgradnje te okolna područja koja su potencijalno pogođena. Karte bi trebale uključivati topografske konture, površinske vode, ceste, željeznice, sela, administrativne granice, postojeću upotrebu zemljišta, kritična staništa (uključujući parkove i rekreacijska područja) te kulturne ili povijesne resurse.

Odjeljak 2: Pravni, regulatorni i politički okvir

Ovaj odjeljak opisuje okolišne i društvene zahtjeve koji se primjenjuju na Projekt:

- **Zahtjevi Svjetske Banke:** Primjenjive politike SB-a, smjernice za okoliš, zdravlje i sigurnost (EHS) te standardi Okvira za okoliš i društvo (ESF). Analiza nedostataka trebala bi istaknuti dodatne mjere potrebne za ispunjavanje zahtjeva SB-a, uključujući pragove emisija, praćenje i usklađenost.
- **Nacionalni i regionalni propisi:** Usklađenost s propisima o procjeni utjecaja na okoliš, relevantnim direktivama EU prenesenim u nacionalno zakonodavstvo i zahtjevima nadležnih nacionalnih institucija za zaštitu okoliša. Uključite reference na zakone o zaštiti okoliša u Bosni i Hercegovini i Federaciji Bosne i Hercegovine gdje je to relevantno.
- **Društveni i pravni okvir:** Primjenjivi zakoni koji reguliraju stjecanje zemljišta, eksproprijaciju, vlasništvo nad zemljištem, građevinske propise, pristupačnost, prava etničkih manjina (uključujući Rome), zakone o radu i zahtjeve za konzultacije.

Odjeljak 3: Osnovne informacije i podaci o okolišu i društvu

Konzultant će prikupiti, analizirati i prezentirati osnovne podatke relevantne za područje projekta kako bi informirao o procjeni utjecaja i planiranju ublažavanja. Ključne komponente uključuju:

- **Fizičko okruženje:**Geologija, topografija, tla, klima, meteorologija, kvaliteta ambijentalnog zraka, hidrologija površinskih i podzemnih voda, postojeća buka i emisije u zrak, kvaliteta vode i trenutne ili prošle industrijske aktivnosti.
- **Biološki okoliš:**Flora i fauna, rijetke ili ugrožene vrste, osjetljiva staništa (parkovi, rezervati, značajna prirodna nalazišta), komercijalno važne vrste i potencijalne štetočine ili vektorske vrste.
- **Socio-ekonomska osnova:**Ažurirajte prethodne društvene procjene i uspostavite osnovu za izravno i neizravno pogođene zajednice. Prikupljanje podataka trebalo bi uključivati:
 - Veličina stanovništva, dobna i spolna raspodjela, migracijski trendovi, kulturni i etnički sastav, jezici, izvori sredstava za život, zaposlenost, raspodjela prihoda, pristup dobrima i uslugama, obrazovanje i pismenost, javno zdravstvo i društvene mreže.
 - Procjena infrastrukture (ceste, prometni obrasci, javnozdravstvene i obrazovne ustanove).
 - Analiza siromaštva i socijalne ranjivosti, uključujući rizike povezane sa seksualnim iskorištavanjem i zlostavljanjem, dječjim ili prisilnim radom, visokorizičnim ponašanjima među mladima i kohezijom zajednice.
 - Identifikacija kulturnih, povijesnih, arheoloških i duhovnih resursa unutar područja utjecaja projekta.
 - Identifikacija marginaliziranih ili ranjivih skupina, uključujući autohtone zajednice, etničke/vjerske manjine, osobe s invaliditetom i druge skupine u nepovoljnom položaju.
- **Pitanja nasljeđa i zemljišta:**Pregledajte korištenje zemljišta, imovinska prava i povijesne zahtjeve, uključujući prisilno preseljenje ili utjecaje na egzistenciju. Osigurajte sveobuhvatnu dokumentaciju pogođenih osoba, kućanstava i poduzeća kako biste podržali usklađenost sa standardima Svjetske Banke ESS5.

Bilješke:

- Treba provesti sva terenska istraživanja, intervjue i konzultacije potrebne za popunjavanje kritičnih praznina u podacima.
- Osnovne podatke treba potkrijepiti kartama i vizualnim prikazima u odgovarajućim mjerilima.
- Socioekonomski podaci moraju biti razvrstani po spolu, invaliditetu i drugim relevantnim kriterijima ranjivosti gdje je to izvedivo.

Odjeljak 4: Procjena utjecaja na okoliš i društvo

Ovaj odjeljak predstavlja metodologiju i nalaze za procjenu utjecaja na okoliš i društvo povezanih s projektom. Konzultant će:

- **Metodologija procjene rizika i utjecaja:**Opišite pristup koji se koristi za utvrđivanje i procjenu vjerojatnih utjecaja na okoliš i društvo, uključujući kumulativne i povezane utjecaje. Utjecaje treba kvantificirati gdje je to moguće, razlikujući između:
 - Pozitivni i negativni utjecaji
 - Izravni i neizravni utjecaji
 - Trenutni i dugoročni utjecaji
- **Analiza scenarija:**Procijenite potencijalne utjecaje prema:
 - Normalni radni uvjeti
 - Aktivnosti puštanja u rad i puštanja u rad tijekom izgradnje
 - Scenariji hitnih slučajeva ili nesreća
- **Identifikacija opasnosti:**Utvrdite potencijalne velike opasnosti, njihovu vjerojatnost i šire posljedice, uključujući nesreće ili incidente koji bi mogli utjecati na radnike, zajednice ili okoliš.
- **Ublažavanje i preostali utjecaji:**
 - Predložite mjere ublažavanja kako biste smanjili utvrđene utjecaje.
 - Utvrdite preostale utjecaje koji se ne mogu ublažiti.
- **Mogućnosti poboljšanja okoliša:**Utvrditi područja za poboljšanje kvalitete okoliša i socioekonomskih koristi.
- **Ključna područja procjene:**
 - Utjecaj na zaštićena prirodna područja, uključujući zauzimanje zemljišta, degradaciju ili fragmentaciju staništa i potencijalno povećanje broja posjetitelja.
 - Utjecaji korištenja i pristupa zemljištu, posebno na poduzeća, kućanstva, neformalne prodavače, bespravne stanare, farme i poljoprivredna poduzeća. (Ovo će biti detaljnije razrađeno u sklopu pripreme RPF-a.)
 - Priljev radne snage: Procijenite dodatne potrebe za radnom snagom, potencijalne društvene utjecaje dolaznih radnika i lokacije gradilišta.
 - Kvaliteta podataka i praznine: Procijenite dostupne kvantitativne podatke, nesigurnosti i teme koje ne zahtijevaju daljnju pozornost.
- **Kategorizacija utjecaja:**Utjecaji će biti organizirani po fazama projekta:
 - **Faza izgradnje:**Kvaliteta zraka, buka, zaštita na radu, prisilno preseljenje/otkup zemljišta, sigurnost na cestama i drugi relevantni društveni i okolišni utjecaji.
 - **Operativna faza:**Buka, zaštita na radu za aktivnosti održavanja, sigurnost prometa i drugi relevantni utjecaji.

- **Kumulativni i povezani učinci:** Raspravite o kumulativnim utjecajima na zrak, tlo, vodu, bioraznolikost i ljudska naselja, uključujući projekcije promjena u okolišu i načinu života. Uključite:
 - Bodovanje ili ponderiranje veličine i značaja kumulativnih utjecaja
 - Identifikacija potencijalnih akcija za izbjegavanje, minimiziranje ili ublažavanje kumulativnih učinaka
 - Integracija ovih mjera u Plan upravljanja okolišem i društvom (ESMP)
- **Mjere za ublažavanje društvenih utjecaja:** Predložite mjere za rješavanje sigurnosti zajednice, ranjivih skupina, upravljanja radnim logorima i drugih društvenih rizika.
- **Vremenski okvir:** Navedite indikativne rasporede za provedbu mjera za ublažavanje utjecaja na društvo i okoliš.

Odjeljak 5: Analiza alternativa

Konzultant će:

- Usporedite alternativne nacрте projekata s obzirom na utjecaje na okoliš i društvo, uz pretpostavku provedbe mjera ublažavanja.
- Identificirajte utjecaje koji su nepovratni ili neizbježni i razlikovati ih od onih koji se mogu ublažiti.
- Kvantificirajte ekološke i socioekonomske troškove i koristi za svaku alternativu, uključujući troškove ublažavanja.
- Uključite alternativu „bez projekta“.
- Navedite razloge za odabir predloženog dizajna u odnosu na alternative.
- Rezultate predstavite dijagramima, kartama, tablicama i opisnim tekstom. Za netehničku publiku treba pripremiti i pojednostavljenu verziju za javne konzultacije.

Odjeljak 6: Mjere za ublažavanje utjecaja na okoliš i društvo

Za svaki značajan utjecaj utvrđen u Odjeljku 4, potrebno je razviti mjere ublažavanja i sastaviti ih u Plan ublažavanja. Konzultant će osigurati:

- **Matrica ublažavanja utjecaja:** Za sve ključne komponente projekta te za faze izgradnje i rada, uključujući:
 1. Potencijalno značajan utjecaj
 2. Predložene mjere ublažavanja
 3. Vremenski okvir za provedbu mjere
 4. Odgovorna strana za provedbu
 5. Povezani troškovi ublažavanja

- **Prostorni prikaz:**Gdje je relevantno, prikažite mjere ublažavanja na kartama ili dijagramima s naznačenim točnim lokacijama.
- **Preostali utjecaji:**Utvrdite utjecaje koji ostaju nakon ublažavanja i procijenite njihov značaj.
- **Integracija s ESMP-om:**Plan ublažavanja poslužit će kao osnova za Plan upravljanja okolišem i društvom (ESMP) u Odjeljku 7.

Odjeljak 7: Plan praćenja i upravljanja okolišem i društvom (ESMP)

7.1 Pregled

Na temelju Plana ublažavanja (Odjeljak 6), Konzultant će izraditi opći Plan upravljanja okolišem i društvenim utjecajima (ESMP) koji se primjenjuje na cijelu cestu ili na pojedinačne segmente kako je određeno tijekom projektiranja i izgradnje. ESMP mora jasno definirati uloge, odgovornosti i linije izvještavanja kako bi se osigurala učinkovita provedba svih mjera ublažavanja.

7.2 Organizacijska struktura i odgovornosti

ESMP mora uključivati:

- Organogram koji ocrta linije izvještavanja za sve odgovornosti ublažavanja.
- Odgovori na ublažavanje za sve identificirane potencijalno štetne utjecaje.
- Za učinkovitu provedbu mjera ublažavanja potrebno je institucionalno jačanje.
- Jasna raspodjela odgovornosti za svaku mjeru ublažavanja.
- Program praćenja za provjeru usklađenosti i mjerenje utjecaja.
- Postupci za hitne intervencije u slučaju građevinskih nesreća.

Svaku mjeru ublažavanja treba detaljno opisati, uključujući:

- Vrsta utjecaja koji se obrađuje.
- Uvjeti pod kojima se mjera primjenjuje.
- Specifikacije dizajna, zahtjevi za opremu i operativni postupci.
- Evaluacija izvedivosti i preporuke za poboljšanje učinkovitosti.
- Kompenzacijske mjere za preostale utjecaje gdje je to primjenjivo.
- Prognoza preostalih negativnih utjecaja i njihov značaj, uključujući prihvatljivost preostalih rizika.

7.3 Mjere specifične za fazu

Faza izgradnje:ESMP (Plan upravljanja okolišem) mora obuhvatiti najmanje:

- Plan upravljanja građevinskim otpadom (odlaganje na način koji je prihvatljiv za okoliš).
- Plan kontrole erozije i sedimenta.
- Plan kontrole prašine koja se širi.
- Plan kontrole buke.
- Plan zaštite zdravlja i sigurnosti na radu (OHS) za radnike i zajednice.

- Plan ponovne vegetacije i upravljanja prirodnim/divljim staništima.
- Plan kontrole prometa, javne sigurnosti i komunikacija.
- Plan ublažavanja arheologije i kulturnih resursa.
- Plan sigurnosti radnika (obuka i zaštitna oprema).
- Plan upravljanja priljevom radne snage / radnicima.
- Mehanizam za rješavanje pritužbi (GRM).
- Plan javnih konzultacija i komunikacije s lokalnom zajednicom tijekom gradnje.
- Mjere preseljenja i obnove sredstava za život u okviru RAP-ova gdje je to primjenjivo.

Faza operacija:ESMP (Plan upravljanja okolišem) mora obuhvatiti najmanje:

- Plan sigurnosti prometa (sigurnost cestovnog prometa i pješaka).
- Ažurirani plan javnih konzultacija i komunikacije s zajednicom za operacije.

7.4 Plan praćenja okoliša i društva

Konzultant će izraditi Plan praćenja kako bi osigurao:

- Provedba svih mjera ublažavanja tijekom gradnje i rada.
- Rano otkrivanje stanja koja zahtijevaju korektivne mjere.
- Izvješćivanje o napretku u provedbi i rezultatima ublažavanja.

Plan praćenja mora uključivati:

- Pokazatelji praćenja, parametri i učestalost mjerenja.
- Odgovornosti za provedbu svake aktivnosti praćenja.
- Kvantitativni standardi performansi (npr. razina buke, kontrola prašine, ponovna vegetacija područja) temeljeni na propisima Federacije BiH i EU.
- GRM i sustavi izvještavanja.
- Potrebni doprinosi, uključujući obuku i institucionalno jačanje.
- Mjesečna izvješća o napretku tijekom izgradnje i godišnje sažeto izvješće tijekom rada za podnošenje NEPA-i.

7.5 Neovisni nadzor

ESMP mora definirati opseg posla za neovisnog izvođača radova na okolišnom i društvenom nadzoru (ESSC), koji obuhvaća:

- Nadzor nad gradnjom i radovima.
- Raspodjela odgovornosti, proračun i izvori financiranja.
- Praćenje, evaluacija i mjere za neusklađenost.
- Nadzor mjera za ublažavanje socijalnih utjecaja, uključujući provedbu RAP-a, obnovu sredstava za život, provedbu GRM-a i angažman zainteresiranih strana.

- Izgradnja kapaciteta i osposobljavanje za SEPA-u, MCTI, druga relevantna državna tijela, nevladine organizacije i ostale zainteresirane strane.

Odjeljak 8: Plan sudjelovanja i savjetovanja javnosti (PCPP)

8.1 Pregled

Konzultant će pripremiti Plan javnih konzultacija i sudjelovanja (PCPP) kako bi se usmjerilo uključivanje zainteresiranih strana tijekom cijelog Projekta. Plan će:

- Rješavati bitna pitanja s vlastima, lokalnom upravom, stanovnicima, nevladinim organizacijama, akademskim institucijama i drugim dionicima.
- Izgraditi javno povjerenje transparentnom komunikacijom i participativnim procesima.
- Uključite vrijeme, metode i minimalne zahtjeve za otkrivanje informacija.
- Osigurati uključivanje ranjivih i nepovoljnih skupina (npr. osoba s invaliditetom, Roma, autohtonih zajednica).

8.2 Proces konzultacija

Konzultant će:

- Objaviti nacрте TOR-a i ESIA-e na bosanskom i engleskom jeziku na web stranici MCTI-a i drugim relevantnim medijima.
- Organizirati i oglašavati konzultacijske sastanke, pozivati sudionike, organizirati mjesta održavanja i osigurati opremu za prezentacije.
- Suradujte s čuvarima/konzervatorima zaštićenih prirodnih područja.
- Predsjedava sastancima, predstavlja informacije o projektu i sudjeluje u raspravama.
- Pripremite PowerPoint prezentacije na bosanskom jeziku i podijelite sažete sažetke na svakom sastanku.
- Izraditi pisane zapise sa svih sastanaka na bosanskom i engleskom jeziku, uključujući prisutnost, pripadnost dionicima, točke rasprave i odgovore.
- Dokumentirajte kako je svaka konzultacijska točka obrađena u ESMP-u ili inženjerskom projektu, navodeći obrazloženje za sve točke koje nisu obrađene.

8.3 Koordinacija

Konzultant će koordinirati sa:

- Klijent (JP Ceste Federacije BiH)
- Svjetska Banka
- Tim inženjerskog dizajna
- Konzultanti koji provode radove na prisilnom preseljenju

Koordinacija osigurava da se utjecaji na okoliš i društvo uključe u konačne nacрте cesta te omogućuje usklađenost s nacionalnim i međunarodnim standardima.

8.4 Zahtjevi za izvještavanje

- **Uvodno izvješće:** U roku od tri tjedna od dodjele ugovora, predstavljanje plana rada, rasporeda zadataka, datuma predaje, raspodjele osoblja i predloženog sadržaja ESIA-e.
- **Mjesečna izvješća o napretku:** Najviše 5 stranica, sa sažetkom napretka, izazova, predloženih alternativa, ključnih događaja i ostalih relevantnih informacija.
- **Nacrt i konačni izvještaj o ESIA-i:** Dostavljeno na bosanskom i engleskom jeziku, s dvije tiskane i dvije elektroničke kopije, u skladu s Planom rada.